

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav pedagogiky a sociálních studií

Diplomová práce

Lucie Štěpánková Černíková, DiS.

**Sociální firma jako nástroj pomoci mladým lidem opouštějící zařízení
pro výkon ústavní a ochranné výchovy**

Olomouc 2012

vedoucí práce: Mgr. Dagmar Pitnerová, PhD.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jen prameny uvedené v seznamu odborné a použité literatury.

V Praze dne 4. 12. 2012

.....

Děkuji Mgr. Dagmar Pitnerové, Ph.D., vedoucí diplomové práce, za odborné vedení diplomové práce. Rovněž děkuji Simoně Bagarové, zakladatelce, PR manažerce neziskové organizace Rozmarýna, o.p.s. a koordinátorce projektu sociální firmy Café Rozmar, a Mgr. Markétě Vavrouškové, vedoucí oddělení sociálně-právní ochrany dětí Městského úřadu Šternberk za velmi cenné připomínky, jejich vstřícnost a čas.

V Praze dne 4. 12. 2012

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Lucie Štěpánková Černíčková, DiS.
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	Mgr. Dagmar Pítnerová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2013

Název práce:	Sociální firma jako nástroj pomoci mladým lidem opouštějící zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy
Název v angličtině:	Social company as an instrument to help young people leaving the institution for execution of constitutional and correctional education.
Anotace práce:	Cílem diplomové práce je poukázat na sociální podnikání, resp. sociální firmu jako jednu z možností jak pomoci a podpořit mladé lidi opouštějící ústavní péči při jejich vstupu do života a zabránit tak jejich sociálnímu vyloučení.
Klíčová slova:	Adolescent, dítě, osobnost, rodina, socializace, psychická deprivace, sociálně - právní ochrana dětí, výchovná opatření, náhradní výchovná péče, ústavní a ochranná výchova, ústavní zařízení, následná péče, sociální vyloučení, bezdomovectví, nezaměstnanost, sociální služby, sociální kurátor, sociální podnikání, sociální firma.
Anotace v angličtině:	The aim of the diploma thesis is to introduce social business, or a social company, as one of the possibilities how to help and support young people leaving the asylum when they start to live their own lives and prevent them from social exclusion.
Klíčová slova v angličtině:	Adolescent, child, personality, family, socialization, psychical deprivation, social and legal protection of children, educational measures, alternative educational care, institutional and protective care, institutional facilities, aftercare, social exclusion, homelessness, unemployment, social services, probation officer, social business, social firm.
Přílohy vázané v práci:	Příloha č. 1 Standardy sociální firmy Příloha č. 2 Přepis rozhovoru se Simonou Bagarovou, zakladatelkou, PR manažerkou neziskové organizace Rozmarýna a koordinátorkou projektu sociální firmy Café Rozmar. Příloha č. 3 Přepis rozhovoru se zaměstnancem sociální firmy Café Rozmar s panem Davidem Příloha č. 4 Vyplněné dotazníky tréninkovými zaměstnanci sociální firmy Café Rozmar Příloha č. 5 Dotazník určený pro tréninkové zaměstnance sociální firmy Café Rozmar Příloha č. 6 Přehled právních norem a vládních dokumentů
Rozsah práce:	74 stran
Jazyk práce:	český

ÚVOD.....	6
1 TERMINOLOGIE A POJMOVÉ VYMEZENÍ.....	9
2 DOSPÍVAJÍCÍ JEDINEC Z HLEDISKA VÝVOJOVÉ PSYCHOLOGIE.....	13
2.1 Období adolescence podle Erika Eriksona.....	13
2.2 Vymezení období adolescence.....	14
2.2.1 Raná adolescence.....	16
2.2.2 Pozdní adolescence.....	18
2.2.3 Socializace a interpersonální vztahy jedince a jejich vliv na utváření identity jedince v období adolescence.....	20
3 RODINA A JEJÍ VLIV NA OSOBNOST JEDINCE.....	24
3.1 Obecně k pojmu osobnost.....	24
3.2 Vymezení pojmu rodina.....	26
3.3 Funkce rodiny.....	27
3.3.1 Psychická deprivace.....	31
3.3.2 Základní psychické potřeby.....	32
4 NÁHRADNÍ VÝCHOVNÁ PÉČE.....	35
4.1 Ústavní a ochranná výchova.....	35
4.1.1 Ústavní výchova.....	36
4.1.2 Ochranná výchova.....	37
4.2 Zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy.....	38
4.2.1 Dětský diagnostický ústav.....	39
4.2.2 Dětský domov a dětský domov se školou.....	39
4.2.3 Výchovný ústav.....	40
4.3 Příčiny umístění dítěte do ústavní nebo ochranné výchovy.....	40
4.3.1 Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte (syndrom CAN - Child Abuse and Neglect).....	41
4.4 Příprava dospívajícího jedince na vstup do života.....	43
4.4.1 Činnost zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy.....	43
4.4.2 Projekty neziskové organizace Rozmarýna, o.p.s.....	44
5 NÁSLEDNÁ PÉČE PRO MLADÉ LIDI OPOUŠTĚJÍCÍ NÁHRADNÍ VÝCHOVNou PÉČI.....	46
5.1 Integrace cílové skupiny.....	46
5.1.1 Legislativní rámec.....	47
5.1.2 Rizikové situace cílové skupiny.....	49
5.2 Sociální služby určené mladým lidem opouštějící náhradní výchovnou péči.....	52
5.2.1 Služby sociální prevence.....	52
5.3 Možnosti podpory při začlenění na trh práce.....	55
5.3.1 Finanční zabezpečení v nezaměstnanosti.....	56
5.3.2 Zaměstnání pro osoby znevýhodněné na trhu práce.....	58
6 SOCIÁLNÍ FIRMA JAKO JEDNA Z POMOCI MLADÝM LIDEM OPOUŠTĚJÍCÍ ÚSTAVNÍ ZARÍZENÍ.....	59
6.1 Definice pojmů.....	59
6.1.1 Sociální ekonomika.....	59
6.1.2 Sociální podnikání.....	60
6.1.3 Sociální firma.....	60
6.2 Příklad dobré praxe - Sociální firma Café Rozmar.....	61
6.2.1 Výzkumné cíle a otázky, metodologie a organizace výzkumného šetření.....	62
6.2.2 Sociální firma Café Rozmar.....	64
6.2.3 Kvalitativní rozhovor se zaměstnancem sociální firmy Café Rozmar.....	66
6.2.4 Odpovědi na výzkumné otázky.....	68
6.2.5 Shrnutí výzkumného šetření.....	70
ZÁVĚR.....	72
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	75
SEZNAM PŘÍLOH.....	84

ÚVOD

Ideálním a nejpřirozenějším prostředím pro výchovu dítěte je jeho vlastní rodina, která zastává v životě nenahraditelnou funkci, významně ovlivňuje osobnost dítěte, jeho vývoj a budoucí zakotvení ve společnosti. V tomto prostředí si jedinec vytváří nejhlubší citová pouta, kdy se učí projevovat své city a přijímat kladné citové reakce. Rodina je tak pro každého z nás místem porozumění, pocitu bezpečí a jistoty.

Pokud ovšem dojde k vážnému selhání rodičů, kteří svým jednáním ohrožují zdravý vývoj dítěte nebo dokonce jeho život a nechtějí, popř. nemohou z nejrůznějších zabezpečit jeho výchovu, a ponechání dítěte v takto patologickém prostředí je pro jeho vývoj ohrožující, musí být rodina zastoupena jinou institucí nebo náhradní rodinou. V takovém případě přistupuje stát se svými ochrannými opatřeními, mezi něž spadá i náhradní výchovná péče, resp. nařízení ústavní, popř. ochranné výchovy.

Vzhledem k mému několikaletému působení na oddělení sociálně-právní ochrany dětí jsem získala určité zkušenosti s touto problematikou. Kromě nesnadného rozhodování, zda a z jakého důvodu umístit dítě do ústavní výchovy, jsem se setkala i s překážkami a s problémy, na které mladí lidé opouštějící náhradní výchovnou péči v době dosažení zletilosti nejsou připraveni.

Tito jedinci vyrůstající dlouhodobě v ústavní péči nemají většinou ponětí, jakým způsobem fungovat ve společnosti, mohou považovat za samozřejmost, že jim bude nadále poskytováno bydlení, jídlo, oblečení apod., aniž by museli vyvinout sami nějaké úsilí, tak jako tomu bylo dosud v ústavním zařízení. Téměř ze dne na den se ocitnou ve světě dospělých, kde se o sebe musí postarat bez pomoci svého okolí. Dostávají se do různých konfliktů, jejich chování může vykazovat i sociálně-patologické formy (bezdomovectví, nezaměstnanost apod.), nedokážou se účastnit společenského života a stávají se tak sociálně vyloučenými.

Rovněž je alarmující, že v České republice dosud chybí koncepce postupného řešení integrace mladých lidí po odchodu z ústavního zařízení. Určitá možnost pomoci této cílové skupině je nabízena v podobě platné legislativy, zejména v podobě zákona o sociálních službách.

Z tohoto důvodu mě zaujala činnost neziskové organizace Rozmarýna, která v rámci svých projektů, jež jsou zaměřeny na pomoc a podporu při vstupu do života, spolupracuje s dětskými domovy. Vědoma si toho, že součástí sociální integrace je kromě bydlení i práce,

zřídila sociální firmu, kde zaměstnává mladé lidi, kteří opustili náhradní výchovnou péči po dosažení zletilosti. Prostřednictvím zaměstnávání v sociální firmě jim tak pomáhá začlenit se do společnosti.

Cílovou skupinou pro účely diplomové práce tvoří mladí lidé opouštějící zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy po dosažení zletilosti.

Hlavním cílem diplomové práce je poukázat na sociální podnikání, resp. sociální firmu jako na jednu z možností, jak pomoci a podpořit mladé lidi opouštějící ústavní péči při jejich vstupu do života a zabránit tak jejich sociálnímu vyloučení.

Jedním z dílčích cílů je zdůraznění zásadního významu rodiny a jejího vlivu na osobnost jedince, resp. na jeho celou životní dráhu.

Dalším cílem je zdůraznění skutečnosti, že při odchodu z ústavní péče se mladí lidé setkávají s různými překážkami a obtížemi, které obtížně mohou vyřešit svépomocí i pro svoje nedostatečné sociální dovednosti. Tehdy nastupuje nejen možnost využití sociálních služeb, ale i zaměstnání této cílové skupiny prostřednictvím sociální firmy a zabránění tak sociálnímu vyloučení těchto jedinců.

Další dílčí cíle se vztahují k sociální firmě Café Rozmar. Jedná se o popsání fungování sociální firmy Café Rozmar a jejího vlivu nejen na budoucí uplatnění mladých lidí opouštějící náhradní výchovnou péči na trhu práce, ale rovněž na jejich celkový osobnostní rozvoj. Dále o zmapování principu fungování sociální firmy Café Rozmar a zjištění, jak tréninkoví zaměstnanci sociální firmy Café Rozmar byli připraveni na odchod do samostatného života.

Strukturu diplomové práce tvoří 6 kapitol, které jsou členěny na jednotlivé podkapitoly a oddíly.

V první kapitole jsou objasněny základní odborné termíny.

Vzhledem k tomu, že odchod jedince do života dospělého je úzce spjat s vývojovým obdobím adolescence, je této životní etapě věnována druhá kapitola.

V třetí kapitole je zdůrazněn zásadní a celoživotní vliv rodiny na vývoj osobnosti jedince. Součástí této kapitoly je vymezení pojmu osobnosti z hlediska psychologie.

Kapitola čtvrtá se věnuje ústavní a ochranné výchově jako jednomu z opatření na ochranu dětí, včetně důvodů pro nařízení. V této kapitole jsou rovněž vymezeny zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy. Jedna podkapitola se pak věnuje přípravě dospívajícího jedince na vstup do samostatného života, která popisuje činnost ústavních zařízení a projekty neziskové organizace Rozmarýna v této oblasti.

V páté kapitole je věnována pozornost následné péči o mladé dospělé, které vycházejí ze školských zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy. V této kapitole jsou popsána rizika (nezaměstnanost, bezdomovectví), s kterými se mladí lidé mohou nejčastěji po opuštění ústavní péče setkat, a zároveň i pomoc a podpora v podobě systému sociálních služeb při řešení těchto situací.

Poslední kapitola se již konkrétně věnuje sociální firmě jako jedné z možností pomoci sociálně vyloučeným, mezi které lze zařadit i mladé jedince odcházející z ústavní péče. V první části této kapitoly jsou vymezeny pojmy vztahující se k sociálnímu podnikání. Druhá část je pak věnována příkladu dobré praxe - sociální firmě Café Rozmar, která jako první a stále jediná v České republice zaměstnává mladé lidi po odchodu z ústavního zařízení.

Pro zdůraznění jejího vlivu na nejen budoucí uplatnění cílové skupiny na trhu práce, ale zároveň na celkový osobnostní rozvoj byla využita kvalitativní metoda výzkumu. Hlavním cílem výzkumu je popis, jakým způsobem zaměstnání v sociální firmě ovlivňuje nejen budoucí uplatnění mladých lidí odcházejících z ústavního zařízení na trhu práce, ale rovněž jejich celkový osobnostní rozvoj.

Za největšího odborníka, který se věnoval podmínkám vývoje dětí v ústavech a zdůrazňoval nezastupitelnou úlohu rodiny, je nutné označit světově uznávaného dětského psychologa Zdeňka Matějčka. Ten spolu se svým kolegou Josefem Langmeierem zkoumal a podrobně popsal psychickou deprivaci, která negativně působí na další vývoj dítěte i jeho život v dospělosti. Mezi zahraniční autory, kteří se věnovali vývoji a významu teoretických koncepcí psychické deprivace, patří René Spitz, John Bowlby nebo Charlotta Bolerová.

K domácím autorům, kteří se kromě rodiny zabývají i sociální prací, patří Oldřich Matoušek nebo Marie Vágnerová. Pavel Říčan a Milan Nakonečný se věnují psychologii osobnosti.

Sociálnímu podnikání, sociální ekonomice a sociální firmě se v České republice věnují zejména nestátní neziskové organizace. V rámci iniciativy Equal proběhlo v posledních letech několik konferencí, přičemž občanské sdružení FOKUS ve spolupráci s dalšími nestátními neziskovými organizacemi vydalo příručku vztahující se k sociálnímu podnikání. Jedním z jejich cílů bylo zvýšit informovanost obecně o sociálním podnikání a podpořit ostatní nestátní neziskové organizace při vzniku sociální firmy.

1 TERMINOLOGIE A POJMOVÉ VYMEZENÍ

Pro orientaci v problematice jsou vymezeny základní pojmy.

Adolescent – Období dospívání (zpravidla od 10 do 20 let jedince), ve kterém dochází ke komplexní proměně osobnosti v oblasti somatické, psychické i sociální. Toto vývojové stadium mezi pubescencí a ranou dospělostí je charakterizováno nástupem sekundárních pohlavních znaků, dosažením pohlavní zralosti, dozráváním rozumových schopností a dotvářením integrity osobnosti.¹

Blaho dítěte – Základní hledisko, které má být upřednostňováno při rozhodování o dítěti.²

Cílová skupina – Pro účely diplomové práce se cílovou skupinou rozumí mladí lidé opouštějící zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy v době dosažení zletilosti.

Deprivace – Jedná se o stav, kdy jsou nedostatečně uspokojovány objektivně významné potřeby jedince. Deprivace může mít podobu absolutní, kdy nejsou uspokojovány základní existenční potřeby pro přežití, popř. relativní, kdy člověk porovnává svou životní situaci s jinými lidmi a hodnotí ji jako nepříznivou. Psychická deprivace u dítěte, která vede k opožděnému vývoji v intelektové, emociální i morální oblasti, k obtížnému navazování sociálních vztahů a celkově sociálnímu fungování, je následkem absence možností k budování pevné citové vazby s pečující osobou. Psychickou deprivaci v našich podmínkách zkoumali zejména dětské psychologové Langmeier a Matějček.³

Dítě – Lidský jedinec v období od narození do 15 let jeho věku. Právně označován jako nezletilec. Podle mezinárodních norem se za nezletilé dítě považuje osoba mladší 18 let, podle platných právních norem ČR je to osoba mladší 15 let.⁴

Integrace – V psychologii označováno jako jednotné neoddělitelné spolupůsobení různých psychických procesů, které ústí k integraci osobnosti.

Integrace osobnosti – Celistvost biogenních, psychogenních a sociogenních struktur a funkcí jako základ duševního zdraví.⁵

¹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost a stáří*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, s. 321.

² HRUŠÁKOVÁ, Milana a Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ. *České rodinné právo*. Vyd. 3., přeprac. a dopl. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 17-20.

³ LANGMEIER, Josef a Zdeněk MATĚJČEK. *Psychická deprivace v dětství*. Vyd. 4., dopl. Praha: Karolinum, 2011, s. 23-27.

⁴ MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Vyd. 2., přeprac. Portál, 2008, s. 47.

⁵ HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, s. 232.

Interakce – Vzájemné aktivní ovlivňování jedinců, skupin a prostředí.⁶

Jedinec – Termín užívaný pro označení člověka.

Mladistvý – Podle platných právních norem ČR je za mladistvého považována osoba ve věku od 15 do 18 let věku.⁷

Náhradní výchovná péče – Jedná se o formu náhrady rodiny u dětí, které nemohou vyrůstat ve vlastní rodině. Tato forma péče má podobu ústavní (diagnostické ústavy, kojenecké ústavy, dětské domovy, výchovné ústavy) a rodinnou (osvojení, pěstounská péče a poručenství).⁸

Následná péče – Jedná se o poskytování služeb osobám po propuštění z ústavního zařízení. Smyslem následné péče je pomoc při začlenění se zpět do společnosti, přičemž klientovi je ponechána maximální odpovědnost za vlastní život. Pomoc je poskytována po omezenou dobu a je zaměřena nejen na existenční zázemí, ale celkovou podporu.⁹

Nestátní nezisková organizace – Primárním účelem těchto organizací není vytváření zisku, nýbrž působení ve veřejně prospěšných oblastech, mimo jiné i v poskytování sociálních služeb. V ČR vznikají od roku 1990 a vyskytují se v těchto právních normách: občanská sdružení, nadace a nadační fondy, obecně prospěšné společnosti a církevní právnické osoby zřizované církví či náboženskou společností.¹⁰

Politika zaměstnanosti – Politika státu, jejímž cílem je dosažení rovnováhy mezi nabídkou a poptávkou po pracovních silách, využití zdrojů pracovních sil a podpora práva občanů na zaměstnání. Aktivní politika zaměstnanosti je zaměřena na jedince, kteří jsou v evidenci úřadu práce: snaha státu o rychlý návrat nezaměstnaných na trh práce, popř. poskytnutí pracovního místa těm, kdo ještě nemají pracovní zkušenosti a se získáním zaměstnání tak mají obtíže. Za prostředky aktivní politiky zaměstnanosti jsou označovány rekvalifikační programy, zřizování společensky účelných pracovních míst, podpora zřizování pracovišť pro zdravotně postižené, systém investičních nabídek pro hospodářské subjekty, specifické regionální programy podpory podnikání. Pasivní politikou zaměstnanosti se rozumí poskytování hmotného zabezpečení uchazečům o zaměstnání.¹¹

Pomoc v hmotné nouzi – Systém státní pomoci upravený Zákonem o pomoci v hmotné nouzi pomáhá osobám s nedostatečnými příjmy. Hlavním cílem je motivace těchto

⁶ ČÁP, Jan a Jiří MAREŠ. *Psychologie pro učitele*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007, s. 74.

⁷ MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Vyd. 2., přeprac. Praha: Portál, 2008, s. 105.

⁸ MATOUŠEK, O., P. KODYMOVÁ a J. KOLÁČKOVÁ. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, s. 34.

⁹ MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Vyd. 2., přeprac. Praha: Portál, 2008, s. 113.

¹⁰ PRŮDKOVÁ, Taňa a Přemysl NOVOTNÝ. *Bezdomovectví*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2008, s. 55-56.

¹¹ MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Vyd. 2., přeprac. Praha: Portál, 2008, s. 23, s. 139-140.

osob k aktivní snaze zajistit si prostředky k uspokojení životních potřeb. Stav hmotné nouze je odvozen od částky na živobytí, kdy osoba či rodina nemá dostatečné příjmy a jejich celkové sociální a majetkové poměry neumožňují uspokojení základních životních potřeb na úrovni ještě přijatelné pro společnost. Osobám v hmotné nouzi jsou poskytovány tři druhy dávek na zabezpečení situací spojené s nedostatečným zabezpečením základní obživy, bydlením a mimořádnými událostmi: příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení a mimořádná okamžitá pomoc. Dávky pomoci v hmotné nouzi jsou vypláceny příslušnými krajskými pobočkami Úřadu práce České republiky.¹²

Rodičovská zodpovědnost – Tento souhrn práv a povinností rodičů při péči o nezletilé dítě je vymezen v Zákoně o rodině. Zahrnuje péči o zdraví, tělesný, rozumový, citový a mravní vývoj. Při výkonu uvedených práv a povinností jsou rodiče povinni důsledně chránit zájmy dítěte, vykonávat nad ním dohled odpovídající stupni jeho vývoje a používat takových výchovných prostředků, aby nebyla dotčena důstojnost dítěte, ohrožené jeho zdraví, tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj. Rodiče jsou kromě toho povinni zastupovat nezletilého a spravovat jeho jmění.¹³

Sebehodnocení – Vědomé prožívání vlastní sociální pozice.¹⁴

Socializace – Začleňování jedince do společnosti, kdy dochází k vzájemnému působení mezi jedincem, druhými lidmi a celou společností. Jedinec si osvojuje lidské formy chování, včetně jazyka, hodnot společnosti, kultury a sociálních rolí.¹⁵

Sociální role – Předpokládaný způsob chování jedince v určité sociální situaci, které je vhodné a žádoucí.¹⁶

Sociální dovednosti – Způsobilost jedince řídit průběh sociální interakce v souladu s vlastními cíli. Skládá se z řady dílčích dovedností – sociální komunikace, sociální přizpůsobení, integrace do sociální skupiny, schopnost navazovat a udržet vztahy, jasně a srozumitelně se dorozumívat, vcítit se do druhých, vyjádřit asertivně svůj názor, vyřešit konflikt bez násilí.¹⁷

¹² ČESKO. Zákon č. 111 ze dne 14. března 2006 o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2006, částka 37, s. 1305-1328. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4883>. ISSN 1211-1244.

¹³ ČESKO. Zákon č. 94 ze dne 4. prosince 1963 o rodině, ve znění pozdějších předpisů, § 31. In: *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. 1963, částka 53, s. 340-350. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=1232>.

¹⁴ *Sociální psychologie: moderní učebnice sociální psychologie*. Vyd. 1. Editor Miles Hewstone, Wolfgang Stroebe. Překlad: Dagmar Břejlová a Pavla Le Roch. Praha: Portál, 2006, s. 358.

¹⁵ ČÁP, Jan a Jiří MAREŠ. *Psychologie pro učitele*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007, s. 54-55.

¹⁶ HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, s. 512.

¹⁷ *Sociální psychologie: moderní učebnice sociální psychologie*. Vyd. 1. Editor Miles Hewstone, Wolfgang Stroebe. Překlad: Dagmar Břejlová a Pavla Le Roch. Praha: Portál, 2006, s. 435.

Sociální kurátor – Odborný pracovník, který poskytuje kontinuální poradenskou a socioterapeutickou službu a pomoc při překonávání obtížných životních situací osobám ohroženým sociálním vyloučením z důvodu pobytu v zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy nebo výkonu trestu, a osobám, jejichž způsob života může vést ke konfliktu se společností.¹⁸

Sociální vyloučení – Jedná se o nedostatečný přístup jednotlivce, skupiny nebo místního společenství ke společenským institucím zajišťujícím vzdělání, zdraví, ochranu a základní blahobyt. Následky sociálního vyloučení je žití bez účasti na trhu práce, bez přiměřeného bydlení, bez dostatečného příjmu.¹⁹

Uchazeč o zaměstnání – Fyzická osoba, která je úřadem práce, v jehož správním obvodu má bydliště, zařazena do evidence uchazečů o zaměstnání na základě písemné žádosti o zprostředkování vhodného zaměstnání.²⁰

Ústavní péče – Péče poskytovaná klientům v ústavním zařízení.

Ústavní zařízení – Instituce poskytující klientům nepřetržitou péči spojenou s ubytováním a stravováním. Ústavní a ochranná výchova se vykonává ve školských zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy a ve školských zařízeních pro preventivně výchovnou péči, tj. v diagnostickém ústavu, v dětském domově, dětském domově se školou a ve výchovném ústavu.²¹

¹⁸ ČESKO. Zákon č. 108 ze dne 14. března 2006 o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, §92 písm. b). In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2006, částka 37, s. 1257-1289. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4883>. ISSN 1211-1244.

¹⁹ MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Vyd. 2., přeprac. Praha: Portál, 2008, s. 205.

²⁰ ČESKO. Zákon č. 435 ze dne 13. května 2004 o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů, §24, §26. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2004, částka 143, s. 8270-8316. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4447>.

²¹ MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Vyd. 2., přeprac. Praha: Portál, 2008, s. 239.

2 DOSPÍVAJÍCÍ JEDINEC Z HLEDISKA VÝVOJOVÉ PSYCHOLOGIE

Hlavním tématem diplomové práce jsou mladí lidé a jejich začátky v dospělém životě po odchodu ze zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy.

Vzhledem k tomu, že odchod jedince do samostatného života je úzce spjat s vývojovým obdobím adolescence, je této životní etapě věnována následující kapitola.

2.1 Období adolescence podle Erika Eriksona

Významný psycholog Erik Erikson ve svém komplexním a kontinuálním pojetí vývoje osobnosti jedince poukazuje na skutečnost, že k osobnostním proměnám jedince dochází v celkem osmi stádiích vývoje. V těchto jednotlivých obdobích musí jedinec dosáhnout určité vývojové proměny své osobnosti, během níž vyřeší úkol odpovídající očekávané úrovni jeho schopností a sociálním požadavkům, které fungují jako podněty pro rozvoj osobnostních vlastností, schopností a dovedností. Každá vývojová fáze je definována hlavním cílem, kterého je třeba dosáhnout, a problémem, k nimž by nesplnění hlavního cíle mohlo vést.²²

Období adolescence nazývá Erikson stadiem identity, kdy se dospívající snaží dosáhnout stabilního pocitu vlastní identity, a to prostřednictvím sebehodnocení, ujasnění si vlastních osobnostních charakteristik a budoucí společenské role, poznáním svých možností a mezí (otázky po vlastní totožnosti - kým jsem, kam směřuji, kam patřím), přijmutí své jedinečnosti i s některými nedostatky (důležité je zejména hodnocení vlastního vzhledu, kdy dospívající důkladně zkoumá svůj zevnějšek a velice sebekriticky přistupuje k nejrůznějším „vadám“, které zveličuje a trápí se pro ně), emancipace od rodiny, navazováním nových sociálních vztahů včetně sexuálních, ale i např. výběrem povolání. Dospívající je maximálně otevřenější k novým poznatkům a prožitkům, odmítá stereotyp, konvence a tradici, vymaňuje se ze závislosti na rodičích a navazuje významnější a diferencovanější vztahy k vrstevníkům obojího pohlaví, které mu dávají jistotu, jež ztrácí odpoutáváním od rodiny. Proces navazování a rozšiřování sociálních vztahů začíná již v dětství, ovšem období dospívání je

²². VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychologie osobnosti*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2010, s. 146.

zásadní pro přípravu na trvalé emoční vztahy a optimální převzetí manželských a rodičovských rolí.²³

Další důležitou a významnou složkou období dospívání je volba povolání. Pro dospívajícího jedince i pro jeho rodiče je tato záležitost velice problematická. Rozhodnutí je třeba realizovat v době, kdy je mladistvý zájmově nevyhraněný (jen někteří dospívající mají natolik vyhraněné zájmy a silnou tendenci po seberealizaci, že si vynutí určité povolání). Mimo to je při výběru povolání vhodné zohlednit nejen individuální zájmy (zaměstnání, které by jedince uspokojovalo a ve kterém by vhodně uplatnil svoje schopnosti a zájmy), ale i potřeby společnosti (pracovník, který bude přispívat k plnění společenských úkolů).

Získání, resp. vymezení vlastní jedinečnosti v období dospívání znamená jasné odlišení se od svého okolí prostřednictvím osamostatňování se, získávání nezávislosti na rodičích a společenského uplatnění. Konflikty dospívajícího zejména s jeho rodiči jsou v mnohých případech projevem snahy získat odezvu okolí a ujistit se o vlastní hodnotě.²⁴

2.2 Vymezení období adolescence

Období adolescence, dospívání je jedním z nejnáročnějších vývojových období v životě jedince. Dochází v něm k zásadním, významným a komplexním změnám v celé šíři osobnosti jedince, které jsou vzájemně provázány a probíhají souběžně. Tyto vývojové změny se mohou rozdělit na biologické, kognitivní, emocionální a psychosociální.²⁵

„Průběh psychických změn a sociálního postavení je vždy ovlivňován řadou dalších faktorů, které působí jako zprostředkující proměnné: změny spojené s pohlavním zráním mohou působit nejen přímým působením výrazných hormonálních pochodů na nervový systém, ale nepřímou tím, že mladistvý pozoruje změny na svém těle i změny v přístupu dospělých k němu a reaguje na to touhou po dospělejším postavení, ale i nejistotou. Sociální, ekonomické a kulturní faktory hrají důležitou úlohu, stejně jako výchovný postoj rodičů,

²³ Za optimálních okolností není narušen pozitivní vztah dospívajícího ke svým rodičům, mění pouze způsoby svého chování (kritika rodičů a vymezování se vůči nim, odmítání jejich kontroly, nekritické přijímání nových vzorů a nových životních cílů, uzavírání se do svého vlastního světa a do svých fantazií, pocity ublíženosti a utrpení, filosofické hloubání po smyslu života), ale ponechává si základní hodnoty převzaté od rodiny. LANGMEIER Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Vyd. 3., přeprac. a dopl. Praha: Grada, 1998, s. 149-150.

²⁴ LANGMEIER Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Vyd. 3., přeprac. a dopl. Praha: Grada, 1998, s. 149-157.

²⁵ MACEK, Petr. *Adolescence*. Vyd. 2., upr. Praha: Portál, 2003, s. 35, s. 43.

učitelů.“²⁶ U mnohých dospívajících tak existuje výrazná rozdílnost mezi změnami somatickými, psychickými a sociálními.

V této specifické životní etapě, ve které se jedná hlavně o přípravu na dospělé role, dochází k souhrnné proměně osobnosti. „*Je to období hledání a přehodnocování, v němž má jedinec zvládnout vlastní proměnu, dosáhnout přijatelného sociálního postavení a vytvořit si subjektivně uspokojivou, zralejší formu identity.*“²⁷

Je to období, které je považováno „*za most mezi dětstvím a dospělostí*“. Z ontogenetického hlediska je jejím základním atributem dokončení pohlavního dozrání. Ve srovnání s předchozím obdobím dětství se výrazněji rozvíjejí základní schopnosti člověka jako symbolizace, anticipace, zástupné učení, sebereflexe a seberegulace. Zejména sebereflexe a seberegulace nabývají na významu a samy sobě se stávají pro adolescenty významnou hodnotou.“²⁸

Vzhledem k tomu, že jednotliví autoři uvádí různá konkrétní časová vymezení této životní etapy, je obtížné stanovit přesné časové ohraničení.

Vágnerová rozděluje období dospívání do dvou etap: fáze rané a pozdní adolescence. Ranou adolescenci časově lokalizuje do období zhruba mezi 11 až 15 rokem věku jedince, pozdní adolescenci pak od 15 do 20 let věku jedince.²⁹

Naproti tomu Langmeier člení celou etapu na období pubescence (zhruba od 11 do 15 let věku jedince), kterou dále rozděluje na fázi prepuberty a fázi vlastní puberty, a období adolescence (zhruba od 15 do 22 let věku jedince).³⁰

Macek zasazuje období dospívání do druhého desetiletí života jedince, tedy mezi dětství a dospělostí, kdy se jedná o dospívání i mládí současně. Toto období dále rozděluje na tři fáze: časná adolescence v časovém vymezení přibližně 10-13 let věku jedince; střední adolescence od 14 do 16 let věku jedince; pozdní adolescence v intervalu 17-20 let věku jedince.³¹

²⁶ LANGMEIER Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Vyd. 3., přeprac. a dopl. Praha: Grada, 1998, s. 138.

²⁷ VÁGNEROVÁ Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost a stáří*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, s. 321.

²⁸ MACEK, Petr. *Adolescence*. Vyd. 2., upr. Praha: Portál, 2003, s. 9.

²⁹ VÁGNEROVÁ Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost a stáří*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, s. 323-324.

³⁰ LANGMEIER Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Vyd. 3., přeprac. a dopl. Praha: Grada, 1998, s. 139.

³¹ MACEK, Petr. *Adolescence*. Vyd. 2., upr. Praha: Portál, 2003, s. 9-10.

V každém případě se jedná o velmi dlouhé období, ve kterém každá z těchto etap má svoji svébytnou charakteristiku a ve kterém se projeví „značný rozdíl mezi dvanáctiletým „skoro ještě dítětem“ a dvacetiletým „skoro již dospělým“.³²

Pro lepší orientaci v textu je využito časové vymezení dle Vágnerové.

2.2.1 Raná adolescence

„Tělesné zrání je stimulem pro další změny, které mohou úspěšně proběhnout jen tehdy, jestliže je na ně jedinec dostatečně připraven“³³.

První etapu dospívání, ranou adolescenci, lze ohraničit dvěma mezníky. Na jedné straně biologickým (konkrétně se jedná o pohlavní dozrávání) a na druhé straně sociálním mezníkem (ukončení povinné školní docházky v 15 letech věku jedince a diferenciací dalšího profesního směřování, které spoluurčují budoucí sociální postavení dospívajícího).³⁴

Začátek období dospívání je nejvýrazněji spojen s hormonálními změnami v organismu. Z hlediska biologického začíná toto období prvními známkami pohlavního zrání, začínají se objevovat první sekundární pohlavní znaky, u dívek dochází k nástupu menarche, u chlapců k první emisi semene a končí dosažením reprodukční schopnosti. Spolu s vývojem primárních a sekundárních znaků dochází ke zrychlenému růstu výšky a váhy.³⁵

Změna zevnějšku jedince je stejně důležitá jako její vnímání a hodnocení ze strany jedince i jeho okolí. Tyto reakce mají zásadní vliv na sebehodnocení, sebepřijetí a tím i utváření identity jedince. Fyzický vzhled se stává cílem i prostředkem k dosažení a udržení potřebné sociální akceptace a prestiže.³⁶

Současně s biologickým zráním dochází k významným a nápadným psychickým změnám, zejména v oblasti emočního prožívání. Dospívání je spojeno s hormonální proměnou, kdy dochází k celkové emoční labilitě a nástupu „nových pudových tendencí a hledání způsobů jejich uspokojování a kontroly“.³⁷

³² LANGMEIER Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Vyd. 3., přeprac. a dopl. Praha: Grada, 1998, s. 139.

³³ VÁGNEROVÁ Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost a stáří*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, s. 324.

³⁴ VÁGNEROVÁ Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost a stáří*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, s. 323.

³⁵ LANGMEIER Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Vyd. 3., přeprac. a dopl. Praha: Grada, 1998, s. 138.

MACEK, Petr. *Adolescence*. Vyd. 2., upr. Praha: Portál, 2003, s. 43.

³⁶ VÁGNEROVÁ Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost a stáří*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, s. 345.

MACEK, Petr. *Adolescence*. Vyd. 2., upr. Praha: Portál, 2003, s. 44.

³⁷ LANGMEIER Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Vyd. 3., přeprac. a dopl. Praha: Grada, 1998, s. 138

Díky hormonálnímu dozrávání se mění citové prožívání pubescenta, dospívající bývá vztahovačný a přecitlivělý. Emoční reakce bývají sice intenzivní, ale rovněž značně proměnlivé a krátkodobé, ve vztahu k vyvolávajícím podnětům méně přiměřené. Navenek se tak emoční prožívání může projevat větší impulzivitou a nedostatkem sebeovládání. Těžkosti lze pozorovat také při koncentraci pozornosti, které jsou spojené s emoční instabilitou a ztěžují často soustavné učení. Díky tomuto vlivu může docházet ke zhoršení školního prospěchu³⁸

Rovněž dochází i ke změně celého způsobu myšlení, které se začíná vytvářet na počátku období dospívání, a dosahuje svého vrcholu zpravidla kolem 15 roku věku jedince. Dochází k utváření formálních operací, rozvíjí se schopnost abstraktního myšlení. Dospívající na rozdíl od dítěte, které dovede na základě bezprostřední smyslové zkušenosti vyvozovat logické závěry³⁹, je schopen uvažovat hypoteticky, představit si reálně neexistující, co je jen možné, fiktivní, a srovnávat skutečné s pouze myšleným. Dovede operovat a tvořit abstraktní pojmy na rovině symbolického uvažování, hledat a systematicky hodnotit alternativní řešení jednotlivých problémů⁴⁰, „*realita je pouze jednou variantou z množiny možných*“.⁴¹

„*Zatímco dítě v mladším školním věku bralo svět realisticky a střízlivě, takový, jaký je, dospívající srovnává existující a přítomné poměry s tím, co by mohlo nebo mělo být, tedy se stavem, který si jako ideál vytvoří ve své mysli. Odtud jeho častá kritičnost a nespokojenost, zklamání, nejasné toužení a třeba i vystupňovaný pesimismus*“.⁴² Nový způsob myšlení umožňuje přemýšlet o budoucnosti, o vztahu k celému světu a zejména k lidem.⁴³ Adolescent přemýšlí flexibilně, jeho úvahy nejsou zatíženy zkušeností, z tohoto hlediska se jeví jeho jednání a výroky příliš radikální.⁴⁴

VÁGNEROVÁ Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost a stáří*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, s. 323.

³⁸ VÁGNEROVÁ Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost a stáří*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, s. 340-341.

LANGMEIER Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Vyd. 3., přeprac. a dopl. Praha: Grada, 1998, s. 143.

³⁹ Dítě v mladším školním věku je schopno vnímat pouze reálný svět, přijímá skutečné dění a o jiných než reálně existujících variantách neuvažuje. VÁGNEROVÁ Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost a stáří*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, s. 332.

⁴⁰ MACEK, Petr. *Adolescence*. Vyd. 2., upr. Praha: Portál, 2003, s. 46-47.

LANGMEIER Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Vyd. 3., přeprac. a dopl. Praha: Grada, 1998, s. 146-148.

⁴¹ VÁGNEROVÁ Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost a stáří*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, s. 332.

⁴² LANGMEIER Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Vyd. 3., přeprac. a dopl. Praha: Grada, 1998, s. 148.

⁴³ MACEK, Petr. *Adolescence*. Vyd. 2., upr. Praha: Portál, 2003, s. 47.

⁴⁴ VÁGNEROVÁ Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost a stáří*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, s. 345.

Komplexní proměna vlastní osobnosti významně ovlivňuje i identitu dospívajícího.⁴⁵ Hledání vlastní identity a ujasnění vztahu k sobě samému jsou dle Eriksona základní vývojové úkoly období adolescence. Dospívající prožívá konflikt mezi potřebou integrace sebe samého a potřebou vyrovnat se s neurčitými požadavky společnosti tak, aby byl dospívající schopen najít a akceptovat svoje vlastní místo ve společnosti.⁴⁶

Dospívající usiluje o hlubší sebezpoznání, o přesnější vymezení sebe sama, o integraci jednotlivých složek své osobnosti. Získává nové kompetence, osvojuje si nové sociální role, zaujímá nové místo ve společnosti.⁴⁷

V rané adolescenci jsou předmětem sebereflexe fyzické změny, emoční instabilita a vztahy k rodičům. V tomto období si jedinec začíná uvědomovat odlišnost své osobnosti od ostatních, především od svých rodičů. Adolescent má potřebu zbavit se závislosti na formálních autoritách, jako jsou rodiče a učitelé. Dospívající odmítá přijímat jejich názory a rozhodnutí zcela bezvýhradně, naopak o nich přemýšlí, zastává kritický postoj a diskutuje o nich. Nekonečné debaty s dospělými ho uspokojují, neboť si tak trénuje vlastní schopnosti a dosahuje potřebného pocitu, že se jim může vyrovnat.⁴⁸

„ Pro sebezpoznání je užitečná míra naplnění očekávání různých lidí, především rodičů a vrstevníků. Informace o sobě samém získává dospívající také srovnáním s jinými lidmi. Dospívající se potřebuje nějak vymezit, což je nejjednodušší ve vztahu k někomu nebo něčemu jinému. Aktivní vytváření nové identity začíná odmítnutím původních identifikačních vzorů a hledáním jiných, aktuálně atraktivnějších. “⁴⁹

2.2.2 Pozdní adolescence

Pro tuto vývojovou etapu jsou charakteristické komplexní psychosociální proměny, kdy se mění osobnost dospívajícího i jeho společenské pozice.⁵⁰

I když je biologicky vstup do fáze pozdní adolescence vymezen dovršením plné pohlavní zralosti, tj. plné reprodukční schopnosti, a dokončením tělesného růstu, po ukončení adolescence biologický faktor již takový význam nemá. Podstatnější jsou faktory

⁴⁵ VÁGNEROVÁ Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost a stáří*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, s. 402.

⁴⁶ MACEK, Petr. *Adolescence*. Vyd. 2., upr. Praha: Portál, 2003, s. 62.

⁴⁷ VÁGNEROVÁ Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost a stáří*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, s. 402.

⁴⁸ MACEK, Petr. *Adolescence*. Vyd. 2., upr. Praha: Portál, 2003, s. 62-63.

⁴⁹ VÁGNEROVÁ Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost a stáří*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, s. 406

⁵⁰ VÁGNEROVÁ Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost a stáří*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, s. 324.

psychologické (dosažení osobní autonomie), sociologické (přijmutí a zvládnutí role dospělého) a pedagogické (ukončení vzdělávání a získání profesní kvalifikace).⁵¹

Podstatným sociálním mezníkem je dosažení plnoletosti adolescenta ve věku 18 let, kdy dle platné právní normy je již právně odpovědný za své jednání a činy; může se tak rozhodovat svobodně, ale zároveň i zodpovědně.⁵²

Většina dospívajících ukončuje v tomto období svoji profesní přípravu, nastupují do zaměstnání, popř. volí formu dalšího studia.⁵³

Za jedno z definitivních potvrzení dosažení dospělosti je v našich sociokulturních podmínkách považována ekonomická soběstačnost. Větší část dospívajících dosáhne tohoto důležitého sociálního mezníku na konci období adolescence, kdy *“ukončí období profesní přípravy a vymění roli studenta za profesní roli spojenou s určitou sociální pozicí.”*⁵⁴

Nástup do zaměstnání prožívá každý jedinec individuálně, pracovní poměr má totiž své výhody i nevýhody. Pozitivní stránkou věci je již výše zmíněná nezávislost a ekonomická soběstačnost. Jako zátěž pak adolescent může vnímat nejen rozpor mezi svým očekáváním a realitou, ale i stereotyp denního programu pracovního dne, který již neumožňuje tolik volného času jako dosud. Rovněž závazky a zodpovědnost vyplývající z nástupu do zaměstnání mohou být pocíťovány jako nepříjemné.⁵⁵

Z hlediska emocionálního vývoje je pro pozdní adolescenci charakteristické odeznívání náladovosti, emocionální dráždivosti a vysoké lability. Jednání je méně impulzivní a více rozhodné, což souvisí se způsobem myšlení, kdy jedinec vědom si možných rizik, zvažuje důsledky svého konání.⁵⁶

Dospívající upevňuje vztah k sobě, uvědomuje si vlastní pocit autonomie a jedinečnosti. Zároveň se posiluje potřeba jedince někam patřit, podílet se na něčem a něco s druhými sdílet. Adolescent se důkladně zamýšlí nad svými budoucími cíly a plány, a to jak ve vztahu k profesi, tak i v oblasti partnerských vztahů. Začíná si uvědomovat zodpovědnost za vlastní jednání a důsledky svých činů.⁵⁷

⁵¹ LANGMEIER Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Vyd. 3., přeprac. a dopl. Praha: Grada, 1998, s. 138.

⁵² VÁGNEROVÁ Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost a stáří*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, s. 325.

⁵³ MACEK, Petr. *Adolescence*. Vyd. 2., upr. Praha: Portál, 2003, s. 53.

⁵⁴ VÁGNEROVÁ Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost a stáří*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, s. 390.

⁵⁵ VÁGNEROVÁ Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost a stáří*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, s. 390-393.

⁵⁶ MACEK, Petr. *Adolescence*. Vyd. 2., upr. Praha: Portál, 2003, s. 47-48.

VÁGNEROVÁ Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost a stáří*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, s. 325.

⁵⁷ MACEK, Petr. *Adolescence*. Vyd. 2., upr. Praha: Portál, 2003, s. 53, s. 64.

V oblasti sociálních vztahů je obvykle dokončena snaha o osamostatnění z vázanosti na rodinu, vztahy s rodiči se obnovují a stabilizují. Adolescent navazuje vztahy se svými vrstevníky, zejména v oblasti partnerství. Důležitou součástí identity adolescenta je míra jeho identifikace s rodinou a jejími hodnotami a vztahy k jiným lidem.⁵⁸

2.2.3 Socializace a interpersonální vztahy jedince a jejich vliv na utváření identity jedince v období adolescence

„Způsobilost adolescenta obstat v interpersonálních vztazích je zdrojem jeho sebedůvěry, pocitu autonomie a vědomí vlastní účinnosti a také kritériem samostatnosti při jeho rozhodování.“⁵⁹

Období dospívání bývá označováno jako etapa *“druhého sociálního narození”*, která je spojena s hledáním identity, s postupným dosažením určité míry autonomie, s novou rolí dospělého a se samostatným vstupem do společnosti. Z hlediska socializace lze tuto etapu ohraničit dvěma důležitými mezníky: V období rané adolescence si jedinec volí další profesní směřování, které bude v mnoha směrech spoluurčovat další život, především jeho sociální status. Na konci adolescentního věku pak nastupuje do zaměstnání, kdy se musí podřídit novým sociálním situacím a chovat se podle příslušných pravidel.⁶⁰

Pro osobnostní rozvoj dospívajícího jsou podstatné stejné sociální instituce (rodina, škola, vrstevníci) jako v mladším školním věku, pouze nyní se změnil jejich vliv.

Rodina zůstává stále důležitým sociálním zázemím. Přesto se od ní dospívající má potřebu osamostatnit, vůči rodičům se vymezit, odlišit se od nich. V důsledku vývoje sociálních vztahů se objevují kritické postoje dospívajících ke svému okolí i k sobě samotnému. Adolescent má výhrady k demonstované formální nadřazenosti autorit, jako jsou rodiče a učitelé, odmítá být v podřízeném postavení. Názory, postoje, hodnoty, rozhodnutí těchto autorit nepřijímá zcela bezvýhradně, naopak o nich přemýšlí a diskutuje. Tato etapa je provázána procesem emancipace, osamostatňováním se z vázanosti na rodiče,

⁵⁸ VÁGNEROVÁ Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost a stáří*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, s. 325, s. 434.

⁵⁹ MACEK, Petr. *Adolescence*. Vyd. 2., upr. Praha: Portál, 2003, s. 52.

⁶⁰ VÁGNEROVÁ Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost a stáří*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, s. 346-348.

kteřá neznamena zrušení citového vztahu, spíš jeho proměnu. Ke konci adolescence jsou vztahy s rodiči již stabilizovány.⁶¹

Proces stálého osamostatňování a rozšiřování sociálních vztahů probíhá po celý život jedince, ale období dospívání je v tomto směru zásadní a nutný pro osobní zřání. Uvolnění se z přílišné závislosti na rodičích a navazování významnějších vztahů s vrstevníky je v tomto období klíčové a rozhodující pro budoucí dostatečné převzetí partnerských a rodičovských rolích.⁶²

Zejména v období rané adolescence se jedinec orientuje od rodiny k vrstevnickým skupinám. Vrstevnická skupina se stává podstatným zdrojem emoční a sociální jistoty, objevuje se nutná potřeba akceptace ze strany vrstevníků. V tomto období vznikají první lásky, jedinec začíná experimentovat s partnerskými vztahy, které jej připravují na trvalé emoční vztahy v dospělosti. Pro staršího adolescenta je pak důležitější individuální vymezení, než skupinová identita.⁶³

Se socializací úzce souvisí hledání vlastní identity. *“Proces utváření identity v adolescenci je mnohvrstevnatý. Kromě odpovědi na základní otázku “kdo jsem” je důležitou kvalitou i vědomí vlastní stability, kompetence a pohody. Identita má v sobě již zmíněnou sebereflexi, sebepojetí a sebehodnocení, zejména v pozdní adolescenci má však ve svých souvislostech a důsledcích i širší rozměr. Klíčové jsou odpovědi na otázky týkající se vlastního místa a směru (“kam patřím”, “k čemu směřuji”, “co je moje osobní perspektiva”), smyslu a vůdčích hodnot (“co považuji v životě za důležité a v čem vidím jeho smysl”, “čím se řídím”), ale i na otázky, které souvisejí s pocitem vlastní kompetence a spokojenosti se svým životem (“jak jsem spokojený se sebou”, “jak jsem spokojený ve svém životě”, “mám vliv na to, co dělám a jak žiji”).”⁶⁴*

Jak již bylo uvedeno, v rané adolescenci jsou pro jedince nejvýznamější fyzické změny jeho organismu. Právě zevnějšek je sociálním reprezentantem vlastní osobnosti, součástí identity jedince. S fyzickými změnami tak souvisí přijetí vlastního těla. Adolescent v hojně míře posuzuje své vlastní tělo a tělesný vzhled ve vztahu k aktuálnímu standardu atraktivity, srovnává se s ostatními vrstevníky i aktuálně přijímaným ideálem.⁶⁵

⁶¹ VÁGNEROVÁ Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost a stáří*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, s. 346, s. 349.

⁶² LANGMEIER Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Vyd. 3., přeprac. a dopl. Praha: Grada, 1998, s. 149.

⁶³ VÁGNEROVÁ Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost a stáří*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, s. 347, s. 349, s. 401.

⁶⁴ MACEK, Petr. *Adolescence*. Vyd. 2., upr. Praha: Portál, 2003, s. 65-66.

⁶⁵ VÁGNEROVÁ Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost a stáří*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, s. 326, s. 328.

„Tělesná atraktivita má svou sociální hodnotu. Konvenčně atraktivní dospívající získávají lepší sociální status, bývají snáze přijímáni dospělými i vrstevnickou skupinou.“⁶⁶

Přeměna vlastního zevnějšku a skutečnost, jak jsou tyto změny vnímány a hodnoceny nejen samotným adolescentem, ale rovněž jeho okolím, ovlivňují sebepojetí dospívajícího. Zásadní roli má zejména hodnocení od osob, které dospívající považuje za důležité. Pokud z reakcí svého okolí dospívající usuzuje, že má tato proměna spíše negativní význam, zvýší se jeho nejistota a zhorší se sebehodnocení. V mezním případě může zásadní a zjevná fyzická změna vyvolat pocit ohrožení integrity vlastní osobnosti a vést ke ztrátě sebejistoty. Naopak fyzická atraktivita, která odpovídá aktuálnímu ideálu, slouží dospívajícímu jako opora jeho sebedůvěry. Bude se cítit více sebejistý a dosáhne tak vyššího sebehodnocení.⁶⁷

Zpočátku se projevuje tendence k uniformitě, k napodobování aktuálně platných vzorů krásy. K posílení identity je důležitá inspirace nějakým vzorem, kterým může být nějaká známá, uznávaná osobnost, především mezi ostatními adolescenty. Přijetí specifické adolescentní kultury a stylu života, sdílení stejných zážitků a hodnot je stvrzením příslušnosti k věkově vymezené skupině, k potvrzení sociální identity.⁶⁸

“Tendence k uniformitě je v dnešní době značná. Představuje zjednodušené řešení jedné složky identity. Podobnost s prefabrikovaným vzorem s velkou pravděpodobností zaručuje pozitivní hodnocení, i když za cenu ztráty individuality. Svoboda volby se mohla stát možným zdrojem nejistoty, protože výsledek nemusí být obecně pozitivně akceptován. Uniformita je sice ochuzením, ale na druhé straně představuje jistotu. Úprava zevnějšku a oblečení se stává prostředkem k vyjádření identity. Tímto způsobem sděluje dospívající svému okolí, kým se cítí být.“⁶⁹

Etapa pozdní adolescence rovná se fázi přechodu do dospělosti. Jedinec dosahuje zletilosti, je způsobilý k právním úkonům. Společností je přijímán jako dospělý a zároveň je od něj očekáváno odpovídající a zodpovědné jednání.⁷⁰

Nabízí se mu možnost porozumět sám sobě, zvolit si čeho chce v budoucnosti dosáhnout, posílit sociální aspekt identity a osamostatnit se ve všech oblastech. Začíná si uvědomovat, že některá rozhodnutí mohou zásadně ovlivnit jeho budoucí život, ať už se jedná o volbu profesní přípravy či životního partnera. Tato nová zkušenost významně

⁶⁶ VÁGNEROVÁ Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost a stáří*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, s. 330.

⁶⁷ MACEK, Petr. *Adolescence*. Vyd. 2., upr. Praha: Portál, 2003, s. 44.

VÁGNEROVÁ Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost a stáří*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, s. 323, s.326, s. 328.

⁶⁸ VÁGNEROVÁ Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost a stáří*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, s. 325.

⁶⁹ VÁGNEROVÁ Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost a stáří*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, s. 329.

⁷⁰ VÁGNEROVÁ Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost a stáří*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, s.402.

posiluje váhu vlastního rozhodování. Na jedné straně je spojena s nejistotou a obavou vzít na sebe plnou zodpovědnost, na druhé straně samostatné rozhodování o své vlastní budoucnosti posiluje sebehodnocení a formování identity jedince.⁷¹

Právě tyto změny představují pro jedince určitou zátěž, které *“vedou ke ztrátě starých jistot a posilují potřebu orientace v nové situaci a nové stabilizace”*.⁷²

Dospívající je postaven do situace mnohonásobné postupné proměny a z toho vyplývající nejistoty, s kterou se musí vyrovnat nejen po stránce kognitivní, ale i emocionální. Musí sám sebe akceptovat, v opačném případě dochází k problémům s přijetím sebe sama.⁷³

Tuto situaci ovšem může jedinec chápat jako výzvu k osobnímu rozvoji a být aktivnější v seberealizaci. Seberealizace již není zaměřena pouze na aktuální úspěch a uplatnění, naopak její potřeba nabývá na důležitosti ve chvíli, kdy dospívající začne přemýšlet o svých budoucích možnostech a perspektivách.⁷⁴

*“Potřeba jistoty a bezpečí je stále vázána na minulou zkušenost i aktuální prožitky, ale objevila se nová dimenze, anticipace budoucnosti, která ji reprezentuje jako přijatelnou či nejistou a ohrožující. Pouhé uvědomění mnoha možností může být důvodem ztráty dřívějšího pocitu jistoty.....Budoucnost začne mít potřebný subjektivní význam teprve tehdy, když je o ní dospívající schopen uvažovat. Schopnost uvažovat hypoteticky, tj. o různých, reálně neexistujících alternativách, které mnohdy ani existovat nemohou, se projeví v postoji dospívajících ke světu i k sobě samému.”*⁷⁵

Právě schopnost přijímat závazky, samostatně se rozhodovat a vnímat svoje činy a jednání v intencích budoucích cílů lze považovat za indikátor, že se z dospívajícího stává dospělý. Ovšem pro mnohé adolescenty není dospělost atraktivní právě z důvodu, že je spojena se značnou zodpovědností a mnoha omezeními.⁷⁶

Úspěšná socializace a přijetí jedince do společnosti je tedy možná s nalezením vlastní identity a navázáním kvalitních sociálních vztahů.

⁷¹ MACEK, Petr. *Adolescence*. Vyd. 2., upr. Praha: Portál, 2003, s.70.

⁷² VÁGNEROVÁ Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost a stáří*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, s. 324.

⁷³ VÁGNEROVÁ Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost a stáří*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, s. 402.

⁷⁴ VÁGNEROVÁ Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost a stáří*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, s. 335.

⁷⁵ VÁGNEROVÁ Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost a stáří*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, s. 335-336.

⁷⁶ MACEK, Petr. *Adolescence*. Vyd. 2., upr. Praha: Portál, 2003, s. 70.

VÁGNEROVÁ Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost a stáří*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, s. 434.

3 RODINA A JEJÍ VLIV NA OSOBNOST JEDINCE

„ Má-li se dítě vyvíjet po duševní a charakterové stránce v osobnost zdravou a společností užitečnou, potřebuje vyrůstat v prostředí stálém a citově příznivém, vřelém, přijímajícím.... A takovým životním prostředím by tedy především měla být rodina.“⁷⁷

V životě jedince hraje nejdůležitější roli rodina, která má rozhodující vliv na vývoj osobnosti jedince. Je to primární socializační činitel, který připravuje jedince na vstup do života. Klima rodiny v interakci s genetickými dispozicemi udává definitivní podobu osobnosti, vytváří a podporuje rozvoje osobnostních vlastností a sklonů, nejvydatněji uspokojuje základní psychické potřeby dítěte, poskytuje mu podporu a pocit jistoty a bezpečí.⁷⁸

3.1 Obecně k pojmu osobnost

„Osobností se člověk nerodí, nýbrž se jí stává, a to v době, kdy se u něho v raném dětství utváří specificky lidská forma organizace a fungování psychiky. To je v období vzniku vědomí sociálního já, z něhož se postupně vytváří sebehodnocení a sebezpojetí, které se stává vztažným systémem prožívání a chování: z vědomí já vzniká pojetí vlastního já (ego), které není už jen zážitkovou strukturou, ale organizačním a dynamickým činitelem. Ego vytváří rámec pro uspořádávání významných zkušeností, organizuje je v jednotný funkční celek a propůjčuje tomu celku určitou dynamiku. Geneze osobnosti je tedy spojena se vznikem já a tento vznik já a jeho vývoj k sebezpojetí a sebehodnocení (ego) jsou základními aspekty fungování osobnosti, jejího dalšího utváření, neboť osobnost funguje jako otevřený systém, který je ve stálé interakci se svým životním prostředím.“⁷⁹

Osobnost je předmětem zkoumání psychologie osobnosti, která se zabývá podstatou osobnosti, její strukturou a dynamikou, resp. způsobem fungování a jejím rozvojem.

Vymezení pojmu osobnosti je ovšem obtížné. Vágnerová uvádí, že psychologie osobnosti prošla několika etapy, pro něž byl typický určitý přístup, ale ani jeden nebyl

⁷⁷ MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Vyd.1. Praha: Portál, 1994, s. 16.

⁷⁸ MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003.

⁷⁹ NAKONEČNÝ, Milan. *Psychologie osobnosti*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Academia, 2009, s. 83.

považován za obecně přijatelný. V současné době převažuje snaha o sjednocení různých soustav poznatků, které přinesly mnohé dílčí studie.⁸⁰

Říčan popisuje tři významy pojmu osobnosti. Prvním, tzv. hodnotícím, se označuje skutečnost, kdy slovo osobnost je v laické řeči užíváno jako charakteristika, resp. hodnocení daného jedince. Osobností se tak označuje jedinec, který je nějakým způsobem pozoruhodný a svými, zejména pozitivními vlastnostmi, vyniká. V případě druhého významu hovoří o tzv. psychické individualitě jedince, kdy termín osobnost označuje specifickou charakteristiku, které vymezují jedinečnost, resp. odlišnost jedince od ostatních jedinců. Třetí definice osobnosti, tzv. struktura celku osobnosti, považuje osobnost za komplexní a relativně stálý systém skládající se ze vzájemně propojených tělesných a psychických vlastností, jež se projevují ve vzájemném působení a v reakcích na různé impulsy a podmínky.⁸¹

Při utváření osobnosti se „*uplatňuje interakce vrozených biologických činitelů a zkušeností, které jedinec získává v rámci určitého sociálního (mikro) a kulturního (makro) prostředí, v němž se odehrává jeho život.*“⁸²

Vágnerová uvádí, že osobnost jedince závisí na vnitřních faktorech, tj. genetických předpokladech, a vnějších faktorech, tj. prostředí. Tyto faktory jsou ve vzájemné interakci a mohou různým způsobem modifikovat osobnost jedince. Dědičné dispozice vytvářejí předpoklad k rozvoji určité vlastnosti, její konečná podoba záleží i na působení prostředí, které může rozvoj dané vlastnosti podpořit, nebo naopak tlumit či deformovat. Genetické předpoklady podporují osobnostní stabilitu, zatímco změny jednotlivých rysů mohou být ovlivněny jak geneticky, tak vnějším podněty. Podněty prostředí působí na každého jednotlivce odlišným způsobem, jejich účinnost je závislá i na samotné dědičné informaci. Do dvou skupin lze rozdělit vnější vlivy, které se spolupodílejí na vzniku definitivní podoby dané vlastnosti. Jedná se o sdílené a nesdílené vnější vlivy. Do sdílených vnějších vlivů patří mimo jiné i rodinné prostředí, které působí na všechny členy dané rodiny a díky vlivu tohoto faktoru mají členové rodiny podobné vlastnosti. Působení nesdílených vnějších vlivů pouze na daného jedince naopak přispívá k rozdílnosti jednotlivých členů rodiny.⁸³

Z psychologického hlediska se tedy za osobnost považuje obecně člověk se svými biologickými, sociálními a psychologickými aspekty, s temperamentem a charakterem.

⁸⁰ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychologie osobnosti*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2010, s. 11.

⁸¹ ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie osobnosti: obor v pohybu*. Vyd. 6., rev. a dopl. Praha: Grada, 2010, s. 13-14.

⁸² NAKONEČNÝ, Milan. *Psychologie osobnosti*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Academia, 2009, s. 84.

⁸³ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychologie osobnosti*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2010, s. 13-31.

Zároveň se ovšem jedná o jedince, individuum, které se odlišuje od ostatních díky svým vlastnostem, zkušenostem, názory, chováním a jednáním.⁸⁴

3.2 Vymezení pojmu rodina

Existuje celá řada odborných definic a teorií rodiny, kdy každá jednotlivá definice odráží přístup popisující vědní disciplíny.

Havlík definuje rodinu jako primární skupinu, kde se formuje osobnost jedince již od jeho narození. Jedná se tak o „nejdůležitější společenskou skupinu a instituci, která je základním článkem sociální struktury i základní ekonomickou jednotkou a jejímiž hlavními funkcemi je reprodukce trvání lidského biologického druhu a výchova, respektive socializace, potomstva, ale i přenos kulturních vzorů a zachování kontinuity kulturního vývoje.“⁸⁵

Dle Heluse je rodina základním životním prostředím dítěte, které dítě nejen obklopuje, ale zároveň se do něho promítá. Díky své rodině, resp. svým rodičům dítě hodnotí své projevy a výkony. V rodině rovněž probíhá primární socializace, tzn., že prostřednictvím rodiny se dítě dostává do kontaktu se společností a kulturou. Podle toho, jak se rodina chová vůči dítěti, jakou oporou mu je pro jeho vývoj, jakou citovostí jej zahrnuje, dítě přebírá základní vzorce sociokulturního chování, z kterých následně rozvíjí své vztahy vůči sobě samému, druhým lidem a širšímu sociálnímu okolí.⁸⁶

Vágnerová považuje rodinu za primární sociální skupinu, která je navzájem spojena manželskými nebo příbuzenskými vztahy, plní biologické, ekonomické, sociální a psychologické funkce, má zásadní vliv na formování osobnosti a její zdárný vývoj, poskytuje jedinci potřebnou oporu v podobě uspokojování jeho potřeb, zprostředkovává základní sociální zkušenosti. Rodina je prvním modelem společnosti, se kterým se dítě setkává. Objasňuje dítěti svět jako celek, jehož je součástí, poskytuje mu podněty různé kvantity a kvality, předává mu sociální dovednosti, prostřednictvím sociálního učení, podporuje jeho rozvoj a stimuluje jeho socializaci. Je pro ni charakteristické vytváření hlubokých a trvalých vztahů, čímž poskytuje dítěti jistotu a bezpečí a uspokojuje tak jeho základní psychickou potřebu.⁸⁷

⁸⁴ ČÁP, Jan a Jiří MAREŠ. *Psychologie pro učitele*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007, s. 111.

⁸⁵ HAVLÍK, Radomír. *Sociologie výchovy a školy*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002, s. 67.

⁸⁶ HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007, s. 135-136.

⁸⁷ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004, s. 589-592.

V české legislativě není pojem rodina definován, ale právní normy rodinného práva upravují společenské vztahy, které vznikají mezi manžely, mezi rodiči a dětmi a dalšími příbuznými a vztahy, které nahrazují výkon rodičovských práv (tzv. náhradní rodinná výchova). Základním principem rodinného práva je pak blaho a zájem dítěte, který se promítá do všech rodinně-právních vztahů.⁸⁸

V obecné míře lze rodinu tedy považovat za „*primární společenskou skupinu, v níž se lidé setkávají tváří v tvář a jsou provázáni vzájemnými emocionálními vztahy.*“⁸⁹

3.3 Funkce rodiny

„Příznivé vlivy rodiny jsou podporovány a zesilovány pozitivními vlivy širšího prostředí. Nepříznivé vlivy vrstevníků, mezoprostředí a sdělovacích prostředků mají silný a dlouhodobější vliv zpravidla jen tehdy, když si dítě nepřineslo z rodiny dobré základy morálních postojů, rysů, návyků, emocí, autoregulace; takže záleží především na emočním klimatu a komunikaci v rodině, na stylu výchovy, na modelech a hodnotách v rodině, popřípadě na kompenzování nedostatků rodiny jinými osobami a skupinami.“⁹⁰

Rodina řádným plněním základních funkcí, kdy musí plnit určité zákonné povinnosti, uspokojovat základní životní potřeby a materiálně zabezpečit dítě, zaručuje zdárný vývoj dítěte a ovlivňuje tak i jeho úspěšnou socializaci.

Za primární funkci rodiny se považuje její zásadní vliv na vývoj jedince již od jeho narození, vytváření citové vazby, které dlouhodobě ovlivňují a trvale se zapisují do duševního života jedince. Jedinec si tak odnáší základní pojetí citů a modely chování jako své vlastní dispozice.⁹¹

Helus vyčleňuje několik funkcí rodiny, které zásadně ovlivňují další vývoj jedince. Jedním ze základních funkcí je uspokojení základních biopsychických potřeb. S touto potřebou souvisí i potřeba tzv. organické příslušnosti dítěte, tj. potřeba domova, potřeba mít

⁸⁸ HRUŠÁKOVÁ, Milana a Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ. *České rodinné právo*. Vyd. 3., přeprac. a dopl. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 12-20.

⁸⁹ JEDLIČKA, Richard. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Vyd. 1. Praha: Themis, 2004, s. 36.

⁹⁰ ČÁP, Jan a Jiří MAREŠ. *Psychologie pro učitele*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007, s. 347.

⁹¹ JEDLIČKA, Richard. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Vyd. 1. Praha: Themis, 2004, s. 38.

„svého člověka“ a identifikovat se s ním. Uspokojení této potřeby souvisí s vytvářením základní životní jistoty, bezpečí, pochopení, přijetí a lásky.⁹²

Rodina, která je schopna vytvořit harmonické rodinné zázemí, poskytnout svým členům citovou podporu, pocit sounáležitosti, příslušnosti a uznání, nezastupitelně působí na zdravý vývoj a celkovou vyrovnanost každého člena rodiny. V raném věku dítěte tuto potřebu zajišťuje matka nebo jiná pečující osoba, která ji zastupuje. Dítě vyrůstající v harmonickém prostředí, kde se cítí bezpečně, má jistotu, že jej matka nikdy neopustí, získá primární zkušenost prožitku spolehlivého mezilidského vztahu. Dítě díky této specifické zkušenosti získá nejen základní důvěru v širší okolí, ale i pocit sebedůvěry, vyrovnanosti, schopnosti navazovat a udržovat trvalejší a spolehlivé vztahy. Při přiměřený emoční vývoj je podstatné, aby matka byla schopna reagovat na emoční signály dítěte a dítě tak získalo potřebnou zkušenost rozlišovat různé emoční prožitky.⁹³

Dle Langmeiera je dítě schopno se učit, zpracovávat informace z okolí a získávat tak zkušenosti jako již novorozené dítě. Vzhledem k tomu, že dítě je již od prvních dnů svého života uzpůsobeno k tomu, aby přijímalo a zpracovávalo podněty ze svého okolí, je důležité si s ním povídat, hrát si s ním, což pozitivně ovlivňuje jeho další vývoj.⁹⁴

Tato schopnost je podmíněna vztahem mezi dítětem a matkou, která dokáže reagovat a přizpůsobovat své chování aktuálním možnostem dítěte a usnadňuje mu získání potřebných poznatků. Matka je prostředníkem, pomocným já, které umožňuje dítěti uspořádat chaotické a zneklidňující podněty ve smysluplné události, kterým začíná rozumět, o které probouzí zájem.⁹⁵

Díky novým zkušenostem a podnětům sociálního charakteru získává dítě základní důvěru ve svět, díky níž rozvíjí své vlastnosti a s nimi spojené způsoby chování a získává tak předpoklad pro další úspěšné navazování sociálních vztahů.⁹⁶

Na základě reakcí svého nejbližšího okolí si dítě vytváří svoji představu o okolním světě, který hodnotí buď jako bezpečný či ohrožující. Otevřenost vůči okolnímu světu je

⁹² HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007, s. 149.

⁹³ Již od novorozeneckého věku dítě komunikuje prostřednictvím svých emočních projevů, pouze tak umí sdělit, co cítí, zda mu je daná situace příjemná či nepříjemná. Zároveň je schopno rámcově správně interpretovat a reagovat na základní emoční projevy jiných lidí, což napomáhá k jistotě orientace v dané situaci. Zpětná reakce rodičů na pocity dítěte, tj. jejich schopnost emočního vyladění, je pak jedním z nejvýznamnějších prostředků socializace. LANGMEIER Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Vyd. 3., přeprac. a dopl. Praha: Grada, 1998, s. 89-100.

⁹⁴ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Vyd. 3., přeprac. a dopl. Praha: Grada, 1998, s. 33-34.

⁹⁵ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychologie osobnosti*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2010, s. 148.

⁹⁶ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Vyd. 3., přeprac. a dopl. Praha: Grada, 1998, s. 33-34, s. 62, s. 68.

výsledkem pocitu jistoty a bezpečí, v němž se odráží důvěra rozvíjející se na základě citového vztahu dítěte k matce. Nutnou podmínkou zdravého psychického vývoje jedince je tedy pevná citová vazba mezi dítětem a matkou, kdy dítě získává bazální důvěru vůči matce.⁹⁷

Tento specifický citový vztah, který se rozvíjí kolem 7. – 8. měsíce života dítěte⁹⁸, podmiňuje prvotní utváření osobnosti dítěte. Dítě, které nemá možnost si takový vztah vytvořit, má problémy v navazování dalších mezilidských vztahů k ostatním lidem a ke společnosti vůbec.⁹⁹

Pečující osobu, která je pro něj známá, považuje za bezpečnou, zatímco osoba neznámá a tedy nebezpečná v něm vyvolává pocit úzkosti. Stabilní citový vztah dítěte zajišťující pocit jistoty a tlumení úzkosti následně ovlivňuje vztah dítěte k širšímu sociálnímu okolí. Dítěti se pak v následujících vývojových obdobích lépe navazují sociální vztahy s ostatními lidmi.¹⁰⁰

Pro další společenský vývoj dítěte je tedy zásadní podmínkou, aby dítě dosáhlo v náležité vývojové době takového vývojového stupně, tedy citové vázanosti k mateřské osobě a nedůvěry k cizím osobám. V opačném případě, kdy dítě vyrůstá od začátku bez mateřské lásky, tedy bez citového vztahu dospělých k němu samotnému, nepozná onu vázanost a citový vztah k někomu, ale zároveň ani onu úzkost z cizích lidí.¹⁰¹

Takovým příkladem je dítě umístěné již v tomto raném vývojovém období do ústavní péče. Vzhledem k tomu, že nemá možnost navázat specifický vztah k jedné osobě, nevykazuje tyto emotivní reakce a jeho vývoj osobnosti je následně ohrožen. Naprosto bezelstně se pak vrhá každému do otevřené náruče, nemá odstup, ostych a zábrany, v době adolescence navazuje rizikové vztahy se svými vrstevníky, v dospělém životě má problémy s navazováním přátelských a partnerských vztahů.¹⁰²

⁹⁷ HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007, s. 108-109.

⁹⁸ Poznatek, že kolem sedmého měsíce prvního roku života si dítě začíná utvářet citový vztah k matce, prokazuje i studie Schaffera a Callendra (1959), kteří sledovali děti ve věku od jednoho do dvanácti měsíců umístěných v nemocnici. U dětí starších než sedm měsíců se projevoval negativismus vůči personálu, zatímco u dětí mladších než sedm měsíců nevyvolal separace žádný protest a cizí osoby byly ze strany dětí akceptovány. LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Vyd. 3., přeprac. a dopl. Praha: Grada, 1998, s. 61-62.

⁹⁹ MATĚJČEK, Zdeněk a Josef LANGMEIER. *Psychická deprivace v dětství*. Vyd. 4., dopl. Praha: Karolinum 2011, s. 207.

¹⁰⁰ MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003.

¹⁰¹ Je-li dítě od matky odděleno, nevytvoří se pevná citová vazba, svět je pro dítě traumatizující, dítě se před ním uzavírá, bojí se ho. Aby se dítě řádně vyvíjelo, potřebuje, aby mu prostředí bylo zprostředkováno. A toto dokáže právě matka svou sladěností na jeho potřeby a schopnosti. HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007, s. 108.

¹⁰² VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychologie osobnosti*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2010, s. 140, s. 148, s. 208.

Schopnost orientovat se ve vlastních i cizích pocitech má zásadní vliv na dostatečnou účinnou komunikaci, vzájemné porozumění a rozvoj mezilidských vztahů.¹⁰³

Absence citové jistoty, kdy dítě není svými rodiči akceptováno, může vést k psychické deprivaci, která je způsobena nedostatkem specifických emočních podnětů, absencí stabilního a spolehlivého vztahu s mateřskou osobou. Díky absenci emoční zkušenosti si dítě nemůže potvrdit svůj význam pro jiného člověka, v budoucnu tak není schopno empatie, nemá dostatečnou sebejistotu při navazování mezilidských vztahů, neboť očekává chladné a odmítavé reakce od svého okolí.¹⁰⁴

Psychická deprivace má tak vážné důsledky, kdy jedinec může pocít nejistoty a ohrožení kompenzovat rizikovým chováním, které může sloužit jako obrana vůči pro něj nebezpečnému světu.¹⁰⁵

Další podstatnou funkcí rodiny je zprostředkování zkušenosti z mezigeneračního soužití, s navazováním sociálních vztahů se širším okolím. Rodina hraje nejvýznamnější roli v úspěšné socializaci jedince. Je zpravidla první referenční skupinou, k níž má jedinec kladný vztah, identifikuje se s ní a napodobuje ji ve svém životě. Prostřednictvím rodiny si jedinec uvědomuje svůj statut a svoji roli ve společnosti, což významně ovlivňuje jeho sociální prestiž a sebeuvědomění. Socializační proces, který probíhá po celý život jedince, začíná již v novorozeneckém období, který pokračuje během prvního roku života ustavením relativně stabilních vztahů, jež zásadně ovlivňují navazování dalších vztahů jedince v průběhu jeho života. Nejdůležitější osobou je v tomto prvním období matka nebo jiná pečující osoba, která nezajišťuje pouze biologické potřeby dítěte, ale zároveň mu poskytuje láskyplný vztah a je mu bezpečným prostředníkem mezi ním samotným a okolním světem. Naopak při nedostatku láskyplné péče již od narození může dojít k obtížím ve vývoji dítěte, které se následně projeví i v jeho další životní kariéře. Rodina tak může rozvíjení osobnosti jedince a jeho socializaci nejen podporovat, ale i ztěžovat a narušovat.¹⁰⁶

Podle schopnosti a umění se rodiny vypořádat se s problémy, rozlišuje Helus pět kategorií rodiny dle jejich funkčnosti. Funkční rodina zabezpečuje potřeby dítěte, pečuje o své děti a je tak optimálním primárním socializačním prostředím. Její přístup k životním obtížím je aktivnější, tj. členové rodiny jsou schopni zmobilizovat své síly hledat způsoby řešení. Za problémovou rodinu lze označit rodinu, která se setkává s přechodnými problémy

¹⁰³ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychologie osobnosti*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2010, s. 203-210.

¹⁰⁴ HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007, s. 95.

¹⁰⁵ ČÁP, Jan a Jiří MAREŠ. *Psychologie pro učitele*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007, s. 55.

¹⁰⁶ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3, rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004, s. 589-592.

(dočasná krize v manželských vztazích, finanční nouze, obtížné mezigenerační soužití, potíže s dítětem v době dospívání), které ovšem neohrožují rodinný systém a vývoj dítěte v něm a rodina je schopna je vyřešit sama nebo prostřednictvím odborné pomoci. Pokud se v rodině vyskytnou vážnější poruchy některých nebo všech rodinných funkcí, které bezprostředně ohrožují rodinu jako celek a především vývoj dítěte, jedná se o tzv. dysfunkční rodinu, která potřebuje soustavnou pomoc ze strany odborníků. Pokud ovšem rodina nereaguje na opatření pomoc a sociálně patologické projevy vůči dítěti ohrožují nejen jeho vývoj, ale i život, je nezbytným řešením umístění dítěte do náhradní rodinné výchovy či institucionální péče.¹⁰⁷

3.3.1 Psychická deprivace

„Psychická deprivace je psychický stav vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost k ukojení některé jeho základní (vitální) psychické potřeby v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu.“¹⁰⁸

Jak již bylo uvedeno, jedna z hlavních životních potřeb dítěte je pocit bezpečí a jistoty. V normální rodině představují rodiče, v prvních letech života dítěte matka, pro dítě zdroj jistoty a bezpečí. Jeho potřeba citové jistoty je uspokojena tím, že je mu poskytnuta specifická zkušenost prožitku spolehlivého mezilidského vztahu, tj. vzájemného citového vztahu mezi rodičem a dítětem. Dítě díky primární zkušenosti jistého a spolehlivého vztahu získá nejen základní důvěru v širší okolí, ale i pocit sebedůvěry, vyrovnanosti, schopnosti navazovat a udržovat trvalejší a spolehlivé vztahy.¹⁰⁹

Absence této citové jistoty, kdy dítě není svými rodiči akceptováno, má často za následek již zmíněnou psychickou deprivaci, která je způsobena nedostatkem specifických emočních podnětů, absencí stabilního a spolehlivého vztahu s mateřskou osobou. Důvody tohoto nedostatečného citového příklonu k dítěti mohou být různého druhu, stupně i kvality. Neschopnost navázat s dítětem citový vztah má často příčinu v emoční a charakterové nezralosti a nevyrovnanosti matky, resp. rodičů, kteří byli sami v dětství deprivováni. Postrádají vřelost a něžnost v zacházení s dítětem i základní pochopení pro jeho potřeby.¹¹⁰

¹⁰⁷ HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007, s. 152-153.

¹⁰⁸ LANGMEIER, Josef a Zdeněk MATĚJČEK. *Psychická deprivace v dětství*. Vyd. 4., dopl. Praha: Karolinum, 2011, s. 22.

¹⁰⁹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3, rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004, s. 597.

¹¹⁰ LANGMEIER, Josef a Zdeněk MATĚJČEK. *Psychická deprivace v dětství*. Vyd. 4., dopl. Praha: Karolinum, 2011, s. 157-158.

Deprivační zkušenost negativně ovlivňuje další vývoj osobnosti, jeho citové prožívání, chování a vztah k okolnímu světu. V průběhu dalšího života uzavírá jedinec nediferencované a povrchní vztahy k lidem, je emočně plochý, nedůvěřivý, obtížně se orientuje ve vlastních pocitech. Jelikož nemá zkušenost zpětné citové vazby s matkou, ve svém dětství nezažil empatickou reakci ze strany mateřské osoby, která by respektovala jeho pocity a potřeby, postrádá pak tuto zkušenost ve vztahu k sobě i k ostatním lidem. Způsoby vyrovnání se s citovou deprivací jsou podmíněny osobností dítěte, vývojovou fází, ve které k deprivaci došlo, a její délkou trvání. Jedním z nejvážnějších je pak rezignace, kdy dítě přestane vyhledávat citové vazby a může je odmítat dlouhodobě. I když je dítě umístěno do náhradní rodiny, tj. do antideprivačního prostředí, určitou dobu trvá než je schopen znova navázat bezpečný vztah. Jak již bylo uvedeno, stabilní citový vztah navázaný s pečujícím člověkem (nejčastěji matkou) je základní podmínkou pro rozvoj citových vazeb k dalším lidem (vrstevníci, přátelé, partner, vlastní děti) na základě prožité zkušenosti a pocitu citového bezpečí.¹¹¹

3.3.2 Základní psychické potřeby

“ Tak jako existují životně důležité potřeby biologické (potrava, teplo, ochrana před úrazem apod.), které musí být plně uspokojeny, aby malé dítě mohlo vůbec přežít, jsou tu i základní životně důležité potřeby psychické, které musí být náležitě a v pravý čas uspokojovány, má-li se dítě vyvíjet v osobnost psychicky zdravou a zdatnou. ”¹¹²

Matějček a Langmeier uvádí, že základní tendencí jedince je jeho potřeba aktivního kontaktu se světem, která dává smysl jeho konání. Prostřednictvím této základní aktivity se subjekt sám aktivně dotváří a uskutečňuje, uprostřed pochopených věcí se sám sebeuvědomuje. Pokud má být snaha jedince k aktivnímu styku s prostředím uskutečněna, naplněna a dále rozvíjena, pak na straně prostředí musí být splněna možnost působit na věci a svým konáním dát tak smysl dění v obklopujícím prostředí. Pokud tyto podmínky naplněny nejsou, jedinec tak nemá možnost objevit ve věcech smysl a naplnit tak potřebu smysluplné aktivity.¹¹³

¹¹¹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3, rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004, s. 597-602.

¹¹² MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují. Eseje z dětské psychologie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1994, s. 37.

¹¹³ MATĚJČEK, Zdeněk a Josef LANGMEIER. *Psychická deprivace v dětství*. Vyd. 4., dopl. Praha: Karolinum 2011, s. 277-278.

Pokud má dítě uspokojit a rozvinout smysluplnou interakci se světem, je zaprvé zapotřebí, aby mu prostředí poskytlo vnější podněty v určitém množství, na jisté úrovni složitosti a proměnlivosti. Pokud se má tedy organismus naladit na určitou žádoucí úroveň aktivity, nesmí se jedinec nudit a zároveň nesmí být soustavně přetěžován podněty. Dítě již od nejtělejšího věku vyhledává situace přiměřené podnětové úrovni; naopak nedostatek podnětů či jejich nadbytek vyvolávají reakci nezájmu. Deprivací je dítě ohroženo tehdy, pokud vyrůstá v prostředí, které mu neposkytuje dostatek vnějších podnětů.¹¹⁴

Další podmínkou pro naplnění snahy dítěte k aktivnímu kontaktu se světem je potřeba určité stálosti, řádu a smyslu v podnětech.¹¹⁵ Základní podmínkou pro jakékoliv učení je tedy naplnění potřeby vnější struktury, tj. smysluplné, diferencované struktury podnětů. Díky učení jedinec poznává, rozlišuje a přetváří si svět a své prostředí podle svého očekávání; svět tak není nesrozumitelné místo, kde nelze objevit žádný význam. V tomto smyslu je první učitelkou a průvodkyní právě matka, která pomáhá dítěti organizovat jeho nejčasnější zkušenost tak, aby se mohlo orientovat v situaci, aby nepocíťovalo úzkost z přerušování řádu a jistoty nebylo tak vystaveno strachu z nového a neočekávaného.¹¹⁶

K úsilí dítěte k aktivní interakci se světem je dále zapotřebí navázání specifického stabilního vztahu s objektem. Zprvu je tímto sociálním objektem matka, v pozdějším věku se jí stávají ostatní členy rodiny, skupina vrstevníků, kulturní vzor. Podmínkou je, aby takový objekt byl dítěti k dispozici pod dostatečnou mírou a po dostatečně dlouhou dobu. Nejdůležitější osobou je tedy matka, která se stává reprezentantem a zástupcem celého světa. Přítomnost matky motivuje dítě k aktivitě, podněcuje jeho výkony a učení. Podmínkou, aby svět nabyl pro dítě nových rozměrů a smyslu, je srozumitelná komunikace mezi matkou a dítětem. Matka musí rozumět dítěti, jeho potřebám, signálům, zájmům a dítě naopak musí rozumět matce.¹¹⁷

K završení aktivní interakce se světem, je třeba náležitě uspokojit potřebu vlastní identity, tj. společenského uplatnění a společenské hodnoty, která je dále podmínkou pro osvojení společenských rolí a hodnotných cílů.¹¹⁸

¹¹⁴ MATĚJČEK, Zdeněk a Josef LANGMEIER. *Psychická deprivace v dětství*. Vyd. 4., dopl. Praha: Karolinum 2011, s. 278, s. 284.

¹¹⁵ MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují. Eseje z dětské psychologie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1994, s. 37.

¹¹⁶ MATĚJČEK, Zdeněk a Josef LANGMEIER. *Psychická deprivace v dětství*. Vyd. 4., dopl. Praha: Karolinum 2011, s. 280-281.

¹¹⁷ MATĚJČEK, Zdeněk a Josef LANGMEIER. *Psychická deprivace v dětství*. Vyd. 4., dopl. Praha: Karolinum 2011, s. 282.

¹¹⁸ MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují. Eseje z dětské psychologie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1994, s. 38.

Tato tendence o vytvoření aktivního vztahu k sobě samému jako zdroji veškeré aktivity uprostřed světa, se projevuje v potřebě, nezávislosti, sebenaplnění a zajištění osobní integrity.¹¹⁹

¹¹⁹ MATĚJČEK, Zdeněk a Josef LANGMEIER. *Psychická deprivace v dětství*. Vyd. 4., dopl. Praha: Karolinum 2011, s. 283.

4 NÁHRADNÍ VÝCHOVNÁ PÉČE

Jak bylo uvedeno v předcházející kapitole, rodina v životě jedince hraje tu nejdůležitější roli, má rozhodující vliv na vývoj osobnosti jedince. Je to primární socializační činitel, který připravuje jedince na vstup do života.

Pokud plní své funkce zdárně, uspokojuje potřeby dítěte, včetně hlavní potřeby bezpečí, jistoty a lásky, podílí se na vytváření jeho identity. Dítě si vytváří svoji vlastní sociální pozici v různých sociálních situacích a rolích. Z počátku se dobrovolně a kontrolovaně vzdaluje od své matky; toto je možné pouze, pokud je dítě natolik vztahem s matkou uspokojeno, že dobrovolné odloučení podstoupí. Postupně pak získává nové sociální role, které přináší kontakt se širším sociálním prostředím.

Proto, aby dítě v průběhu dalšího vývoje získalo nové kompetence v souvislosti s představou o své vlastní identitě, potřebuje svůj jednoznačný vzor, jenž získá v pro něj bezpečném prostředí. Potřeba kladného přijetí je jednou z nejdůležitějších potřeb, se kterou se dítě rodí, a která je hlavní socializační silou v jeho chování.

Komplikace ovšem nastává ve chvíli, kdy rodina z nejrůznějších důvodů není schopna plnit své funkce ve vztahu k dítěti, nezabezpečuje jeho všestrannou ochranu a rozvoj. Přestože rodina má právo na soukromí a rodiče právo na výchovu dítěte, je stát nucen přistoupit k opatřením, kterými chrání zájem a blaho dítěte.

Právní předpisy deklarují rodinu jako přirozené prostředí pro příznivý vývoj dítěte, právo a povinnosti rodičů vychovávat dítě a právo dítěte na péči rodičů. V případě, kdy je vývoj nebo život dítěte ohrožen a je tak třeba zajistit jeho právo na život, na rodičovskou péči a život v rodině, příznivý vývoj a ochranu před týráním zanedbáváním a zneužíváním, je nutná intervence státu do rodinných vztahů.¹²⁰

4.1 Ústavní a ochranná výchova

¹²⁰ Autor ŠTĚPÁNKOVÁ ČERNIČKOVÁ Lucie.

V rámci ochrany práv a oprávněných zájmů dětí stát zastoupený orgány sociálně-právní ochrany dětí přistupuje k opatřením, která jsou legislativně vymezena Zákonem o sociálně-právní ochraně dětí.¹²¹

Jedná se o výchovná opatření, o omezení, pozastavení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti, nařízení, prodloužení nebo zrušení ústavní výchovy, svěření dítěte do péče zařízení vyžadující okamžitou pomoc, náhradní rodinnou péči.

Pokud existuje důvodná obava, že se dítě ocitlo bez jakékoliv péče a jeho život nebo příznivý vývoj je vážně ohrožen, má orgán sociálně právní ochrany dětí za povinnost přistoupit k odebrání dítěte z rodiny, přičemž o této skutečnosti musí neprodleně informovat soud, který má za povinnost do 24 hodin od podání návrhu rozhodnout o přípustnosti odebrání dítěte a o jeho umístění do náhradní výchovy. Toto předběžné opatření soudu platí jeden měsíc.¹²²

Nařízení ústavní, případně ochranné výchovy je po zbavení rodičovské zodpovědnosti druhým nejzávažnějším zásahem do rodinných vztahů.

Podle čl.9 Úmluvy o právech dítěte státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zajistí, aby dítě nemohlo být odděleno od svých rodičů proti jejich vůli. Z tohoto důvodu tak v případě nutnosti příslušné úřady na základě soudního rozhodnutí a v souladu s platným právem a v příslušném řízení určí, že takové oddělení je potřebné v zájmu dítěte. Uložení ústavní výchovy je možné jenom tehdy, pokud rodina není schopna zabezpečit vhodné rodinné prostředí.¹²³

4.1.1 Ústavní výchova

Ústavní výchova je jedním z výchovných opatření legislativně upravených v Zákoně o rodině.

Ústavní výchovu nařizuje soud, většinou na návrh orgánu sociálně - právní ochrany dětí, pokud je výchova dítěte vážně ohrožena nebo narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě, příp. pokud nemohou rodiče výchovu dítěte zabezpečit z jiných

¹²¹ ČESKO. Zákon č. 359 ze dne 9. prosince 1999 o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, § 14 - §18. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1999, částka 111, s. 7662-7681. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=3328>.

¹²² ČESKO. Zákon č. 99 ze dne 4. prosince 1963, občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, § 76a. In: *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. 1963, částka 56, s. 384-428. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=1235>.

¹²³ HRUŠÁKOVÁ, Milana a Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ. *České rodinné právo*. 3. přepracované a doplněné vyd., Brno: Doplněk, 2006, s. 367-371.

závažných důvodů. Účelem ústavní výchovy je tak zajistit dítěti náhradní výchovnou péči v zájmu jeho zdravého vývoje, řádné výchovy a vzdělávání. Jestliže je to v zájmu nezletilého nezbytné, může soud nařídit ústavní výchovu i tehdy, kdy jiná výchovná opatření nebyla využita. Před nařízením ústavní výchovy má soud za povinnost ověřit si, zda výchovu dítěte nelze zabezpečit náhradní rodinnou péčí, která má přednost před umístěním do výchovného zařízení. Ústavní výchovu je nutné chápat jako přechodné řešení a snažit se nalézt vhodnější péči o dítě. Ústavní výchova tak zaniká, jestliže pominuly důvody pro její nařízení (dítě se může vrátit do původní rodiny), nebo pokud byla nalezena náhradní rodina, nejpozději však dosažením zletilosti. Pokud je to v zájmu dítěte, tak lze ústavní výchovu prodloužit až o jeden rok po dosažení zletilost.¹²⁴

4.1.2 Ochranná výchova

Institut ochranné výchovy je jedním z druhu ochranného opatření, který ukládá soud pro mládež dle Zákona o soudnictví ve věcech mládeže.

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže umožňuje uložit mladistvému opatření v podobě výchovného (dohled probačního úředníka, probační program, výchovné povinnosti, výchovná omezení a napomenutí s výstrahou), ochranného (ochranné léčení, zabezpečování detence, zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty, které jsou ukládány dle Trestního zákoníku, a ochranná výchova) a trestního opatření (obecně prospěšné práce, peněžité opatření, peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu, propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty, zákaz činnosti, vyhoštění, domácí vězení, zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu, odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem, odnětí svobody nepodmíněné). Účelem těchto opatření vůči mladistvému je vytvoření podmínek pro sociální a duševní rozvoj mladistvého s ohledem na dosažení stupně rozumového a mravního vývoje, osobní vlastnosti, rodinnou výchovu a prostředí, z kterého pochází, i jeho ochrana před škodlivými vlivy a prevence dalšího páchaní deliktů.¹²⁵

¹²⁴ ČESKO. Zákon č. 94 ze dne 4. prosince 1963 o rodině, ve znění pozdějších předpisů, §46. In: *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. 1963, částka 53, s. 340-350. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=1232>.

¹²⁵ ČESKO. Zákon č. 218 ze dne 25. června 2003 o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů, § 9 - § 10, § 15 odst 2, §21, § 24 odst 1. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2003, částka 79, s. 4030-4052. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4163>.

Soud pro mládež může uložit ochrannou výchovu mladistvému, tj. osobě, která v době spáchání provinění dovršila patnáctý rok věku a nepřekročila osmnáctý rok věku, pokud vlastní rodina dostatečně nezabezpečuje jeho řádnou výchovu, popř. jeho dosavadní výchovu zanedbává nebo neposkytuje záruku jeho náležité výchovy, a uložení výchovných opatření je nedostačující. Ochranná výchova může být rovněž uložena dítěti, které spáchalo čin jinak trestný, za nějž Trestní zákoník umožňuje uložení výjimečného trestu, a které v době spáchání tohoto protiprávního činu dovršilo dvanáctý rok svého věku a bylo mladší patnácti let. Třetí skupinu dětí, kterým může být uložena ochranná výchova, tvoří děti mladší patnácti let, které spáchaly čin jinak trestný a povaha spáchaného činu a nezbytnost zajištění jejich řádné výchovy nutně vyžaduje uložení tohoto opatření. Ochranná výchova může být vykonávána maximálně do dovršení osmnáctého roku věku mladistvého, v odůvodněných případech a v zájmu mladistvého může soud prodloužit ochrannou výchovu o jeden rok déle.¹²⁶

4.2 Zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy

Výkon ústavní a ochranné výchovy je upraven v Zákoně o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních.

Ústavní a ochranná výchova se vykonává ve školských zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy a ve školských zařízeních pro preventivně výchovnou péči, tj. v diagnostickém ústavu, v dětském domově, dětském domově se školou a ve výchovném ústavu.¹²⁷

Ústavní výchova se rovněž vykonává ve zvláštních dětských zařízeních, jimiž jsou kojenecké ústavy a dětské domovy.¹²⁸

¹²⁶ ČESKO. Zákon č. 218 ze dne 25. června 2003 o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů, §22, §93. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2003, částka 79, s. 4030-4052. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4163>.

¹²⁷ ČESKO. Zákon č. 109 ze dne 5. února 2002, o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, §2 odst. 2 a odst. 3, §7 odst. 1. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002, částka 48, s. 2998-2991. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=3867>.

¹²⁸ Kojenecké ústavy a dětské domovy poskytují ústavní a výchovnou péči dětem, jejichž vývoj je ohrožen nevhodným domácím prostředím, popř. o něž nemá kdo pečovat nebo jimž nelze ze sociálních důvodů zajistit péči ve vlastní, popř. náhradní rodině. ČESKO. Vyhláška č. 242 ministerstva zdravotnictví České republiky ze

4.2.1 Dětský diagnostický ústav

Diagnostický ústav přijímá nezletilé děti ve věku do osmnácti let, popř. zletilé osoby do devatenácti let věku na základě rozhodnutí soudu o nařízení ústavní nebo ochranné výchovy, popř., u nichž bylo nařízeno předběžné opatření. Péče může být poskytována rovněž dětem, o jejichž umístění v důsledku jejich poruch chování požádali zákonní zástupci dítěte.¹²⁹

Pobyt v diagnostickém ústavu trvá zpravidla 8 týdnů. Během této doby je zpracována komplexní diagnostická zpráva, zahrnující komplexní vyšetření v oblasti diagnostické, vzdělávací, terapeutické, výchovné a sociální činnosti, s návrhem specifických výchovných a vzdělávacích potřeb. V jejich rámci se zjišťuje úroveň dosažených znalostí a dovedností, stanovují a uskutečňují se specifické vzdělávací potřeby v zájmu rozvoje osobnosti dítěte přiměřeně jeho věku, individuálním dispozicím a možnostem, dále je vyšetření zaměřeno na osobnost dítěte a jeho rodinnou situaci. Na základě těchto zjištění je dítě umístěno do odpovídajícího zařízení náhradní výchovné péče na svém územním obvodu.¹³⁰

4.2.2 Dětský domov a dětský domov se školou

Dětský domov je zařízení pro děti s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy chování zpravidla ve věku od tří do osmnácti let, popř. do ukončení přípravy

dne 3. května 1991, o soustavě zdravotnických zařízení zřizovaných okresními úřady a obcemi, ve znění pozdějších předpisů, § 20. In: *Sbírka zákonů České a slovenské federativní republiky*. 1991, částka 47, s. 1105-1108. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=2459>.

¹²⁹ ČESKO. Zákon č. 109 ze dne 5. února 2002, o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, §2 odst. 2 a odst. 3, §7 odst. 1. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002, částka 48, s. 2998-2991. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=3867>.

ČESKO. Vyhláška č. 334 ze dne 22. září 2003, kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů, §2. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2003, částka 111, s. 5602-5609. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4195>.

¹³⁰ ČESKO. Zákon č. 109 ze dne 5. února 2002, o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, §5. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002, částka 48, s. 2998-2991. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=3867>.

ČESKO. Vyhláška č. 334 ze dne 22. září 2003, kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů, §7 odst.1. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2003, částka 111, s. 5602-5609. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4195>.

na povolání. Tyto děti se vzdělávají ve školách, které nejsou součástí dětského domova. Dětský domov zajišťuje péči výchovnou, vzdělávací a sociální.¹³¹

Do dětského domova se školou je umístováno dítě s nařízenou ústavní výchovou zpravidla, které má závažné poruchy chování, popř. vyžadují výchovně léčebnou péči pro svou duševní poruchu, nebo s uloženou ochrannou výchovou zpravidla od šesti let do ukončení povinné školní docházky. Pokud dítě po ukončení povinné školní docházky nemůže pokračovat pro své závažné poruchy chování ve vzdělávání se na střední škole, je přeřazeno do výchovného ústavu.¹³²

4.2.3 Výchovný ústav

Do výchovného ústavu je umístěno dítě s nařízenou ústavní, popř. uloženou ochrannou výchovou starší patnácti let se závažnými poruchami chování. Výchovný ústav může přijmout i dítě starší dvanácti let, u něhož byla uložena ochranná výchova, a jeho chování je natolik závažné, že nemůže být umístěno v dětském domově se školou. Výjimečně lze přijmout i dítě starší dvanácti let s nařízenou ústavní výchovou. Výchovný ústav plní výchovné, vzdělávací a sociální úkoly.¹³³

4.3 Příčiny umístění dítěte do ústavní nebo ochranné výchovy

Z legislativního hlediska jsou důvody pro umístění dětí do ústavního zařízení vymezeny v ustanovení Zákona o rodině, popř. v Zákoně o soudnictví ve věcech mládeže.

Do náhradní výchovné péče jsou umístovány děti, jejichž rodiče se o ně nemohou z vážných důvodů starat (objektivní překážky v podobě dlouhodobého onemocnění, výkonu

¹³¹ ČESKO. Zákon č. 109 ze dne 5. února 2002, o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, §12. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002, částka 48, s. 2998-2991. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=3867>.

¹³² ČESKO. Zákon č. 109 ze dne 5. února 2002, o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, §13. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002, částka 48, s. 2998-2991. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=3867>.

¹³³ ČESKO. Zákon č. 109 ze dne 5. února 2002, o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, §14. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002, částka 48, s. 2998-2991. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=3867>.

trestu odnětí svobody apod.), nebo zemřeli, popř. nejsou schopni z různých důvodů dětem zajistit podmínky pro zdárný vývoj nebo zanedbávají povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti. Další skupinu tvoří děti, které pocházejí ze sociálně slabého a neuspořádaného prostředí, kde pro nepříznivou situaci rodiny zahrnující špatné materiální, sociální i duševní zázemí je ohrožen harmonický vývoj dítěte. Je také určena dětem, kdy porucha chování je na takovém stupni a intenzity, že ohrožuje jejich zdárný vývoj (záškoláctví, experimenty s drogami). Do poslední skupiny se řadí děti, které mají zkušenosti s kriminalitou a u nichž je odůvodněná obava, že budou v trestné činnosti dále pokračovat.¹³⁴

4.3.1 Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte (syndrom CAN - Child Abuse and Neglect)

Jednu z nejvýznamnějších příčin umístění dítěte do ústavní výchovy tvoří syndrom CAN, který je definován jako „*poškození tělesného, duševního i společenského stavu a vývoje dítěte, které vznikne v důsledku jakéhokoli nenáhodného jednání rodičů nebo jiné dospělé osoby, jež je v dané společnosti hodnoceno jako nepřijatelné*“.¹³⁵

Tělesné týrání je definováno jako tělesné ublížení dítěti, které zahrnují např. bití rukou, řemenem, holí, úmyslné popálení, třesení dítětem, kopání, které zanechává četné hematomy, tržné rány, fraktury kostí a jiná poranění. Za tělesné týrání lze považovat i úmyslné jednání v podobě neposkytnutí ochrany a péče dítěti.¹³⁶

Psychické týrání (ponižování, hrubé nadávání, bránění v kontaktu se širším okolím, emocionální nedostupnost) je obtížněji identifikovatelné; zahrnuje takové jednání, které nepříznivě ohrožuje další vývoj dítěte, zejména emoční. Psychicky týrané dítě může být apatické, neschopné prožívat radost, popř. neschopné projevit jakékoliv emoce.¹³⁷

Riziko fyzického nebo psychického týrání je zvýšené zejména tam, kde jsou rodinné vztahy natolik narušené, že členové rodiny spolu dostatečně otevřeně nekomunikují, nejsou schopni kooperovat při řešení problémů. Převažuje netolerance, kritika a odmítání, napětí

¹³⁴ GJURIČOVÁ, Jitka. *Hodnocení systému péče o ohrožené děti* [online]. Ministerstvo vnitra České republiky, ©2007 [cit. 2011-05-23]. Dostupné z: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/casopisy/policista/2007/12/prucedeti.pdf> 23.5.2011

¹³⁵ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3, rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004, s. 593.

¹³⁶ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Vyd. 3., přeprac. a dopl. Praha: Grada, 1998, s. 268.

¹³⁷ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Vyd. 3., přeprac. a dopl. Praha: Grada, 1998, s. 269.

a nespokojenost a naopak chybí vzájemná podpora. Agresivní chování vůči dítěti pak může být jedním z projevů nakumulovaného napětí, kdy rodina není schopna zvládnout své problémy a dítě jako nejslabší člen se stává obětí této dysfunkce.¹³⁸

Zneužívání je vymezeno jako využívání druhého jedince ke svému vlastnímu prospěchu s využitím síly, nebo společenské či intelektuální převahy.¹³⁹

Zvláštní kapitolu tvoří sexuální zneužívání dítěte (CSA - Child Sexual Abuse), tj. nepřístojné vystavení dítěte sexuálnímu kontaktu formou dotykovou (pohlavní styk, orální sex) nebo bezdotykovou (přihlížení sexuální aktivitám, pornografickým videozáznamům).¹⁴⁰

Zanedbávání je charakterizováno jako vážné opomíjení rodičovské péče, jež negativně ovlivňuje tělesný a duševní vývoj dítěte (nedostatek přiměřené výživy, oblečení, nezbytného přístřeší, hygieny, nedostatečné zajištění řádné školní docházky a obecně nezájem o školní prospěch dítěte).¹⁴¹

Dlouhodobé a opakované týrání, zneužívání a zanedbávání tak představuje závažnou, komplexní zátěžovou situaci. Jakákoliv forma týrání může vážně ohrozit psychický vývoj dítěte, zejména pak důsledky sexuálního zneužívání jsou velmi závažné (deprese, úzkost, asociativní poruchy, poruchy osobnostního vývoje, narušení sebepojetí dítěte, které má pocit viny a studu, narušení vývoje sexuální role i celé osobnostní identity dítěte). Zkušenost s opakovaným týráním nepříznivě ovlivňuje sociální porozumění, schopnost správně interpretovat běžné projevy ostatních lidí a adekvátně na ně reagovat.

Dítěti nejčastěji ubližují jeho rodiče, případně další členové rodiny, kdy takovéto chování lze chápat jako zneužití fyzické síly či psychické nadřazenosti a moci rodiče nad komplementárně podřízeným a závislým dítětem. Z psychologického hlediska je to pro dítě velice závažné jednání, neboť mu ubližují nejbližší osoby, které by je naopak měli chránit a poskytnout mu bezpečné zázemí. Týrající rodiče svým dětem neumožní získat pocit základní důvěry, děti jsou pak nedůvěřivé ke všem osobám a reagují odtažitě na své okolí, které se jim jeví jako nebezpečné a ohrožující.¹⁴²

¹³⁸ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3, rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004, s. 614.

¹³⁹ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Vyd. 3., přeprac. a dopl. Praha: Grada, 1998, s. 270.

¹⁴⁰ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Vyd. 3., přeprac. a dopl. Praha: Grada, 1998, s. 272.

¹⁴¹ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Vyd. 3., přeprac. a dopl. Praha: Grada, 1998, s. 273.

¹⁴² VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3, rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004, s. 611-617.

Zafixovaná zkušenost s opakovaným týráním vyvolává nízké sebehodnocení, nedostatek sebeúcty, pocit vlastní bezvýznamnosti ještě v dospělosti, která může negativně ovlivňovat působení jedince v roli rodiče. „*Způsob jakým rodič dítě vychovává a jak se k němu chová, do značné míry odpovídá způsobu, jakým se k němu chovali jeho vlastní rodiče*“.¹⁴³

4.4 Příprava dospívajícího jedince na vstup do života

Připravit dostatečně dospívajícího jedince umístěného v náhradní výchovné péči na vstup do samostatného života se snaží jak školní zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy, tak i neziskové organizace.

4.4.1 Činnost zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy

Zákon ukládá ústavním zařízením za povinnost zpracovávat roční plán výchovně vzdělávací činnosti a týdenní program výchovně vzdělávací činnosti.¹⁴⁴

Každé ústavní zařízení si svůj plán zpracovává dle svého uvážení. Záleží rovněž na typu zařízení. Odlišná je příprava v dětském domově a jiná ve výchovném ústavu. Z dlouhodobého hlediska je možné vyloučit diagnostické ústavy, kde pobyt trvá zpravidla 8 týdnů. Během této doby je zpracována komplexní diagnostická zpráva podle které pak ústavní zařízení, kam je nezletilé dítě umístěno, zpracovává plán dle individuálních výchovných a vzdělávacích potřeb jedince.¹⁴⁵

¹⁴³ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3, rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004, s. 617.

¹⁴⁴ ČESKO. Zákon č. 109 ze dne 5. února 2002, o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, §34 odst. 1 písm. b) a písm. c) . In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002, částka 48, s. 2998-2991. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=3867>.

¹⁴⁵ ČESKO. Zákon č. 109 ze dne 5. února 2002, o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, §5. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002, částka 48, s. 2998-2991. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=3867>.

ČESKO. Vyhláška č. 334 ze dne 22. září 2003, kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů, §7 odst.1. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2003, částka 111, s. 5602-5609. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4195>.

Každé ústavní zařízení vychází při přípravě plánu ze svého jedinečného přístupu, přičemž za tradiční přípravu je považována příprava na budoucí povolání. Rovněž je potřebné, aby mladý člověk po odchodu ze zařízení byl schopen hospodařit s penězi, uměl se orientovat na běžných úřadech, aby se uměl postarat o jídlo, uměl normálně žít a navázal fungující partnerský vztah. Pro jejich integraci ve společnosti je důležité, aby měly chuť zapojit se do běžného života, měly potřebu pracovat. Například výchovný ústav Černovice v rámci příprav na samostatný život umožňuje bydlení v tzv. cvičném bytě, kde pobyt je podmíněn pouze posouzením osobnostní vyzrálosti jedince.¹⁴⁶

4.4.2 Projekty neziskové organizace Rozmarýna, o.p.s.

V České republice existuje několik neziskových organizací, které se věnují dětem umístěným v ústavních zařízeních a svými projekty jim pomáhají připravit se na samostatný život v dospělosti.

Takovým příkladem je nezisková organizace Rozmarýna, která poskytuje pomoc a podporu dětem a mladým lidem vyrůstajícím v ústavních zařízeních, tak, aby se připravili na běžný život ve společnosti, dosáhli subjektivně dobré kvality samostatného života, a úspěšně se do něj integrovali. V rámci svého působení spolupracuje s dětskými domovy a dalšími ústavními zařízeními, kde realizuje několik projektů, jejichž cílem je pomoc a podpora mladým lidem k dosažení samostatnosti a odpovědnosti za vlastní život, prevence sociálního znevýhodnění i sociálně patologických jevů. Jedním z těchto programů je projekt sociální firmy Café Rozmar, který pomáhá mladým lidem po odchodu z dětského domova začít svůj samostatný život a poskytuje jim podporu tam, kde je potřeba.

Nezisková organizace Rozmarýna vznikla za cílem poskytnutí pomoci a podpory dětem a mladým lidem vyrůstajícím v ústavních zařízeních, tak, aby se připravili na běžný život ve společnosti, dosáhli subjektivně dobré kvality samostatného života, a úspěšně se do něj integrovali. Prvotním impulsem bylo setkání se skupinou mladých lidí, kteří čerstvě opustili dětský domov, a zjištění, že tato cílová skupina je velice nedostatečně podporována. Hlavním motivem pro vznik neziskové organizace tak bylo vybudování tréninkové kavárny, která by byla startovním pracovním místem pro mladé lidi po odchodu z dětského domova.

¹⁴⁶ MICHÁLEK, Josef. *Příprava mladých lidí z pohledu ředitele výchovného ústavu*. [online]. Projekt Či je dítě, 2011 [cit. 2012-10-30]. Dostupné z: <http://www.cijedite.cz/?nav=temata/dlouhodobapriprava-deti.html&comment=35>

V rámci svého působení spolupracuje s dětskými domovy a dalšími ústavními zařízeními, kde realizuje několik projektů, jejichž cílem je pomoc a podpora mladým lidem k dosažení samostatnosti a odpovědnosti za vlastní život, prevence sociálního znevýhodnění i sociálně patologických jevů.

Spolu s dětskými domovy se snaží o maximálně individuální přístup a vytvoření spolupráce na míru. Vzhledem k tomu, že děti mají v dětských domovech nadbytek aktivit, snaží se vyhnout dublování služeb a spíše po dohodě s vedením vhodně doplňovat již realizované projekty v daném zařízení, které jsou zaměřeny na osobnostní rozvoj jedince.

Nezisková organizace Rozmarýna se tak věnuje několika projektům. Program Za ruku je realizován v dětských domovech, kde jsou děti postupně připravováni na situaci, kdy budou muset z dětského domova odejít. Jsou jim tak předávány informace o tom, co je čeká, aby si vůbec dovedli představit, co znamená žít svůj samostatný život. V rámci tohoto programu se uskutečňuje projekt Komunita, který nabízí volnočasové, kulturní, sportovní či tématické akce, na nichž se podílí děti a lidé z neziskové organizace Rozmarýna, dětského domova a místní komunity. Tyto zážitkové aktivity podporují spolupráci dětského domova s místní komunitou, aktivní a společné trávení volného času, budování důvěry, poznávání a začleňování do společnosti. Další projekt Samofor rozvíjí sociální a komunikační dovednosti pomocí zážitkových aktivit a technik skupinové práce. Projekt Za SAMOstatnosti je určen pro mladé lidi, které během jednoho roku čeká odchod z dětského domova. Prostřednictvím teoretických i praktických workshopů (seznámení s různými oblastmi, které je čekají - zaměstnání, bydlení, další vzdělávání, poradenství) je připravit na odchod do samostatného života.

Druhý návazný program Ruku v ruce podporuje již mladé lidi po odchodu z dětského domova začít svůj samostatný život a poskytovat jim podporu tam, kde potřebují. V rámci tohoto programu se realizuje projekt Rozlet a projekt sociální firmy Café Rozmar. Projekt Rozlet nabízí bezplatné poradenství, individuální doprovázení a pomoc s cílem podpořit klienty při snaze osamostatnit se a zvládnout různé obtíže, od hledání zaměstnání a bydlení až po navazování mezilidských vztahů či vyrovnání se s minulostí.¹⁴⁷

¹⁴⁷ *Osobní rozhovor se Simonou Bagarovou, zakladatelkou a PR manažerkou neziskové organizace Rozmarýna, o.p.s., Praha, 9.11.2012.*

5 NÁSLEDNÁ PÉČE PRO MLADÉ LIDI OPOUŠTĚJÍCÍ NÁHRADNÍ VÝCHOVNOU PÉČI

Na úvod této kapitoly je třeba uvést, že v České republice chybí koncepce postupného řešení integrace části mladých lidí (bez vlastního zázemí) po odchodu z institucionální péče. Ať už se jedná o víceúrovňové zajištění bydlení od Domů na půli cesty, přes tréninkové bydlení až k samostatnému bydlení, nebo podporovaným zaměstnáváním a přípravou na samostatné zaměstnání.

Platná legislativa sice upravuje určité možnosti pomoci této cílové skupině, ovšem pouze jasně definovaný, vnitřně provázaný a především funkční systém následné péče může mladým lidem usnadnit přechod do dospělého života.¹⁴⁸

5.1 Integrace cílové skupiny

Přestože ústavní péče je jedním z opatření, kterým chrání společnost zájem a blaho nezletilého dítěte v případě, pokud rodina ve svých funkcích selhává, přináší s sebou rovněž značná rizika, která zásadně mohou ovlivnit vývoj dítěte a jeho budoucí začlenění se do společnosti. Mladí lidé po opuštění z ústavní péče selhávají více než lidé, kteří byli vychováváni v rodině.¹⁴⁹

U dětí dlouhodobě vyrůstajících v ústavní péči se po opuštění z ústavního zařízení mohou vyskytovat problémy, které jim často znemožňují bez komplikací se integrovat do společnosti. Projevují se u nich známky psychické deprivace, jsou sociálně izolováni a obtížně se orientují v mezilidských vztazích. Nejsou schopni navazovat trvalé a kvalitní mezilidské vztahy. Vzhledem k tomu, že nemají možnost poznat zázemí rodiny, mají značné problémy založit vlastní funkční rodinu, jejich děti mnohdy končí v ústavní výchově nebo jsou zanedbávány či týrány.

¹⁴⁸ PĚNKAVA, Pavel. *Návazné služby pro mladé lidi odcházejí z náhradní péče*. [online]. Projekt Čí je dítě, 2011 [cit. 2012-10-30]. Dostupné z: <http://www.cijedite.cz/?nav=temata/navazne-sluzby-pro-mlade-lidi.html&comment=38>.

¹⁴⁹ MATOUŠEK, Oldřich. Zpráva o konferenci. In: *Děti mezi ústavní výchovou a rodinou. Sborník ke konferenci konané ve dnech 8. a 9. 11. 2007*. [online]. Člověk hledá člověka, o.s., 2007 [cit. 2011-06-03]. Dostupné z: <http://www.clovekhledacloveka.cz/novinky/konference-deti-mezi-ustavni-vychovou-a-rodinou.html>.

Rovněž díky dlouhodobému pobytu v zařízení dochází k přizpůsobení umělým ústavním podmínkám, což snižuje jejich schopnost adaptace na život mimo ústavní zařízení, neboť jim chybí reálná představa života mimo ústavní zařízení. Je jim poskytována ekonomická a sociální jistota, kterou odchodem ztrácejí. I přes největší snahu nejsou tato zařízení schopna připravit mladé lidi na běžný život dospělého jedince se všemi právy a povinnostmi.¹⁵⁰

Ze statistiky vyplývá, že v roce 2011 opustilo ústavní zařízení z důvodu zletilosti celkem 1153 mladých lidí.¹⁵¹

Jelikož ale ve statistice není uvedeno, zda tito mladí lidé se vrátili do své původní rodiny nebo začali žít samostatný život, musíme vyjít z analýzy provedeného Střediskem náhradní rodinné péče¹⁵² ve které je uvedeno, že téměř 46% z celkového počtu se vrací zpět do své původní rodiny. Ovšem po krátké době jsou tito mladí dospělí donuceny nejrůznějšími okolnostmi většinou bez finančních prostředků rodinu opustit a ve většině případů se tak stávají klienty sociálních služeb a mohou se i ocitnout v dalším státem provozovaném, popř. finančně dotovaném zařízení (azylové domy, domy na půli cesty).¹⁵³

5.1.1 Legislativní rámec

Jak bylo uvedeno výše, v současné době neexistuje ucelený systém, který by jasně definoval následnou péči o mladé lidi, kteří odchází ze zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy. Zmínky se objevují v ustanoveních různých zákonů, z kterých si můžeme učinit určitý obrázek o současné následné pomoci této cílové skupině.

Propuštění ze zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy

Zákon o rodině jasně definuje podmínky, za kterých je možné dítě propustit z ústavní výchovy. Pokud pominou důvody pro nařízení ústavní výchovy nebo pokud se nalezne pro dítě náhradní rodinná péče, pak soud ústavní výchovu zruší. Rovněž je zde uvedeno, že

¹⁵⁰ MATOUŠEK, O. a kol. *Systém náhradní péče o děti a mladistvé & následné péče o mladé lidi odcházející z náhradní péče v České republice*. [online]. Vyd. 1. Praha: Sdružení SOS dětských vesniček, 2009, s. 22. [cit. 2012-10-26]. Dostupné z: <http://www.sos-vesnicky.cz/res/data/002/000503.pdf>.

¹⁵¹ *Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2011*. [online]. MPSV, 2012, s. 104. [cit. 2012-10-26]. ISBN 978-80-7421-049-5, Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/13613/rocenka_2011.pdf.

¹⁵² Kovařík, J., Bubleová V., Šlesingerová K.: *Práva a potřeby mladých lidí odcházejících z dětských domovů*, Praha 2004.

¹⁵³ MATOUŠEK, O. a kol. *Systém náhradní péče o děti a mladistvé & následné péče o mladé lidi odcházející z náhradní péče v České republice*. [online]. Vyd. 1. Praha: Sdružení SOS dětských vesniček, 2009, s. 4-5. [cit. 2012-10-26]. Dostupné z: <http://www.sos-vesnicky.cz/res/data/002/000503.pdf>.

z důležitých důvodů může soud prodloužit ústavní výchovu až na jeden rok po dosažení zletilosti, z čehož nám vyplývá, že ústavní výchova automaticky zaniká dosažením osmnácti let věku.¹⁵⁴

Domněnka, že ústavní výchova zaniká zletilostí, je potvrzena v Zákoně o výkonu ústavní výchovy, kde je uvedeno, že ředitel zařízení ukončí pobyt dítěte, pokud dosáhne zletilosti a v zařízení dobrovolně nesetrvá do ukončení přípravy na povolání, nebo dosáhne-li věku devatenácti let a byla mu prodloužena ústavní nebo ochranná výchova. Zároveň je ředitel povinen umožnit dítěti, které má být propuštěno ze zařízení z důvodu zletilosti, jednání se sociálním kurátorem. Zároveň je povinen informovat v zájmu zaručení návaznosti péče příslušný obecní úřad s rozšířenou působností o nadcházejícím propuštění dítěte ze zařízení, a to v termínu nejméně 6 měsíců před propuštěním dítěte.¹⁵⁵

Finanční pomoc mladému člověku při odchodu ze zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy

Mladý člověk ze zařízení neodchází úplně finančně nezajištěný. Je mu možné podle skutečné potřeby a podle hledisek stanovených vnitřním řádem poskytnout věcnou pomoc, popř. jednorázový peněžitý příspěvek v max. hodnotě 15.000 Kč.¹⁵⁶

Kontakt se sociálním kurátorem

Po odchodu z ústavního zařízení má mladý člověk následující dva roky možnost, nikoliv však povinnost obrátit se na sociálního kurátora v místě svého trvalého bydliště, který mu pomůže při řešení tíživých životních situací.¹⁵⁷ Sociální kurátor má dle zákona za povinnost poskytnout mu odbornou pomoc k překonání okamžité nepříznivé životní situace a odvrácení jeho sociálního vyloučení s využitím sociálně terapeutické činnosti, která

¹⁵⁴ ČESKO. Zákon č. 94 ze dne 4. prosince 1963 o rodině, ve znění pozdějších předpisů, § 46 odst. 1, odst. 2. In: *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. 1963, částka 53, s. 340-350. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=1232>.

¹⁵⁵ ČESKO. Zákon č. 109 ze dne 5. února 2002, o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, § 24 odst. 1 písm. j) a k), odst. 5 písm. b) a c). In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002, částka 48, s. 2998-2991. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=3867>.

¹⁵⁶ ČESKO. Zákon č. 109 ze dne 5. února 2002, o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, § 33. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002, částka 48, s. 2998-2991. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=3867>.

¹⁵⁷ Statistika MPSV uvádí, že v roce 2011 se na sociálního kurátora obrátilo celkem 366 mladých lidí po propuštění ze zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy. *Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2011*. [online]. MPSV, 2012, s. 107. [cit. 2012-10-26]. ISBN 978-80-7421-049-5, Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/13613/rocenka_2011.pdf.

je zaměřena na obnovení vztahů klienta s jeho okolím. V rámci základního poradenství informuje o možnosti řešení nepříznivé sociální situace a využívání běžně dostupných zdrojů zabraňujících sociálnímu vyloučení, zprostředkovává kontakty na poskytovatele sociálních služeb, seznamuje klienta s jeho základními právy a povinnostmi. Dále poskytuje odborné sociální poradenství v oblasti sociálních systémů, práva, psychologie a v oblasti vzdělávání, včetně vypracování individuálního motivačního programu a finančního zabezpečení klienta, včetně možnosti přiznání mimořádné okamžité pomoci.¹⁵⁸

Pomoc v hmotné nouzi

V Zákoně o pomoci v hmotné nouzi je výslovně uvedeno, že pro přiznání nároku na dávky stavu hmotné nouze může být za osobu v hmotné nouzi považována též osoba, která byla propouštěna ze školského zařízení pro výkon ústavní či ochranné výchovy po dosažení zletilosti, resp. v devatenácti letech.¹⁵⁹

5.1.2 Rizikové situace cílové skupiny

Mladí dospělí odcházející ze zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy po dosažení zletilosti, lze považovat za jednu z cílových skupin ohroženou sociálním vyloučením, na kterou je třeba zaměřit zvláštní pozornost. Prioritním cílem je úplné začlenění těchto osob do majoritní společnosti s využitím programů zahrnující podporu připravenosti a samostatnosti (vytváření následných sociálních služeb, podpora vzniku nabídek na trhu práce a posílení sociální dovednosti osob při hledání zaměstnání a jeho následného udržení, dostupnost cenově dostupného samostatného bydlení, včetně prevence ztráty bydlení).¹⁶⁰

¹⁵⁸ ČESKO. Zákon č. 108 ze dne 14. března 2006 o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, §92 písm.b). In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2006, částka 37, s. 1257-1289. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4883>. ISSN 1211-1244.

ČESKO. Zákon č. 111 ze dne 14. března 2006 o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů, § 2 odst. 6, § 67. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2006, částka 37, s. 1305-1328. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4883>. ISSN 1211-1244.

¹⁵⁹ ČESKO. Zákon č. 111 ze dne 14. března 2006 o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů, §2 odst.6 písm. c). In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2006, částka 37, s. 1305-1328. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4883>. ISSN 1211-1244.

¹⁶⁰ Prioritní cíle vycházejí z Národních akčních plánů sociálního začleňování České republiky, které sumarizují nejzávažnější problémy, kterým Česká republika čelí v oblasti chudoby a sociálního vyloučení a zároveň stanovuje cíle, úkoly a opatření k jejich odstranění. ČESKO. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Národní zpráva o strategiích sociální ochrany a sociálního začleňování na léta 2006 až 2008*. MPSV, ©2006, [cit. 2011-06-03]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/9118/Narodni_zprava_2006-8.pdf.

Jednou ze základních součástí sociální integrace je bydlení a práce. Pokud mladí lidé opouštějící náhradní výchovnou péči nemají rodinné zázemí, kam by se mohli obrátit o pomoc, a pro svůj nízký, popř. nestabilní příjem nemá zabezpečeno uspokojení svých potřeb, včetně bydlení, lze jej zařadit do skupiny potenciálních bezdomovců.

„Část bezdomovců tvoří mladí lidé propuštění po dovršení osmnáctého roku věku ze zařízení ústavní výchovy, kteří nejsou připraveni na samostatný život, což zřejmě souvisí s jejich návykem na režim v ústavech. Režim je zde přísný, omezuje osobní svobodu a deformuje jejich osobnost, ale i pohled na život. Nejčastěji tyto děti touží po svobodě, neuvědomují si však, jaká míra odpovědnosti je se svobodou spojená..., proto se v dospělosti tak často stávají lidmi bez domova.“¹⁶¹

Bezdomovectví

„Bezdomovectví je společenský jev, kterému předchází jednání a procesy vedoucí ke ztrátě zázemí, životních jistot a ke společenskému vyloučení. Je to sociální situace vyvolaná interindividuálně odlišnými faktory....Zasahuje všechny oblasti života postiženého jedince. Je to způsob života charakterizovaný především absencí (z pohledu většinové společnosti) přijatelného bydlení.... Lze je považovat také za poruchu sociálního fungování, tedy poruchu rovnováhy mezi kapacitou zvládnání jedince a požadavky prostředí. Proto považujeme bezdomovce za osoby společensky nepřizpůsobené, za nositele sociálního selhání, tedy společenského neúspěchu ohrožujícího svého nositele, případně další lidi“.¹⁶²

Příčin bezdomovectví je celá řada, lze je rozdělit na vnější a vnitřní. Vnější příčiny jsou výsledkem interakce ekonomicko-politické situace v dané zemi a celkového společenského klimatu. Tyto faktory lze ovlivnit hlavně sociální politikou státu. Vnitřní příčiny zahrnují materiální, vztahové a osobní podmínky. Mezi materiální faktory patří např. nízký příjem, ztráta zaměstnání, zadluženost. Pod vztahovými podmínkami si lze představit nefunkční rodinu, absenci rodinného zázemí, narušené vztahy. A osobní podmínky zahrnují tělesnou nebo duševní poruchu, prožitá traumata, poruchy osobnosti a jiné.¹⁶³

Nezaměstnanost

ČESKO. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Národní zpráva o strategiích sociální ochrany a sociálního začleňování na léta 2008 - 2010*. MPSV, ©2009, [cit. 2011-06-03]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/6862/strategie_socialni_ochrany.pdf.

¹⁶¹ PRŮDKOVÁ, Táňa a Přemysl NOVOTNÝ. *Bezdomovectví*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2008, s. 16.

¹⁶² PRŮDKOVÁ, Táňa a Přemysl NOVOTNÝ. *Bezdomovectví*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2008, s. 11-12.

¹⁶³ PRŮDKOVÁ, Táňa a Přemysl NOVOTNÝ. *Bezdomovectví*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2008, s. 15 – 16.

Práce zaujímá v životě člověka nezastupitelné postavení. Je důležitou podmínkou jeho důstojné existence, přináší mu nejen materiální prospěch, ale současně mu dává pocit seberealizace a společenské užitečnosti. Vřazuje člověka do řádu sociálních vztahů, uspokojuje jeho potřeby ctížádosti, sebeuplatnění a sebeúcty.“¹⁶⁴

Profesní role přispívá k vymezení jeho pozice ve společnosti, lze ji chápat jako důležitou složku seberealizace. Jedinec je obohacen jinými sociálními zkušenostmi, než jaké získává ve své rodině, díky pracovnímu prostředí navazuje různé kontakty s lidmi a má možnost dosáhnout žádoucího postavení. Status, sociální kontakty, struktura života i jednotlivých dnů jsou primárně odvozovány ze zaměstnání. Vzdělávání je vnímáno jako příprava na budoucí zaměstnání, volný čas jako regenerace pro další práci v zaměstnání.¹⁶⁵

Vzhledem k významu práce, kdy pracovní vztahy jsou důležitou součástí identity každého dospělého jedince, má nezaměstnanost hluboký vliv na každodenní život nezaměstnaných jedinců, včetně jejich společenských vztahů a hodnot. Díky nezaměstnanosti jedinec ztrácí dosavadní sociální statut, klesá jeho životní úroveň, která je spojena s poklesem příjmu. Vzhledem k tomu, že klíčový význam pro život člověka má placená práce, neboť mzda je hlavním zdrojem upokojujání potřeb, ztráta zaměstnání pak znamená deprivaci v základních potřebách, které zaměstnání a práce uspokojují.¹⁶⁶

Nezaměstnanost neohrožuje všechny lidi stejně. Existují určité rizikové faktory nezaměstnanosti. Patří sem vzdělání, věk, pohlaví, zdravotní stav a příslušnost k určité sociální skupině. Nezaměstnaností jsou ohroženi lidé starší padesáti let, kteří jsou považováni za méně perspektivní pracovníky, dále lidé z nejnižší sociální vrstvy, příslušníci minorit, přistěhovalci a lidé se změněnou pracovní schopností v důsledku nemoci či zdravotního postižení.¹⁶⁷

Další rizikovou skupinou jsou lidé mladší 25 let s nízkou kvalifikací, popř. ti, kterým chybí praxe. Zejména pro mladé lidi má nezaměstnanost více negativních a závažnějších důsledků než pro osoby jiné věkové kategorie. Významnou měrou je může ovlivnit absence smysluplné aktivity a přijatelného sociálního začlenění. Díky nečinnosti si nevytvoří potřebné pracovní návyky, nenaučí se zodpovědnosti a disciplíně.¹⁶⁸

¹⁶⁴ Příručka *Sociální firma – výzva k podnikání 21. století*. Praha, Vyd. 1. Fokus: 2007, s. 9. Dostupné také z: <http://www.socialnifirmy.cz/getdoc.php?id=458&sessid=50f528da634ac811bb8c1b0a220daf68>.

¹⁶⁵ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3, rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004, s. 732, s. 736-737, s. 744.

¹⁶⁶ MAREŠ Petr, *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Vyd. 1. Praha: Slon - Sociologické nakladatelství, 1994, s. 56-59, s. 62.

¹⁶⁷ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3, rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004, s. 732-733.

¹⁶⁸ VÁGNEROVÁ Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost a stáří*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, s. 392.

Jedním ze znaků dospělosti je zaměstnání a z něho vyplývající ekonomická nezávislost. Mladý nezaměstnaný člověk, který zůstává finančně závislý na rodině či na podpoře, nemůže získat status dospělého. Mladému nezaměstnanému po ukončení základní školy nevzniká nárok na hmotné zabezpečení a navíc se snižuje šance získat zaměstnání. Zaměstnání a z něho vyplývající ekonomická nezávislost jsou podstatnými rysy dospělosti. Mladí nezaměstnaní si nevytvoří žádné pracovní návyky, protože nemohou rozvíjet své schopnosti a dovednosti. Brzy si zvyknou na roli nezaměstnaného a na podporu, kterou dostávají a nemusí vynaložit žádné úsilí. Nejsou tak příliš motivováni k hledání zaměstnání. Mladí lidé bez finanční perspektivy jsou více ohroženi sociálním vyloučením, které může mít ničivé důsledky na jejich sociální a osobní chování. Nezaměstnanost a jejich projevy v podobě nadbytku času, nudy, nedostatku programu a povinností často zvyšují riziko asociálního chování.¹⁶⁹

5.2 Sociální služby určené mladým lidem opouštějící náhradní výchovnou péči

Významným nástrojem pro posílení integrace mladých lidí opouštějících ústavní péči, jsou sociální služby vymezené v Zákoně o sociálních službách. Sociální služby pomáhají zabránit sociálnímu vyloučení osob, včetně překonání jejich nepříznivé sociální situace, zajišťují klientům tak fyzickou a psychickou soběstačnost a zapojují je zpět do života společnosti.

5.2.1 Služby sociální prevence

Služby sociální prevence mají za úkol zabránit sociálnímu vyloučení osob, které jsou tímto ohroženy pro svoji krizovou sociální situaci, životní návyky a způsob života. V případě ztráty bydlení se mladým jedincům nabízí služby sociální prevence, které jsou poskytovány

¹⁶⁹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3, rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004, s.742.

v sociálních zařízeních: nízkoprahová denní centra, noclehárny, azylové domy a domy na půl cesty.¹⁷⁰

Nízkoprahová denní centra

Nízkoprahová denní centra zřízena dle § 61 Zákona o sociálních službách zajišťují ambulantní, popř. terénní služby a pomáhají osobám bez přístřeší při uplatňování jejich práv, oprávněných zájmů a obstarávání osobních záležitostí.¹⁷¹

Pracovníci tak poskytují informace, poradenství, v případě potřeby krizovou intervenci, dále zprostředkovávají pomoc při zajištění zaměstnání, pomáhají při komunikaci s institucemi.

Sociální zařízení se skládá z velké místnosti, kde jsou umístěny stoly a židle. Klienti tak mají možnost odpočinout si v čistém, suchém prostředí a najíst se. Potraviny si mohou přinést s sebou, popř. za symbolickou cenu zakoupit přímo v denním centru. V denním centru mají klienti rovněž možnost využít toaletu, sprchu, popř. šatník, kde obdrží oblečení a obuv zdarma nebo za mírnou úplatou.¹⁷²

Noclehárny

Posláním noclehárny je poskytnout ambulantní služby osobám bez přístřeší, které mají zájem o využití hygienického zařízení a přenocování. Cílovou skupinou pro službu noclehárny jsou lidé ve věku nad 18 let. Noclehárna je službou k zajištění přenocování a základní osobní hygieny a při poskytování služeb zaručuje příjemcům těchto služeb zachování lidské důstojnosti.¹⁷³

Nocleh je v tomto sociálním zařízení poskytován na jednu noc, ovšem klienta lze ubytovat i opakovaně. Standard bydlení je v noclehárně nízký, zpravidla se jedná o velkou místnost s více lůžky. Klient má možnost uložit si osobní věci do uzamykatelné skříňky, je mu nabídnuto čisté oblečení, může využít sprchu a toaletu. Klientelu noclehárny tvoří

¹⁷⁰ ČESKO. Zákon č. 108 ze dne 14. března 2006 o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, §38, §53. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2006, částka 37, s. 1257-1289. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4883>. ISSN 1211-1244.

¹⁷¹ ČESKO. Zákon č. 108 ze dne 14. března 2006 o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, §61. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2006, částka 37, s. 1257-1289. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4883>. ISSN 1211-1244.

¹⁷² PRŮDKOVÁ, Táňa a Přemysl NOVOTNÝ. *Bezdomovectví*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2008, s. 43.

¹⁷³ ČESKO. Zákon č. 108 ze dne 14. března 2006 o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, §63. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2006, částka 37, s. 1257-1289. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4883>. ISSN 1211-1244.

většinou lidé, kteří žijí na ulici už delší dobu a nebyli by schopni, mnohdy ochotni, přizpůsobit se nárokům azylového domu.¹⁷⁴

Azylové domy

Azylové domy poskytují osobám v nepříznivé sociální situaci pobytovou službu na přechodnou dobu. Zajišťují uživateli ubytování, stravu nebo pomoc při zajištění stravy, pomoc při obstarávání osobních záležitostí.¹⁷⁵

Azylový dům nabízí osobám bez přístřeší komplexní pomoc při reintegraci do společnosti. Zároveň se předpokládá aktivní přístup klienta při změně své tíživé situace a návrat k soběstačnosti. S každým klientem je tak sepsán konkrétní individuální plán péče, který obsahuje očekávání, budoucí cíle klienta a způsob, jakým na jejich dosažení budou klient a sociální pracovník participovat. Je vhodné, aby se mezi cíli klienta objevilo nalezení a udržení zaměstnání, získání ubytování a vyřešení problémů z minulosti.

Předpokládá se samostatnost klienta, pobyt v azylovém domě je částečně hrazen ze strany klienta (při ubytování je klientovi předložena ubytování smlouva). Klient má rovněž možnost připravovat si jídlo v kuchyňce, prát si prádlo v pračce.

Cílem azylového domu není tedy pouze poskytování ubytování, ale řešení sociální situace klienta, která předpokládá jeho aktivní snahu začlenit se zpět do společnosti.¹⁷⁶

Domy na půl cesty

Domy na půl cesty poskytují pobytové služby většinou pro osoby do dvacetišesti let jejich věku, které opouštějí školská zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy, nebo pro osoby propuštěné z jiných zařízení. Tyto sociální služby jsou přizpůsobeny specifickým potřebám uživatelů. Poskytují ubytování, vlastní soukromí a důstojné podmínky bydlení, které se co nejvíce podobají prostředí v rodině. Podporují kontakt se společenským prostředím, zprostředkovávají sociálně terapeutickou činnost, pomoc při uplatnění práv a zajištění osobních záležitostí.¹⁷⁷

Domy na půl cesty se skládají ze samostatných bytů (pokoj, koupelna, toaleta, kuchyňský kout) a společných místností (společenská místnost, prádelna a sušárna).

¹⁷⁴ PRŮDKOVÁ, Táňa a Přemysl NOVOTNÝ. *Bezdomovectví*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2008, s. 44.

¹⁷⁵ ČESKO. Zákon č. 108 ze dne 14. března 2006 o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, §57. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2006, částka 37, s. 1257-1289. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4883>. ISSN 1211-1244.

¹⁷⁶ PRŮDKOVÁ, Táňa a Přemysl Novotný. *Bezdomovectví*. 1. vyd., Praha: Triton, 2008, s. 46.

¹⁷⁷ ČESKO. Zákon č. 108 ze dne 14. března 2006 o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, §58. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2006, částka 37, s. 1257-1289. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4883>. ISSN 1211-1244.

I v případě tohoto sociálního zařízení se předpokládá aktivní přístup klienta. Jedinec ubytovaný v domě na půl cesty má povinnost pracovat nebo studovat. Klienti si sami vaří, perou, platí nájem (S klientem je podepsána ubytovací smlouva, ve které je stanoveno, po jakou dobu může klient v sociálním zařízení bydlet. Zpravidla se jedná o šest měsíců až jeden rok, pokud to vyžadují okolnosti a sociální situace klienta je možné smlouvu prodloužit.) a organizují volný čas. Pouze v případě potřeby je jim k dispozici sociální pracovník, který poskytuje informace, poradenství, krizovou intervenci, pomáhá jim se zvládnutím samostatného vedení domácnosti a učí je hospodařit s penězi.

Málokdy si najde klient do tohoto zařízení cestu sám, předpokládá se tedy úzká spolupráce mezi domy na půl cesty a školskými zařízeními pro výkon ústavní a ochranné výchovy.¹⁷⁸

Sociální rehabilitace

Organizace mající za cílovou skupinu mladé lidi opouštějící ústavní zařízení, popř. se připravující na odchod z ústavního zařízení, pracují s touto cílovou skupinou v rámci sociální rehabilitace. Programy, které se konají v rámci sociální rehabilitace, nabízí činnosti zaměřené na dosažení samostatnosti, nezávislosti a soběstačnosti osob prostřednictvím rozvoje jejich specifických schopností a dovedností, posilováním návyků a nácvikem výkonu běžných, pro samostatný život nezbytných činností.¹⁷⁹

5.3 Možnosti podpory při začlenění na trh práce

V oblasti realizace státní politiky zaměstnanosti a rozvoje lidských zdrojů, která obsahuje mimo jiné zabezpečování práva na zaměstnání, poskytování informačních, poradenských a zprostředkovatelských služeb na trhu práce, poskytování podpory v nezaměstnanosti a podpory při rekvalifikaci, působí Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky a Úřad práce České republiky.¹⁸⁰

¹⁷⁸ PRŮDKOVÁ, Táňa a Přemysl NOVOTNÝ. *Bezdomovectví*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2008, s. 48.

¹⁷⁹ ČESKO. Zákon č. 108 ze dne 14. března 2006 o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, §70. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2006, částka 37, s. 1257-1289. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4883>. ISSN 1211-1244.

¹⁸⁰ ČESKO. Zákon č. 435 ze dne 13. května 2004 o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů, §2. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2004, částka 143, s. 8270-8316. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4447>.

Úřad práce formou stanovisek k poskytování příspěvků zaměstnavatelům v rámci aktivní politiky zaměstnanosti, programům rekvalifikace, organizaci poradenské činnosti, opatřením na podporu rovného zacházení se všemi fyzickými osobami uplatňujícími právo na zaměstnání a k hromadnému propouštění zabezpečuje aktivní politiku zaměstnanosti. V rámci zabezpečení spolupráce na trhu práce vytváří poradní sbory, které se skládají ze zástupců odborových organizací, organizací zaměstnavatelů, družstevních orgánů, organizací zdravotně postižených a územních samosprávných celků. Úřadu práce byly rovněž svěřeny úkoly týkající se oblasti zaměstnanosti, ochrany zaměstnanců při platební neschopnosti zaměstnavatele a státní sociální podpory.¹⁸¹

Krajské pobočky Úřadu práce v rámci zprostředkování zaměstnání vyhledávají pro fyzickou osobu, která se o práci uchází, vhodné zaměstnání a pro zaměstnavatele, který hledá nové pracovní síly, zaměstnance. Rovněž poskytují poradenskou a informační činnost v oblasti pracovních příležitostí pro fyzické osoby, která se zaměřuje na posouzení osobnostní předpokladů, schopností a dovedností, volbu povolání a rekvalifikace.¹⁸²

5.3.1 Finanční zabezpečení v nezaměstnanosti

Nezaměstnaný jedinec má nárok na finanční zabezpečení, které je legislativně upraveno v Zákoně o zaměstnanosti a v Zákoně o pomoci v hmotné nouzi. Finanční zabezpečení je vypláceno krajskými pobočkami Úřadu práce.

Hmotné zabezpečení uchazeče o zaměstnání

Dle Zákona o zaměstnanosti má nárok na podporu v nezaměstnanosti uchazeč o zaměstnání za podmínky, že pracoval v posledních třech letech alespoň 12 měsíců. Na podporu při rekvalifikaci má nárok uchazeč o zaměstnání, který se účastní rekvalifikace zprostředkované příslušným úřadem práce.¹⁸³

¹⁸¹ ČESKO. Zákon č. 73 ze dne 9. února 2011 o Úřadu práce České republiky a o změně souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, §4, §7. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2011, částka 29, s. 778-798. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=5897>. ISSN 1211-1244.

¹⁸² ČESKO. Zákon č. 435 ze dne 13. května 2004 o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů, §14 odst. 1 a odst. 3, §15. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2004, částka 143, s. 8270-8316. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4447>.

¹⁸³ ČESKO. Zákon č. 435 ze dne 13. května 2004 o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů, § 39 - §40. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2004, částka 143, s. 8270-8316. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4447>.

Do doby předchozího zaměstnání se započítává rovněž i náhradní doba zaměstnání. Jedná se o přípravu osoby se zdravotním postižením k práci, pobírání invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně, osobní péče o dítě ve do čtyř let jeho věku, osobní péče o fyzickou osobu, která se považuje za osobu závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni středně těžké závislosti, těžké závislosti nebo úplné závislosti, přičemž s uchazečem o zaměstnání trvale žije a společně uhrazuje náklady na své potřeby, výkon dlouhodobé dobrovolné služby, osobní péče o fyzickou osobu mladší deseti let, která se považuje za osobu závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni lehké závislosti.¹⁸⁴

Podpora v nezaměstnanosti je vyplácena po dobu podpůrní doby, která se lidí dle věku uchazeče o zaměstnání.¹⁸⁵

Výše podpory v nezaměstnanosti, popř. podpory při rekvalifikaci se stanoví procentní sazbou z průměrného měsíčního výdělku dle jeho posledního ukončeného zaměstnání, přičemž konkrétní výpočet hmotného zabezpečení je upraven v ustanoveních §50 - §57 Zákona o zaměstnanosti.¹⁸⁶

Dávky pomoci v hmotné nouzi

Po uplynutí podpůrní doby má uchazeč o zaměstnání nárok na hmotné zabezpečení dle Zákona o pomoci v hmotné nouzi.

Při určování nároku na dávky pomoci v hmotné nouzi se posuzuje příjem a sociální a majetkové poměry oprávněné osoby a příjem společně posuzovaných osob dle Zákona o životním a existenčním minimu.¹⁸⁷

Ze systému pomoci v hmotné nouzi je vyplácen příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení a mimořádná okamžitá pomoc, přičemž výše, podmínky nároku a výplata

¹⁸⁴ ČESKO. Zákon č. 435 ze dne 13. května 2004 o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů, § 41. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2004, částka 143, s. 8270-8316. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4447>.

¹⁸⁵ Za podpůrní dobu se považuje 5 měsíců u uchazeče o zaměstnání do 50 let jeho věku, 8 měsíců nad 50 do 55 let jeho věku a 11 měsíců nad 55 let jeho věku. ČESKO. Zákon č. 435 ze dne 13. května 2004 o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů, § 43 odst. 1. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2004, částka 143, s. 8270-8316. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4447>.

¹⁸⁶ ČESKO. Zákon č. 435 ze dne 13. května 2004 o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů, §50- §57. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2004, částka 143, s. 8270-8316. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4447>.

¹⁸⁷ ČESKO. Zákon č. 111 ze dne 14. března 2006 o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů, §2. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2006, částka 37, s. 1305-1328. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4883>. ISSN 1211-1244.

jednotlivých dávek jsou vymezeny v ustanoveních § 21 - § 49 Zákona o pomoci v hmotné nouzi.¹⁸⁸

5.3.2 Zaměstnání pro osoby znevýhodněné na trhu práce

Za osoby znevýhodněné na trhu práce lze považovat osoby zdravotně postižené (dlouhodobě duševně nemocní, tělesně a mentálně postižení, osoby s kombinovaným postižením) a sociálně znevýhodněné (uživatelé návykových látek, osoby po návratu z ústavního zařízení či z výkonu trestu odnětí svobody, bezdomovci), u kterých lze předpokládat, že budou potřebovat dlouhodobou, popř. opakovanou pracovní a psychosociální podporu. Zaměstnávání osob se zdravotním postižením je upraveno v Zákoně o zaměstnanosti.¹⁸⁹

Pro osoby sociálně znevýhodněné je zde možnost zaměstnání v rámci sociální firmy, která se snaží být produktivní a konkurenceschopná. Sociální firma zaměstnává lidi se speciálními potřebami. Vztah zaměstnanec – zaměstnavatel se řídí pracovní smlouvou a dle Zákoníku práce, zaměstnanci je vyplácena mzda dle odpracovaných hodin, druhu a kvality práce, kterou vykonává. Sociální firmu nelze považovat za terapeutické nebo rehabilitační zařízení. Zaměstnanec má možnost využívat podpůrných služeb v jiných zařízeních.¹⁹⁰

¹⁸⁸ ČESKO. Zákon č. 111 ze dne 14. března 2006 o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů, §4, § 21 - §49. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2006, částka 37, s. 1305-1328. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4883>. ISSN 1211-1244.

¹⁸⁹ ČESKO. Zákon č. 435 ze dne 13. května 2004 o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů, § 67 a násl. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2004, částka 143, s. 8270-8316. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4447>.

¹⁹⁰ MATOUŠEK, O., P. KODYMOVÁ a J. KOLÁČKOVÁ. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, s. 327-328.

6 SOCIÁLNÍ FIRMA JAKO JEDNA Z POMOCI MLADÝM LIDEM OPOUŠTĚJÍCÍ ÚSTAVNÍ ZAŘÍZENÍ

Pro sociálně vyloučené osoby, tedy i mladé lidi opouštějící ústavní zařízení, je jedním z nejdůležitějších nástrojů pro jejich sociální integraci zaměstnání a uplatnění se na trhu práce. Pro tyto osoby sociálně znevýhodněné je ovšem velmi obtížné najít plnohodnotnou práci na otevřeném trhu práce. Sociální firma pak může být jedinou možností, jak získat první zaměstnání nebo si po dlouhé době své pracovní návyky obnovit. Kromě zaměstnání je těmto osobám poskytována pomoc a poradenství v řešení sociálních záležitostí. Pouze tato součinnost může vést k plnohodnotné inkluzi do běžné společnosti. Sociální firma je tak jednou z podstatných kroků k začleňování znevýhodněných osob do běžného života.¹⁹¹

6.1 Definice pojmů

6.1.1 Sociální ekonomika

Koncept sociální ekonomiky nabízí moderní řešení několika témat, které řeší západní Evropa na prahu 21. století. Jedná se zejména o poskytování služeb na místní úrovni a o integraci osob ohrožených sociální vyloučením. Tento koncept předpokládá, že stát již není schopen uspokojovat ani finančně zabezpečovat v plné míře sociální potřeby obyvatelstva. Dle Evropského ekonomického a sociálního výboru Evropské unie je „společnou charakteristikou subjektů sociální ekonomiky akceptování sociálních cílů, důraz na prvky podnikání, avšak nikoliv potřeba maximálního obrátu a zisku. Jejich základními hodnotami jsou solidarita, sociální soudržnost, sociální odpovědnost, demokratické řízení, participace občanů a autonomie. Jsou kombinací podnikatelského zaujetí a ohledů k veřejnému zájmu.“¹⁹²

Cílem sociální ekonomiky je tedy vytváření příležitostí, které by umožnily skupinám ohroženým sociální exkluzí vrátit se zpět do společnosti. Prostřednictvím definovaných zvládnutých podmínek jim zajistit ekonomickou aktivitu n potřebnou dobu, než je jedinec

¹⁹¹ Autor ŠTĚPÁNKOVÁ ČERNÍČKOVÁ Lucie.

¹⁹² Příručka Sociální firma – výzva k podnikání 21. století. Praha, Vyd. 1. Fokus: 2007, s. 13. Dostupné také z: <http://www.socialnifirmy.cz/getdoc.php?id=458&sessid=50f528da634ac811bb8c1b0a220daf68>.

schopen plnohodnotně zaujmout místo na trhu práce. Sociální ekonomika tak připravuje základnu pro rozvoj kvalitních místních služeb a nových ekonomických aktivit, které povedou k růstu zaměstnanosti. Sociální ekonomie tak přináší nová pracovní místa pro skupiny obyvatelstva, které jsou obtížně umístitelná na trhu práce. Možnosti sociální ekonomika tak více využívají neziskové organizace, které chápou sociální podnikání jako možnost zaměstnávání sociálně vyloučených.¹⁹³

6.1.2 Sociální podnikání

Dle definice, která byla přijata britskou vládou v roce 2002 a dnes je nejčastěji používanou, je sociální podnikání vymezeno následovně: „*Sociální podnikání je podnikání s primárně sociálními cíli, jehož hospodářský zisk je v první řadě znovu investován do podnikání za stejným účelem nebo do rozvoje místní komunity, spíše než aby se jednalo o podnikání vedené potřebou maximalizovat zisk pro zainteresované skupiny/osoby či vlastníky.*“¹⁹⁴

6.1.3 Sociální firma

Organizace CEFEC (Evropská konfederace sociálních firem a družstev) vymezuje sociální firmu jako podnik, který je vytvořen za účelem zaměstnávání min. 25% lidí znevýhodněných na trhu práce (zdravotně, sociálně znevýhodněné, obecně osoby ohrožené sociální exkluzí), čímž užívá vlastní tržně orientované výroby zboží a služeb (50 % obrátu firmy by měly tvořit příjmy z prodeje vlastních výrobků nebo služeb) k naplňování svých sociálních cílů. Všichni zaměstnanci (znevýhodnění zaměstnanci i bez znevýhodnění) mají stejná práva a povinnosti, včetně nároku na tržní mzdu odpovídající jeho práci.

Sociální firma je tedy jedním ze subjektů sociální ekonomiky, která je konkurence schopná ostatním podnikatelským subjektům působících na běžném trhu. Vyvíjí podnikatelskou činnost za účelem naplňování svých sociálních cílů. Cílem je vytvářet pracovní příležitosti pro osoby výrazně znevýhodněné na trhu práce, usilovat o maximální

¹⁹³ SLOBODNIK, Jozef. Sociálně vyloučení a sociální ekonomika. In: *Sborník Sociálně vyloučení a sociální ekonomika* [online]. Orfeus, 2007 [cit. 2012-04-02]. Dostupné z: http://www.orfeus-cr.cz/files/files/pdf/soc_ekonomika/Socialne_vyloucení/konference_soc_vyloucení.pdf

¹⁹⁴ *Příručka Sociální firma – výzva k podnikání 21. století*. Praha: Fokus, 2007, s. 13. Dostupné také z: <http://www.socialnifirmy.cz/getdoc.php?id=458&sessid=50f528da634ac811bb8c1b0a220daf68>.

využití potenciálu svých zaměstnanců, rozvíjet jejich schopnosti a dovednosti, a k tomu jim poskytovat přiměřenou pracovní a psychosociální podporu.

Výhoda sociální firmy oproti ostatním subjektům spočívá v respektu znevýhodnění osob sociální situací. Díky tomuto je uzpůsoben systém řízení a organizace denního provozu, zaměstnanci mají vytvořeno bezpečné pracovní prostředí, je jim poskytováno odborné vedení a případná psychosociální podpora. Financování sociální firmy je vícezdrojové, kromě příjmů z vlastní činnosti využívá rovněž dotace a granty z veřejných zdrojů, kterými vyrovnává nižší výkonnost svých zaměstnanců.

Zřizovateli sociálních firem jsou většinou občanská sdružení nebo obecně prospěšné společnosti, které se znevýhodněnými osobami pracují a podporují je i v rámci jiných svých programů a projektů.¹⁹⁵

Sociální firma se řídí Standardy sociální firmy, které jsou pro svoji obsáhlost uvedeny v příloze diplomové práce.

Standardy sociální firmy vznikly z potřeby vymežit sociální firmu v podmínkách ČR a tím ji diferencovat od dalších typů zaměstnávání znevýhodněných osob. Tento dokument slouží k ujasnění hlavních charakteristik sociální firmy a porozuměním základním hodnotám, ke kterým se sociální firma hlásí.

Cílem je zajištění transparentnosti sociálních firem ve vztahu k zákazníkům, zákazníkům, veřejným institucím, poskytovatelům služeb v oblasti zaměstnanosti.

Standardy sociální firmy pro zákazníky označují, že se jedná o kvalitní a cenově dostupné služby a produkty, které navíc mají sociální hodnotu. Zaměstnancům zaručují nejen kvalitní pracovní prostředí s ohledem na jejich handicap a s důrazem na maximální využití jejich schopností a dovedností, ale i psychosociální podporu. Veřejným institucím pak představují model sociální firmy a její přínosy pro politiku zaměstnanosti, rovných příležitostí i místního rozvoje. Pro poskytovatele služeb v oblasti zaměstnanosti jsou informací, kterou mohou nabídnout klientům, kteří by byli vhodní pro tuto formu zaměstnání.¹⁹⁶

6.2 Příklad dobré praxe - Sociální firma Café Rozmar

¹⁹⁵ *Příručka Sociální firma – výzva k podnikání 21. století*. Praha: Fokus, 2007, s. 13. Dostupné také z: <http://www.socialnifirmy.cz/getdoc.php?id=458&sessid=50f528da634ac811bb8c1b0a220daf68>.

¹⁹⁶ *Standardy sociální firmy*. Praha: Fokus, 2007. Dostupné také z: <http://www.socialnifirmy.cz/getdoc.php?id=459&sessid=62eec5861d34ff2166ea4c7bdaa>.

Hlavním cílem diplomové práce je poukázat na sociální podnikání, resp. sociální firmu jako na jednu z možností, jak pomoci a podpořit mladé lidi opouštějící ústavní péči při jejich vstupu do života a zabránit tak jejich sociálnímu vyloučení.

Z tohoto důvodu byla oslovena nezisková organizace Rozmarýna, která poskytuje pomoc a podporu dětem a mladým lidem vyrůstajících v ústavních zařízeních, tak, aby se připravili na běžný život ve společnosti, dosáhli subjektivně dobré kvality samostatného života, a úspěšně se do něj integrovali. V rámci svého působení spolupracuje s dětskými domovy a dalšími ústavními zařízeními, kde realizuje několik projektů, jejichž cílem je pomoc a podpora mladým lidem k dosažení samostatnosti a odpovědnosti za vlastní život, prevence sociálního znevýhodnění i sociálně patologických jevů. Jedním z těchto programů je projekt sociální firmy Café Rozmar, který pomáhá mladým lidem po odchodu z dětského domova začít svůj samostatný život a poskytuje jim podporu tam, kde je potřeba.

6.2.1 Výzkumné cíle a otázky, metodologie a organizace výzkumného šetření

Hlavní cíl výzkumu

Popis, jakým způsobem zaměstnání v sociální firmě ovlivňuje nejen budoucí uplatnění mladých lidí odcházejících z ústavního zařízení na trhu práce, ale rovněž jejich celkový osobnostní rozvoj.

Výzkumná otázka

Jak pomáhá sociální firma mladým lidem po odchodu z ústavního zařízení?

Dílčí cíle výzkumu

1. Zjistit, jak byla cílová skupina připravována na odchod do samostatného života.
2. Zmapovat principy fungování sociální firmy Café Rozmar.
3. Zjistit jakým způsobem ovlivňuje sociální firma Café Rozmar uplatnění cílové skupiny na trhu práce.

Výzkumné otázky

1. Jak byla cílová skupina připravována na odchod do samostatného života?
2. Jaký byl důvod vzniku neziskové organizace Rozmarýna a sociální firmy Café Rozmar?

3. Odkud sociální firma Café Rozmar získala a dosud získává finanční prostředky?
4. S jakými institucemi sociální firma Café Rozmar spolupracuje v rámci získávání tréninkových zaměstnanců?
5. Kolik zaměstnanců sociální firma Café Rozmar zaměstnává?
6. Jak probíhá příprava zaměstnanců na přípravu v kavárně?
7. Jaké je vyžadováno vzdělání a pracovní zkušenost zaměstnanců?
8. Jaké jsou pracovní podmínky v sociální firmě Café Rozmar, včetně pracovní smlouvy a mzdy?

Metodologie výzkumného šetření

Pro odpovědi na výzkumné otázky byla zvolena kvalitativní metoda, která osvětluje život několika dobře vybraných lidí, přičemž kvalitativní výzkumníky na rozdíl od kvantitativních, kteří zkoumají sociální trendy větších rozměrů, zajímá především profese v menších sociálních skupinách.¹⁹⁷

Z metod sběru dat byl zvolen kvalitativní rozhovor. Pro vedení kvalitativního rozhovoru jsou důležité určité zásady, které by měl dotazující dodržovat. Rozhovor vyžaduje dovednost, citlivost, koncentraci, personální porozumění. Rovněž je třeba předem stanovit možnou délku rozhovoru. Zvláštní pozornost by pak měla být věnována začátku a konci rozhovoru, kdy *„na začátku dotazování je třeba prolomit případné psychické bariéry a zajistit souhlas se záznamem. Také zakončení rozhovoru je jeho důležitou součástí. Právě na konci rozhovoru nebo při loučení můžeme ještě získat důležité informace.“*¹⁹⁸

Cílová skupina

Tréninkoví zaměstnanci sociální firmy Café Rozmar

Organizace výzkumného šetření

V průběhu roku 2012 byl navázán kontakt se zakladatelkou, PR manažerkou neziskové organizace Rozmarýna, o.p.s. a koordinátorkou projektu sociální firmy Café Rozmar Simonou Bagarovou za cílem provedení kvalitativního rozhovoru se všemi tréninkovými zaměstnanci sociální firmy Café Rozmar. Bohužel i přes snahu autorky a pomoc Simony

¹⁹⁷ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Vyd.2., aktualizované. Praha: Portál, 2008, s. 55-56.

¹⁹⁸ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Vyd.2., aktualizované. Praha: Portál, 2008, s. 167.

Bagarové se nepodařilo navázat bližší kontakt s tréninkovými zaměstnanci. Na otázky formou rozhovoru byl ochoten odpovídat pouze jeden zaměstnanec. Dva tréninkoví zaměstnanci byli ochotni odpovědět pouze písemnou formou.

Pro získání odpovědí na výzkumné otázky byl v průběhu listopadu 2012 proveden kvalitativní rozhovor se Simonou Bagarovou a s jedním zaměstnancem sociální firmy Café Rozmar. Oba rozhovory byly se souhlasem nahrávány na diktafon, přičemž autentický přepis rozhovorů tvoří přílohu č. 2 a č. 3 diplomové práce. K diplomové práci je přiložen kompaktní disk, který obsahuje rozhovory v audio verzi.

Tréninkoví zaměstnanci, kteří byli ochotni odpovídat pouze písemně, byli požádáni o vyplnění dotazníku s otevřenými otázkami. Přepsané odpovědi tvoří přílohu č. 4 diplomové práce.

6.2.2 Sociální firma Café Rozmar

Z rozhovoru se Simonou Bagarovou, zakladatelkou, PR manažerkou neziskové organizace Rozmarýna a koordinátorkou projektu sociální firmy Café Rozmar vyplynuly tyto skutečnosti:

Sociální firma Café Rozmar jako jediná v České republice pomáhá mladým lidem, kteří při propuštění z ústavní výchovy nemají dostatek sociálních dovedností, neadekvátně reagují na stresové situace (přestanou chodit do práce, mají neomluvené absence, což má za následek ukončení zaměstnání). Rovněž mají často nízké vzdělání a žádnou uznatelnou praxi, což znamená, že potřebují další čas na zaučení, časté opakování jednotlivých kroků a důkladnější kontrolu výstupů jejich práce.

Projekt sociální firmy Café Rozmar tak nabízí vhodné integrační prostředí, ve kterém se mohou rozvíjet sociální dovednosti, mladí lidé se naučí osvojit pracovní návyky a získají sebevědomí, které následně využijí k získání stálého zaměstnání na otevřeném trhu práce.

Café Rozmar byl původně plánován jako tréninková kavárna. Ovšem v mezičase, kdy nezisková organizace hledala vhodné prostory, se dozvěděla o možnosti a o výhodách založení sociální firmy. Od samého vzniku neziskové organizace Rozmarýna byla klíčovým faktorem maximální ekonomická soběstačnost, kterou sociální firma, která je více zaměřená na podnikání než chráněné kavárny, umožňovala.

Sociální firma Café Rozmar sídlící na Praze 2 zahájila svou činnost v roce 2009. Prvotní motivací byla nejen nabídka konkrétní a praktické pomoci mladým lidem po odchodu

z ústavní výchovy, ale i snaha získat finanční prostředky, které by bylo možné využít na hlavní činnost neziskové organizace, i jiným způsobem než z dotací a grantů.

Finanční prostředky pro rozvoj sociální firmy získala nezisková organizace z Evropského sociálního fondu, kdy část financí byl použit na rekonstrukci a na mzdy tréninkových zaměstnanců, dále z rozpočtu hlavního města Prahy. Prostor je pronajat za zvýhodněných finančních podmínek od Městské části Praha 2.

V současné době nezisková organizace nečerpá ani nežádá finanční dotace na projekt sociální firmy. Jedním z důvodů je i skutečnost, že mladí lidé z ústavních zařízení nejsou dle koordinátorky projektu považováni za znevýhodněné osoby. Kavárna je tak vnímána jako běžná restaurace a na státní podporu je tedy velice obtížné dosáhnout. Mimo to dle názoru koordinátorky jsou dotace smysluplné ve chvíli, kdy se projekt rozjíždí, tj. např. na rekonstrukci objektu nebo vybavení prostor. V případě, že je projekt sociální firmy alespoň zčásti soběstačný, je taková dotace spíše přítěží a naprosto neefektivním způsobem fungování, který naopak brzdí přirozený rozvoj projektu. Sociální firma má dle mezinárodních standardů za povinnost být soběstačná z 50%, sociální firma Café Rozmar je soběstačná z 65%, zbytek financí získává od firemních nadací a sponzorů.

V současné době sociální firma zaměstnává 4 tréninkové zaměstnance na pozicích pomocný kuchař, servírka/číšník, s nimiž uzavírá na jeden měsíc dohodu o provedení práce. Po zaškolení a oboustranné dohodě se mění dohoda na pracovní smlouvu na dobu určitou po dobu jednoho roku. Část těchto zaměstnanců má výuční list z učňovského studia v oboru kuchař/číšník, ovšem výuční list není podmínkou. Drtivá většina zaměstnanců rovněž nemá pracovní zkušenosti. Sociální firma je více méně přestupní stanicí mezi dětským domovem a samostatným životem.

V Café Rozmar je rovněž zaměstnáno 5 stálých zaměstnanců na dobu neurčitou na pozicích barman/ka, kuchař/ka a provozní, kteří zastávají funkci trenérů. Všem zaměstnancům přísluší za odvedenou práci mzda, která se odvíjí od pracovní pozice, odpovědnosti a kompetencí a odpovídá standardním mzdám srovnatelných s dalšími gastronomickými provozy.

Příprava tréninkového zaměstnance na práci v kavárně probíhá „za pochodu“. Sociální firma nemá vytvořený nějaký manuál, dle názoru koordinátorky není teoretická příprava ani vhodná a efektivní. První měsíc, resp. dle individuálního posouzení možností a schopností daného tréninkového zaměstnance je mu věnována větší péče a větší prostor pro zaučení se. Zkušenější kolega dle potřeby vysvětluje, opakuje a detailně představuje náplň práce. Tréninkový zaměstnanec na pozici servírka/číšník první dny pracuje pouze za barem

a neobsluhuje, postupně se učí odnášet talíře ze stolů, objednávat a cca po třech měsících kasíruje hosty. Tréninkový zaměstnanec na pozici pomocný kuchař myje nádobí, pomáhá s přípravou kuchaři, případně se více zapojuje přímo do vaření.

Sociální firma nezprostředkovává přímo rekvalifikaci, ale v případě zájmu ze strany tréninkového zaměstnance mu je nabídnuta možnost navštívit např. kuchařský nebo barmanský kurz. Skutečnost je ovšem taková, že většina nemá příliš ambice se dále vzdělávat a tyto možnosti nevyužívá.

Vzhledem k tomu, že se jedná zatím o jedinou sociální firmu v ČR, která je zaměřena na tuto cílovou skupinu, je o pracovní pozici tréninkového zaměstnance veliký zájem. Mimo to informace o možnosti zaměstnání v sociální firmě mohou mladí lidé získat buď v dětských domovech nebo např. v Domech na půl cesty, kde většina mladých lidí po odchodu z ústavního zařízení bydlí.

Od července 2009 dosud bylo ve firmě zaměstnáno 40 mladých lidí. Nezisková organizace má nadále aktuální informace o všech až na deset z nich (zpravidla ti, kteří nevydrželi déle než měsíc a nevytvořili si k nim vztah). Drtivá většina dívek je na neplánované mateřské dovolené, chlapi většinou pracují nebo jsou aktivními uchazeči o zaměstnání, tři bývalí tréninkoví zaměstnanci navíc začali při práci i studovat obory s maturitou.

I v sociální firmě se vyskytnou různé situace na pracovišti, které je třeba vhodně řešit. Mezi nejčastější problémy patří pozdní příchody a absence, které v případě jejich opakování (zaměstnanec nepřijde 3x za sebou bez omluvy) končí ukončením spolupráce. K těmto absencím většinou dochází při nárazových selháních; s tréninkovým zaměstnancem se průvodce snaží navázat kontakt a přimět jej situaci řešit. Velice často byla ukončena s někým spolupráce ještě před uplynutím jednorozhodného období; průměrná doba zaměstnání tréninkových zaměstnanců je čtyři a půl měsíce.

I přes absolvování roční praxe v sociální firmě je pro mladého jedince obtížné nalézt si zaměstnání. Často se setkávají s předsudky, které ztěžují hledání práce. I z tohoto důvodu se snaží nezisková organizace řešit situace s dostatečným předstihem i za pomoci firemních partnerů, kteří v případě volného místa ve své firmě jsou ochotni jej nabídnout absolventům sociální firmy Café Rozmar.

6.2.3 Kvalitativní rozhovor se zaměstnancem sociální firmy Café Rozmar

David se narodil v roce 1993. Ve dvou letech byl spolu se svojí sestrou umístěn do kojeneckého ústavu z důvodu, že otec byl ve vězení a matka byla hospitalizována v psychiatrické léčebně.

David tak od dvou let až do své zletilosti prošel všechny typy ústavního zařízení, od kojeneckého ústavu, před dětský domov až po výchovný ústav. Spolu se sestrou byl nejprve v kojeneckém ústavu. Sestra poté byla umístěna v dětském domově a David nadále zůstal v kojeneckém ústavu. Když mu bylo šest, tak odešel do dětského domova, kde byli spolu do doby než sestře bylo 15 let a odešla do výchovného ústavu.

Po návratu z vězení začal otec projevovat o Davida a jeho sestru zájem. David za otcem jezdil spolu se sestrou. Vzhledem k tomu, že se u otce necítil dobře, vnímal jej jako agresivního člověka, vymýšlel si různé důvody, proč k němu nemůže jet a raději zůstával v dětském domově. V současné době není se svým otcem vůbec v kontaktu.

V průběhu pobytu ve výchovném ústavu se David vyučil oboru kuchař/číšník. Po dosažení zletilosti opustil ústav a okamžitě odešel do Prahy. Ze začátku bydlel v Domě na půl cesty. Ovšem zde měl neshody se svým spolubydlícím, který jej obvinil neprávem z krádeže, a tak ze zařízení odešel. V současné době bydlí v podnájmu se svou přítelkyní.

Zaměstnání v Café Rozmar si našel prostřednictvím svého již nyní kamaráda Standy, který je zaměstnancem neziskové organizace Rozmarýna a působí zde jako průvodce v rámci projektu Rozlet.

Původně byl v kavárně zaměstnán jako tréninkový zaměstnanec, v současné době zde již působí jako zaměstnanec bez znevýhodnění na pozici číšník. V kavárně tak pracuje již rok a půl.

K dětskému domovu a výchovnému ústavu má David ambivalentní vztah. Na jednu stranu v dětském domově zažil šikanu ze strany spolubydlících i ze strany vychovatelů, na druhou stranu sám říká, že kdyby mohl, tak by se rád vrátil zpět do ústavu. Odůvodňuje to tím, že v dětském domově i ve výchovném ústavu byly stále naplánované nějaké aktivity, nyní sice má svobodu, ale musí se sám rozhodnout, co bude dělat, a to jej nebaví.

David sám sebe vnímá jako hodného člověka. Říká o sobě, že se naučil být hodný a ovládat svůj vztek, neboť si prožil šikanu v dětském domově a zažil agresivního otce. Do výchovného ústavu byl dle jeho názoru umístěn z důvodu, že v dětském domově jej považovali za „zlého člověka“, který za všechno může, a to proto, že byl největší. Dle něho byl ale nejhodnější ze všech dětí umístěných v dětském domově, což se potvrdilo i ve výchovném ústavu, kde jako jediný dostal možnost bydlet v domečku.

Sám říká, že je hodně šetřivý a zodpovědný, s financemi nemá problém, zkrátka jej drží i strach, aby neskončil jako bezdomovec.

6.2.4 Odpovědi na výzkumné otázky

Odpovědi na výzkumné otázky byly získány prostřednictvím kvalitativního rozhovoru se zakladatelkou, PR manažerkou neziskové organizace Rozmarýna a koordinátorkou projektu sociální firmy Café Rozmar Simonou Bagarovou a se zaměstnancem sociální firmy Café Rozmar a dále z dotazníků, které byly vyplněny dvěma tréninkovými zaměstnanci sociální firmy Café Rozmar.

Jak pomáhá sociální firma mladým lidem po odchodu z ústavního zařízení?

Sociální firma pomáhá mladým lidem po odchodu z ústavního zařízení už jen tím, že jim poskytuje pracovní místo. Obecně je pro mladé lidi a absolventy obtížné najít si zaměstnání., natož pro mladé lidi po odchodu z ústavního zařízení, který mají sociální handicap. Sociální firma Café Rozmar je první svého druhu, která nabízí zaměstnání právě mladým lidem po odchodu z ústavního zařízení. Zásadní výhoda sociální firmy oproti např. chráněným dílnám je ta, že nabízí běžné pracovní prostředí a mladí lidé tak mají následně větší šanci uspět na otevřeném trhu práce.

Tento přínos lze doložit i skutečností, že ze 40 zaměstnanců sociální firmy Café Rozmar se téměř polovině podařilo uplatnit se na trhu práce

Jak byla cílová skupina připravována na odchod do samostatného života?

Všichni dotazovaní se shodli, že jim hodně pomohla nezisková organizace Rozmarýna působící v dětském domově se svými projekty.

Konkrétně pan David k tomu uvedl, že nebýt neziskové organizace, těžko by se některé věci naučil. Měl tak možnost vyzkoušet si pracovní pohovor u zaměstnance nebo navštívit úřad a jednat s úředníkem. I přes to měl po odchodu z ústavního zařízení potíže s financemi, resp. si neuvědomil, že kromě bydlení a dalších nezbytných věcí si bude muset kupovat i potraviny, které měl v ústavním zařízení k dispozici.

Rovněž je zajímavý názor koordinátorky projektu, která k tomuto sdělila svoji zkušenost, že mladí lidé řeší problémy až když nastanou, spousta teorie předem v rámci krátkodobého kurzu není efektivní řešení.

Jaký byl důvod vzniku neziskové organizace Rozmarýna a sociální firmy Café Rozmar?

Prvotním impulsem pro vznik neziskové organizace bylo zjištění, že na podporu mladých lidí po odchodu z ústavního zařízení existuje minimum projektů. Hlavním motivem vzniku neziskové organizace se tak stalo vybudování tréninkové kavárny, která by zaměstnávala mladé lidi po odchodu z dětského domova. Vzhledem k tomu, že klíčovým faktorem od samého vzniku neziskové organizace byla její finanční samostatnost, bylo přistoupeno k formě sociální firmy, která je více zaměřená na podnikání než chráněné dílny.

Odkud sociální firma Café Rozmar získala a dosud získává finanční prostředky?

První finanční podpora byla získána z Evropských sociálních fondů, které byly využity na rekonstrukci objektu a mzdy tréninkových zaměstnanců. Dle standardů má sociální firma za povinnost být soběstačná z 50%, sociální firma Café Rozmar je soběstačná z 65%. Zbylých 35% financí je získáváno prostřednictvím fundraisingu.

S jakými institucemi sociální firma Café Rozmar spolupracuje v rámci získávání tréninkových zaměstnanců?

O zaměstnání v sociální firmě Café Rozmar je mezi mladými lidmi po odchodu z ústavního zařízení velký zájem. Sociální firma Café Rozmar musí spíše zájemce odmítat. V každém případě informace o této možnosti zaměstnání získávají buď v dětských domovech, popř. v Domech na půl cesty, kde většinou po odchodu z ústavního zařízení nějakou dobu bydlí.

Kolik zaměstnanců sociální firma Café Rozmar zaměstnává?

V současné době je v sociální firmě Café Rozmar zaměstnáno celkem 9 zaměstnanců, přičemž na pozici tréninkových zaměstnanců jsou to 4 zaměstnanci.

Jak probíhá příprava zaměstnanců na přípravu v kavárně?

Příprava zaměstnanců probíhá „za pochodu“. Novému zaměstnanci je věnován dostatečný prostor pro zaučení se. Zkušební doba je jeden měsíc. Pokud se zaměstnanec s provozním dohodne, že má smysl pokračovat, uzavírá se pracovní smlouva na dobu určitou po dobu jednoho roku.

Pan David k tomu uvedl, že jako vyučený kuchař/číšník neměl problém se zapracovat. V písemné odpovědi jedné tréninkové zaměstnankyně bylo, že před nástupem do sociální firmy pracovala jako kadeřnice, takže i ona měla určité pracovní zkušenosti.

Jaké je vyžadováno vzdělání a pracovní zkušenost zaměstnanců?

Sociální firma Café Rozmar nevyžaduje pracovní zkušenosti a ani konkrétní vzdělání. I z důvodu, že je svým způsobem přestupní stanicí mezi ústavním zařízením a samostatným životem mladého člověka.

Většina tréninkových zaměstnanců má výuční list bez maturity a nemá žádnou pracovní zkušenost, což potvrzují i oslovení tréninkoví zaměstnanci.

Jaké jsou pracovní podmínky v sociální firmě Café Rozmar, včetně pracovní smlouvy a mzdy?

Sociální firma nabízí běžné pracovní podmínky. S tréninkovými zaměstnanci je první měsíc uzavřena dohoda o provedení práce. Pokud se zaměstnanec rozhodne pokračovat, je s ním uzavřena pracovní smlouva na dobu jednoho roku na celý úvazek. Tréninkoví zaměstnanci obdrží standardní mzdy srovnatelné s dalšími gastronomickými provozy.

Tréninkovým zaměstnancům nejsou nabízeny rekvalifikace, resp. je to individuální. Pokud má tréninkový zaměstnanec zájem a ví, že by rád v tomto oboru pracoval i nadále, je mu možné rekvalifikaci zprostředkovat.

Z dotazovaných toho ovšem nikdo nevyužil.

6.2.5 Shrnutí výzkumného šetření

Vzhledem k tomu, že hlavním cílem diplomové práce je poukázat na sociální firmu jako na jednu z možností, jak pomoci a podpořit mladé lidi opouštějící ústavní péči při jejich vstupu do života a zabránit tak jejich sociálnímu vyloučení, byl výzkum zaměřen na sociální firmu Café Rozmar, která jako první sociální firma v České republice zaměstnává mladé lidi po odchodu z ústavního zařízení.

Odpověďmi na výzkumné otázky bylo dosaženo stanovených výzkumných cílů. Potvrdilo se, že sociální firma nenabízí pouhé běžné pracovní prostředí, kde se mladý člověk naučí sociální komunikaci, zvládá běžné pracovní povinnosti a situace, ale rovněž se naučí

sociálním dovednostem a získá větší sebevědomí, které zásadně a pozitivně ovlivní jeho osobnostní rozvoj.

Rovněž působení neziskové organizace Rozmarýna v dětských domovech, kde prostřednictvím svých projektů pomáhá a podporuje děti v ústavních zařízeních a připravuje je na samostatný život, je významný. Toto potvrzuje i sám pan David, který se díky Rozmarýně naučil podstatné věci. Měl možnost vyzkoušet si pracovní pohovor u zaměstnance nebo navštívit úřad a jednat s úředníkem. Rovněž díky průvodci z Rozmarýny se dozvěděl o zaměstnání v sociální firmě.

Podařilo se zmapovat principy fungování sociální firmy Café Rozmar. Sociální firma funguje od roku 2009. V současné době zaměstnává devět zaměstnanců, přičemž tréninkoví zaměstnanci jsou v počtu čtyř. O zaměstnání v sociální firmě je velký zájem, sociální firma musí spíše zájemce odmítat. Sociální firma nevyžaduje žádné pracovní zkušenosti či vzdělání. Většina tréninkových zaměstnanců má výuční list bez maturity. S tréninkovými zaměstnanci je uzavírána dohoda o provedení práce na jeden měsíc a po uplynutí této zkušební doby se uzavírá smlouva na dobu určitou po dobu jednoho roku. Ale jak říká sama koordinátorka projektu, málo kdo ze zaměstnanců vydrží celý jeden rok. Důvody jsou různé. Od změny zaměstnání až po ukončení spolupráce z důvodu porušování pracovních pravidel. Pan David, který v současné době působí již jako stálý zaměstnanec v sociální firmě, je zářnou výjimkou.

Také se potvrdilo, že sociální firma je jedním ze způsobů jak usnadnit mladým lidem vstup na trh práce. Sociální firma pomáhá mladým lidem po odchodu z ústavního zařízení už jen tím, že jim poskytuje pracovní místo. Vždyť nezaměstnanost a zejména dlouhodobá nezaměstnanost negativně ovlivňuje jedince, který ztrácí postupně sociální dovednosti, pracovní návyky a sociální statut. Mladí lidé se naučí pracovním návykům a jejich šance uspět na trhu práce se zvýší. Toto potvrzuje i koordinátorka projektu, která k tomu dodává, že většina bývalých tréninkových zaměstnanců ve společnosti „funguje“. Drtivá většina dívek je sice na neplánované mateřské dovolené, ale chlapcům se podařilo najít si zaměstnání a navíc tři začali studovat obory s maturitou.

Výzkum tak potvrdil významné postavení sociální firmy v resocializaci mladých lidí opouštějící náhradní výchovnou péči. Může být tak inspirativním vzorem pro další neziskové organizace, které se zabývají touto cílovou skupinou.

ZÁVĚR

Vzhledem k tomu, že hlavním tématem diplomové práce je sociální firma jako jedna z pomoci mladých lidem po odchodu z ústavního zařízení, věnovala jsem první kapitolu právě období dospívání, které zahrnuje dlouhé časové období v životě člověka od jeho zhruba 11 let do jeho 20 let. Toto časové období je z vývojového hlediska náročné; jedinec se musí vypořádat s významnými a komplexními změnami po stránce biologické, psychické i emocionální, které jej ovlivňují po další jeho životní etapy. V tomto období se vymezuje vůči autoritám, získává první partnerské a sexuální zkušenosti. V období pozdní adolescence pak dovršením zletilosti získává způsobilost k právním úkonům, což s sebou samozřejmě přináší i zodpovědnost za své činy. Rovněž má možnost stát se ekonomicky soběstačným a nezávislým. Dospívající tak vstupuje do dospělého života, kde si uvědomuje vlastní pocit autonomie a zamýšlí se nad svými budoucími cíly a plány.

Druhá kapitola je věnována rodině a zdůraznění jejímu vlivu na osobnost jedince. Jsem si vědoma toho, že cílovou skupinou diplomové práce jsou mladé lidi, kteří vyrůstali v ústavním zařízení, přesto se domnívám, že nezmínění rodiny, jejímu poskytnutí bezpečí, jistoty a jejímu působení na celoživotní dráhu jedince by bylo zásadním opomenutím. Rodina je právem považována za primární socializační činitel, kde si jedinec osvojuje svoje sociální role, získává vzory pro navazování budoucích partnerských a rodinných vztahů. Pro rozvoj rolí je potřebné umět rozlišovat různé projevy lidského chování a naučit se, co je pro konkrétní situaci vhodné. Toto se jedinec naučí jedinečně v rodině, pokud však nemá zkušenost se standardním chováním v rodině, obtížně si pak toto chování osvojuje v životě.

Tato slova potvrzují nejen moje profesní zkušenosti, kdy jsem působila jako sociální pracovnice na oddělení sociálně právní ochrany dětí, ale vyplývají i ze zkušeností koordinátorky projektu sociální firmy. Jak sama uvádí, tak většina dívek, které vyrůstali v dětských domovech, po odchodu z ústavního zařízení neočekávaně otěhotněla a v současné době jsou matkami samoživitelkami. V dětském domově tak nezískali vzor pro navazování kvalitních rodinných vztahů a naopak většinou pokračují v historii, kterou započali jejich rodiče. I já jako sociální pracovnice jsem se ve své praxi bohužel setkala s několika rodinami, kde bylo již bezpodmínečně nutné umístit děti do ústavní výchovy, neboť jejich rodiče nebyli schopni zabezpečit jejich výchovu, přičemž i oni ve svém dětství byly umístěny v ústavním zařízení.

I přesto, že ideálním prostředím pro výchovu dítěte je rodina, může dojít k situacím, kdy z nejrůznějších důvodů není schopna, popř. ochotna zdárně plnit své funkce, uspokojovat potřeby dítěte, podílet se na vytváření jeho identity, nezabezpečovat tak jeho všestrannou ochranu a rozvoj. Z tohoto důvodu i přes právo rodiny na soukromí a výchovu dítěte je nucen zasáhnout stát a přistoupit k opatřením, kterými chrání zájem a blaho dítěte. K takovým opatřením mimo jiné patří i nařízení ústavní a ochranné výchovy. V třetí kapitole jsou tak popsány zákonné důvody pro nařízení ústavní a ochranné výchovy, včetně školských zařízení, kde se tato náhradní výchova vykonává.

Dospívající jedinec se po odchodu z ústavního zařízení ocitá v nelehké životní situaci. Život v ústavním zařízení spolu s pravidly a řádem mu dodávali na jistotě, kterou při vstupu do dospělého života ztrácí. Toto potvrzuje i pan David, zaměstnanec sociální firmy Café Rozmar, kdy dle jeho sdělení byl ústav to nejlepší, co zažil. Kdyby mohl, tak by se rád do takového typu zařízení vrátil. Svoboda, kterou má, jej neuspokojuje a zažívá nudu, kterou předtím díky naplánovaným činnostem nezažil.

Dospívající rovněž musí čelit řadě změn a nových situací, ve kterých musí spoléhat sám na sebe. Opět k příkladu využiji rozhovoru s panem Davidem, který k tomuto tématu popisoval, jak si po odchodu z dětského domova vůbec neuvědomil, že si bude muset již sám kupovat jídlo.

Ve čtvrté kapitole tak popisují návazné služby, které jsou ze zákona poskytovány mladým lidem po odchodu z ústavního zařízení. Patří sem zejména sociální kurátor, který má dle zákona povinnosti poskytovat poradenství této cílové skupině a pomáhat jí v integraci do společnosti. Je ovšem zajímavostí, že málo z této cílové skupiny se na sociálního kurátora skutečně obrátí, což potvrzují nejen rozhovory se zaměstnanci sociální firmy Café Rozmar, ale i statistika Ministerstva práce a sociálních věcí.

Vzhledem k tomu, že jedním z problémů, s kterými se cílová skupina může setkat je nezaměstnanost, je součástí této kapitoly rovněž popis i možnosti podpory při začlenění na trhu práce.

Díky dlouhodobé nezaměstnanosti jedinec mimo jiné ztrácí sociální kontakty, status i sociální důstojnost, což negativně ovlivňuje jeho osobní identitu i postavení ve společnosti. A právě sociální firma, které je věnována pátá kapitola, umožňuje mladým lidem po odchodu z ústavního zařízení vyhnout se právě tomuto problému.

V této kapitole je kromě obecných definic zmíněna sociální firma Café Rozmar, která jako první a dosud jediná zaměstnává mladé lidi po odchodu z ústavního zařízení. Pro

potvrzení její důležité role jsou pak uvedeny jednotlivé rozhovory a písemné odpovědi zaměstnanců sociální firmy.

I přes malý počet respondentů se domnívám, že hlavní cíl diplomové práce se podařilo zdůraznit. Jak vyplynulo z rozhovorů, sociální firmu lze skutečně vnímat jako jednu z možností, jak pomoci a podpořit mladé lidi po odchodu z ústavního zařízení. Jak uvádějí i sami zaměstnanci, díky sociální firmě se jim podařilo získat určité pracovní zkušenosti a přestože ještě konkrétně neplánují svoji budoucnost, získává jejich nejen pracovní budoucnost již určité obrysy. Díky sociální firmě tak získali sebevědomí a mohou vstoupit do dospělého života s určitými zkušenostmi.

Při psaní diplomové práce a zejména při rozhovorech se zaměstnanci sociální firmy jsem si uvědomila realitu, kterou jsem jako sociální pracovnice na oddělení sociálně právní ochrany dětí vnímala pouze okrajově. Skutečnost, že umístíte dítěte do ústavní výchovy, jej sice ochráníte od vlivů jeho rodiny, ale zcela nesmazatelně ovlivníte jeho budoucí život.

Na jedné straně Česká republika v rámci svých dokumentů označila za prioritní cíl úplné začlenění této cílové skupiny do majoritní společnosti s využitím programů zahrnující podporu připravenosti a samostatnosti, na straně druhé u nás nadále neexistuje komplexní systém péče o tuto cílovou skupinu. Mnohdy jen díky neziskovým organizacím a jejich projektům se mladí lidé naučí fungovat v dospělém životě. Proto se domnívám, že podpora takovýchto projektů by měla být ze strany státu prioritní. Nelze učinit pouze jen první krok v podobě umístění dítěte do ústavu, ale je potřeba jej připravit na dospělý život a hlavně pomoci mu v jeho začátcích.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

ČÁP, Jan a Jiří MAREŠ. *Psychologie pro učitele*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007, 655 s. ISBN 978-80-7367-273-7.

HAVLÍK, Radomír. *Sociologie výchovy a školy*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002, 174 s. ISBN 80-717-8635-7.

HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, 774 s. ISBN 80-717-8303-X.

HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007, 280 s. ISBN 978-80-247-1168-3.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Vyd. 2., aktualizované. Praha: Portál, 2008, 408 s. ISBN 978-80-7367-485-4.

HRUŠÁKOVÁ, Milana a Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ. *České rodinné právo*. Vyd. 3., přeprac. a dopl. Brno: Masarykova univerzita, 2006, 398 s. ISBN 80-723-9192-5.

JEDLIČKA, Richard. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Vyd. 1. Praha: Themis, 2004, 478 s. ISBN 80-731-2038-0.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Vyd. 3., přeprac. a dopl. Praha: Grada, 1998, 343 s. ISBN 80-716-9195-X.

LANGMEIER, Josef a Zdeněk MATĚJČEK. *Psychická deprivace v dětství*. Vyd. 4., dopl. Praha: Karolinum, 2011, 399 s. ISBN 978-802-4619-835.

MACEK, Petr. *Adolescence*. Vyd. 2., upr. Praha: Portál, 2003, 144 s. ISBN 80-7178-747-7.

MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1994, 98 s. ISBN 80-852-8283-6.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují. Eseje z dětské psychologie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1994.

MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003, 161 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), sv. 3. ISBN 80-864-2919-9.

MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Vyd. 2., přeprac. Praha: Portál, 2008, 271 s. ISBN 978-80-7367-368-0.

MATOUŠEK, O., P. KODYMOVÁ a J. KOLÁČKOVÁ. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, 351s. ISBN 80-7367-002-X.

MAREŠ Petr. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Vyd. 1. Praha: Slon - sociologické nakladatelství, 1994, 151 s. ISBN 80-901-4249-4.

NAKONEČNÝ, Milan. *Psychologie osobnosti*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Academia, 2009, 620 s. ISBN 978-80-200-1680-5.

PRŮDKOVÁ, Táňa a Přemysl NOVOTNÝ. *Bezdomovectví*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2008, 93 s. ISBN 978-807-3871-000.

Příručka Sociální firma – výzva k podnikání 21. století. Praha: Fokus, 2007, 58 s. Dostupné také z:

<http://www.socialnifirmy.cz/getdoc.php?id=458&sessid=50f528da634ac811bb8c1b0a220daf68>.

ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie osobnosti: obor v pohybu*. Vyd. 6., rev. a dopl. Praha: Grada, 2010, 208 s. ISBN 978-802-4731-339.

Sociální psychologie: moderní učebnice sociální psychologie. Vyd. 1. Editor Miles Hewstone, Wolfgang Stroebe. Překlad: Dagmar Brejlová a Pavla Le Roch. Praha: Portál, 2006, 769 s. ISBN 80-736-7092-5.

Standardy sociální firmy. Praha: Fokus, 2007. Dostupné také z:

<http://www.socialnifirmy.cz/getdoc.php?id=459&sessid=62eec5861d34ff2166ea4c7bdaa>.

VÁGNEROVÁ Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost a stáří.* Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, 522 s. ISBN 80-7178-308-0.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese.* Vyd. 3, rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004, 872 s. ISBN 80-7178-802-3.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychologie osobnosti.* Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2010, 467 s. ISBN 978-802-4618-326.

VANÍČKOVÁ, Eva. *Tělesné tresty dětí. definice – popis – následky.* Vyd. 1. Praha: Grada, 2004, 116 s. ISBN 80-247-0814-0.

Legislativa:

ČESKO. Zákon č. 94 ze dne 4. prosince 1963 o rodině, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky.* 1963, částka 53, s. 340-350. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=1232>.

ČESKO. Zákon č. 99 ze dne 4. prosince 1963, občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky.* 1963, částka 56, s. 384-428. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=1235>.

ČESKO. Sdělení č. 104 federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dětí. In: *Sbírka zákonů České a slovenské federativní republiky.* 1991, částka 22, s. 502-512. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=2434>.

ČESKO. Vyhláška č. 242 ministerstva zdravotnictví České republiky ze dne 3. května 1991, o soustavě zdravotnických zařízení zřizovaných okresními úřady a obcemi, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České a slovenské federativní republiky*. 1991, částka 47, s. 1105-1108. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=2459> .

ČESKO. Sdělení č. 209 federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících. In: *Sbírka zákonů České a slovenské federativní republiky*. 1992, částka 41, s. 1073-1087. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=2564>.

ČESKO. Zákon č. 1 ze dne 16. prosince 1992 ÚSTAVA ČESKÉ REPUBLIKY. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1993, částka 1, s. 3-16. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=z&id=22427> .

ČESKO. Usnesení č.2 předsednictva České národní rady ze dne 16. prosince 1992 o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1993, částka 1, s. 17-23. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=z&id=22426>.

ČESKO. Zákon č. 117 ze dne 26. května 1995 o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1995, částka 31, s. 1634-1653. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=2842>.

ČESKO. Zákon č. 359 ze dne 9. prosince 1999 o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1999, částka 111, s. 7662-7681. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=3328>.

ČESKO. Sdělení č. 14 Ministerstva zahraničních věcí o Evropské sociální chartě. In: *Sbírka mezinárodních smluv Česká republika*. 2000, částka 7, s. 139-173. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=3336>.

ČESKO. Sdělení č. 43 Ministerstva zahraničních věcí o přijetí Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení. In: *Sbírka mezinárodních smluv Česká republika*. 2000, částka 25, s. 930-955. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=3354>.

ČESKO. Sdělení č. 66 Ministerstva zahraničních věcí o přijetí Evropské úmluvy o uznávání a výkonu rozhodnutí o výchově dětí a obnovení výchovy dětí. In: *Sbírka mezinárodních smluv Česká republika*. 2000, částka 33, s. 1138-1159. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=3362>.

ČESKO. Sdělení č. 132 Ministerstva zahraničních věcí o přijetí Evropské úmluvy o osvojení dětí. In: *Sbírka mezinárodních smluv Česká republika*. 2000, částka 55, s. 2074-2095. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=3384>.

ČESKO. Sdělení č. 47 Ministerstva zahraničních věcí o přistoupení České republiky k Evropské úmluvě o právním postavení dětí narozených mimo manželství. In: *Sbírka mezinárodních smluv Česká republika*. 2001, částka 19, s. 715-728. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=3538>.

ČESKO. Sdělení č. 54 Ministerstva zahraničních věcí o přijetí Evropské úmluvy o výkonu práv dětí. In: *Sbírka mezinárodních smluv Česká republika*. 2001, částka 21, s. 778-795. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=3540>.

ČESKO. Sdělení č. 141 Ministerstva zahraničních věcí o přijetí Úmluvy o pravomoci orgánů, použitelném právu, uznávání, výkonu a spolupráci ve věcech rodičovské zodpovědnosti a opatření k ochraně dětí. In: *Sbírka mezinárodních smluv Česká republika*. 2001, částka 58, s. 2330-2367. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=3577>.

ČESKO. Zákon č. 6 ze dne 30. listopadu 2001 o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích), ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002, částka 4, s. 162-215. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=3823>.

ČESKO. Zákon č. 109 ze dne 5. února 2002, o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002, částka 48, s. 2998-2991. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=3867>.

ČESKO. Zákon č. 218 ze dne 25. června 2003 o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2003, částka 79, s. 4030-4052. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4163>.

ČESKO. Vyhláška č. 334 ze dne 22. září 2003, kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2003, částka 111, s. 5602-5609. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4195>.

ČESKO. Zákon č. 435 ze dne 13. května 2004 o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2004, částka 143, s. 8270-8316. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4447>.

ČESKO. Zákon č. 500 ze dne 24. června 2004, správní řád, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2004, částka 174, s. 9782-9827. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4478>.

ČESKO. Sdělení č. 91 Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o styku s dětmi. In: *Sbírka mezinárodních smluv Česká republika*. 2005, částka 43, s. 5797-5819. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4583>. ISSN 1801-0393.

ČESKO. Zákon č. 108 ze dne 14. března 2006 o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2006, částka 37, s. 1257-1289. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4883>. ISSN 1211-1244.

ČESKO. Zákon č. 111 ze dne 14. března 2006 o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2006, částka 37, s. 1305-1328. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4883>. ISSN 1211-1244.

ČESKO. Zákon č. 40 ze dne 8. ledna 2009, trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2009, částka 11, s. 354-461. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=5405>. ISSN 1211-1244.

ČESKO. Zákon č. 73 ze dne 9. února 2011 o Úřadu práce České republiky a o změně souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2011, částka 29, s. 778-798. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=5897>. ISSN 1211-1244.

ČESKO. Zákon č. 401 ze dne 27. listopadu 2012, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2012 částka 147, s. 5090-5139. ISSN 1211-1244. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=6292>

Internetové zdroje:

Analýza současného stavu institucionálního zajištění péče o ohrožené děti [online].

Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, ©2010 [cit. 2012-04-02]. Dostupné z: www.mpsv.cz/files/clanky/7305/Analyza.pdf.

Český helsinský výbor. *Všeobecná deklaráce lidských práv* [online]. [cit. 2012-03-09].

Dostupné z: <http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2005020101>.

Český helsinský výbor. *Deklarace práv dítěte* [online]. [cit. 2012-03-09]. Dostupné z:

<http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2005020127>.

GJURIČOVÁ, Jitka. *Hodnocení systému péče o ohrožené děti* [online]. Ministerstvo vnitra České republiky, ©2007 [cit. 2011-05-23]. Dostupné z:

<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/casopisy/policista/2007/12/prucedeti.pdf>.

MATOUŠEK, Oldřich. Zpráva o konferenci. In: *Děti mezi ústavní výchovou a rodinou. Sborník ke konferenci konané ve dnech 8. a 9. 11. 2007.* [online]. Člověk hledá člověka, o.s., 2007 [cit. 2011-06-03]. Dostupné z: <http://www.clovekhledacloveka.cz/novinky/konference-deti-mezi-ustavni-vychovou-a-rodinou.html>.

MATOUŠEK, O. a kol. *Systém náhradní péče o děti a mladistvé & následné péče o mladé lidi odcházející z náhradní péče v České republice.* [online]. Vyd. 1. Praha: Sdružení SOS dětských vesniček, 2009, ISBN 978-80-254-4799-4. [cit. 2012-10-30]. Dostupné z: <http://www.sos-vesnicky.cz/res/data/002/000503.pdf>.

Národní zpráva o strategiích sociální ochrany a sociálního začleňování na léta 2006 až 2008. Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, ©2006, [cit. 2011-06-03]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/9118/Narodni_zprava_2006-8.pdf.

Národní zpráva o strategiích sociální ochrany a sociálního začleňování na léta 2008 - 2010. Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, ©2009, [cit. 2011-06-03]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/6862/strategie_socialni_ochrany.pdf.

Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti – základní principy [online]. Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, ©2009 [cit. 2012-04-02]. Dostupné z: www.mpsv.cz/files/clanky/9556/Navrh_opatreni_k_transformaci.pdf.

Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 až 2011 [online]. Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, ©2009 [cit. 2012-04-02]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/9555/Narodni_akcni_plan.pdf

PĚNKAVA, Pavel. *Návazné služby pro mladé lidi odcházející z náhradní péče.* [online]. Projekt Čí je dítě, 2011 [cit. 2012-10-30]. Dostupné z: <http://www.cijedite.cz/?nav=temata/navazne-sluzby-pro-mlade-lidi-.html&comment=38>.

Rámcová koncepce MŠMT ČR v oblasti transformace systému náhradní výchovné péče o ohrožené děti ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a pro preventivně výchovnou péči [online]. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky, ©2009 [cit. 2012-04-02]. Dostupné z:

http://www.msmt.cz/uploads/Skupina_6/Odbor_61/Institucionalni_vychova/Ramcova_koncepcie_institucionalni_vychova_2009.pdf

SLOBODNIK, Jozef. Sociálně vyloučení a sociální ekonomika. In: *Sborník Sociálně vyloučení a sociální ekonomika* [online]. Orfeus, 2007 [cit. 2012-04-02]. Dostupné z: http://www.orfeus-cr.cz/files/files/pdf/soc_ekonomika/Socialne_vyloucenik/konference_soc_vyloucenik.pdf

Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2011. [online]. MPSV, 2012. ISBN 978-80-7421-049-5 [cit. 2012-10-26]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/13613/rocenka_2011.pdf.

Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí. [online]. UMPOD, ©2009-2012 [cit. 2012-04-02]. Dostupná z: <http://www.umpod.cz/urad/>.

Usnesení Vlády České republiky ze dne 26. 3. 2008 č. 293 [online]. Vláda ČR, ©2008. [cit. 2012-04-02]. Dostupné z: [http://kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/29F52B1B77CABF4EC125755C0022E5DD/\\$FILE/293%20uv080326.0293.pdf](http://kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/29F52B1B77CABF4EC125755C0022E5DD/$FILE/293%20uv080326.0293.pdf)

Usnesení Vlády České republiky ze dne 19. 1. 2009 č. 76 [online]. Vláda ČR, ©2009. [cit. 2012-04-02]. Dostupné z: [http://kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/3E0EEA42A1D4FFC8C12575510054B57C/\\$FILE/76%20uv090119.0076.pdf](http://kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/3E0EEA42A1D4FFC8C12575510054B57C/$FILE/76%20uv090119.0076.pdf)

Usnesení Vlády České republiky ze dne 13. července 2009 č. 883 [online]. Vláda ČR, ©2009. [cit. 2012-04-02]. Dostupné z: [http://kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/8E39092569FEDECAC12575EF003A623E/\\$FILE/883%20uv090713.0883.pdf](http://kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/8E39092569FEDECAC12575EF003A623E/$FILE/883%20uv090713.0883.pdf)

SEZNAM PŘÍLOH

- Příloha č. 1 Standardy sociální firmy
- Příloha č. 2 Přepis rozhovoru se Simonou Bagarovou, zakladatelkou, PR manažerkou neziskové organizace Rozmarýna a koordinátorkou projektu sociální firmy Café Rozmar.
- Příloha č. 3 Přepis rozhovoru se zaměstnancem sociální firmy Café Rozmar s panem Davidem
- Příloha č. 4 Vyplněné dotazníky tréninkovými zaměstnanci sociální firmy Café Rozmar
- Příloha č. 5 Dotazník určený pro tréninkové zaměstnance sociální firmy Café Rozmar
- Příloha č. 6 Přehled právních norem a vládních dokumentů

Příloha č. 1

Standardy sociální firmy¹⁹⁹

Pilíř	Standardy
DEFINICE	1 – Poslání sociální firmy
I. PODNIKÁNÍ	2 – Podnikání
	3 – Financování
	4 – Provoz sociální firmy
	5 – Informovanost a prezentace
II. ZAMĚSTNÁNÍ	6 – Znevýhodnění zaměstnanci
	7 – Pracovní smlouvy a mzdy
	8 – Etické principy a vnitřní komunikace
	9 – Organizační struktura
III. PODPORA	10 – Adaptace
	11 – Udržení
	12 – Profesní rozvoj
	13 – Spolupráce sociální firmy

DEFINICE sociální firmy

Sociální firma je konkurenceschopný podnikatelský subjekt působící na běžném trhu, jehož účelem je vytvářet pracovní příležitosti pro osoby znevýhodněné na trhu práce a k tomu jim poskytovat přiměřenou pracovní a psychosociální podporu.

standard 1

Poslání sociální firmy

Sociální firma veřejně deklaruje své poslání, které obsahuje závazek podnikat, vytvářet pracovní příležitosti pro osoby znevýhodněné na trhu práce a k tomu jim poskytovat přiměřenou pracovní a psychosociální podporu. Tomu jsou uzpůsobeny vnitřní postupy a způsob řízení sociální firmy.

Kritéria:

¹⁹⁹ Standardy sociální firmy. Praha: Fokus, 2007. Dostupné také z: <http://www.socialnifirmy.cz/getdoc.php?id=459&sessid=62eec5861d34ff2166ea4c7bdaa>.

1. Sociální firma má písemně deklarované poslání a zveřejňuje ho.
2. Poslání je v souladu s definicí sociální firmy dle standardů sociálních firem.
3. Sociální firma má vnitřní postupy a systém řízení, které umožňují plnit poslání.
4. Existuje způsob hodnocení plnění poslání a na základě výsledků tohoto hodnocení existují přijatá opatření změny.

Standardy v oblasti PODNIKÁNÍ

Sociální firma je podnikatelský subjekt, který působí na běžném trhu a je schopný obstát v konkurenci s ostatními podniky. Zároveň usiluje o etiku podnikání – navenek ke svým zákazníkům, konkurentům i směrem ke svým zaměstnancům. Její podnikání a provoz jsou transparentní a srozumitelné pro všechny zainteresované. Za tímto účelem sociální firma buduje vlastní identitu a informuje okolí o své činnosti.

standard 2

Podnikání

Sociální firma podniká a je schopná obstát na běžném trhu. Podnikání sociální firmy je etické a v souladu s platnými právními předpisy.

Kritéria:

1. Sociální firma má zpracovaný podnikatelský plán, který je alespoň 2x ročně vyhodnocován. Součástí podnikatelského plánu je marketingový plán, strategie řízení ekonomických rizik firmy a postup, jakým budou zaměstnanci o případné krizové situaci a jejím řešení informováni.
2. Sociální firma má oprávnění podnikat.
3. Sociální firma má zpracován soubor vnitřních pravidel, která upravují chování zaměstnanců sociální firmy k zákazníkům, dodavatelům, investorům a konkurentům. Všichni zaměstnanci jsou s těmito pravidly seznámeni a řídí se jimi.

standard 3

Financování

Sociální firma má minimálně 50 % příjmů zajištěno z vlastní produkce, tj. prodeje zboží nebo služeb. Ekonomickým cílem je finančně stabilní, dlouhodobě udržitelná a prosperující firma, která je respektovaná obchodními partnery a bankami.

Kritéria:

1. Sociální firma naplňuje stanovené procento příjmů z vlastní produkce. Případné další zdroje financování (dary, dobrovolnická práce, dotace a granty z prostředků veřejných rozpočtů na provoz) jsou doplněním příjmů, které vyrovnává znevýhodnění firmy vyplývající ze zaměstnávání znevýhodněných osob na trhu práce.

2. Ekonomická strategie firmy vede k udržení či posílení konkurenceschopnosti, a to i formou investic do rozvoje firmy.

3. Má zpracovaný krizový plán pro případ platební neschopnosti.

standard 4

Provoz sociální firmy

Provoz sociální firmy je bezpečný. Zohledňuje specifické potřeby svých znevýhodněných zaměstnanců. Pro tento účel má zpracované provozní postupy, včetně řešení nouzových a havarijních situací. Tyto postupy jsou všem zaměstnancům srozumitelné a dostupné.

Kritéria:

1. Sociální firma má zpracované základní provozní postupy.

2. Sociální firma má vytipována možná pravděpodobná i méně pravděpodobná nebezpečí a vypracovaná pravidla, jak jim předcházet a jak postupovat, pokud nastanou.

3. Každý zaměstnanec je seznámen s provozními postupy; postupy jsou všem zaměstnancům dostupné a jsou používány v praxi.

4. Každý zaměstnanec je proškolen v oblasti bezpečnosti práce a ochrany zdraví při práci.

standard 5

Informovanost a prezentace

Sociální firma otevřeně a pravdivě informuje veřejnost, zejména ostatní podnikatelské subjekty, potenciální zákazníky, veřejné instituce a zájemce o zaměstnání o svém poslání a činnosti. Prezentace sociální firmy nevede ke stigmatizaci zaměstnaných znevýhodněných osob.

Kritéria:

1. Prezentace sociální firmy je veřejně dostupná; obsahuje základní informace o firmě, produktech či službách, které nabízí, pracovních podmínkách, možnostech zaměstnání, adresu a kontakty.

2. Prezentace sociální firmy není primárně postavena na tématu znevýhodnění zaměstnanců.

Standardy v oblasti ZAMĚSTNÁVÁNÍ

Sociální firma zaměstnává kromě osob bez jakéhokoliv znevýhodnění i stanovené procento osob znevýhodněných. Za znevýhodněné jsou považováni jak zdravotně postižení (tělesně a mentálně postižení, osoby s kombinovaným postižením a duševně nemocní), tak i znevýhodnění sociálně (např. osoby po návratu z vězení, bezdomovci, bývalí uživatelé návykových látek). Zaměstnání v sociální firmě je vhodné zejména pro ty osoby, u kterých se předpokládá, že budou potřebovat dlouhodobou, popř. opakovanou pracovní a psychosociální podporu. Pracovní podmínky jsou rovnocenné pro všechny zaměstnance.

standard 6

Znevýhodnění zaměstnanci

Sociální firma zaměstnává minimálně 25 % znevýhodněných na trhu práce v přepočtu na plné úvazky, maximálně však 55 %. Sociální firma zaměstnává ty znevýhodněné, kteří potřebují delší dobu adaptace při nástupu do zaměstnání a dlouhodobou, popř. opakovanou pracovní a psychosociální podporu nutnou pro jeho udržení.

Kritéria:

1. Sociální firma zaměstnává stanovené procento osob, které mají ztížený vstup na běžný trh práce.

2. Do stanoveného procenta jsou započítáni pouze zaměstnanci, kteří vzhledem ke svému znevýhodnění čerpají dlouhodobou nebo opakující se pracovní a psychosociální podporu.

3. Sociální firma má stanovená kritéria a způsoby výběru zaměstnance.

standard 7

Pracovní smlouvy a mzdy

Všichni zaměstnanci jsou v pracovněprávním vztahu se sociální firmou a jsou za svoji práci finančně ohodnoceni.

Kritéria:

1. Všichni zaměstnanci mají písemně uzavřenou pracovní smlouvu nebo dohodu.
2. Všichni zaměstnanci mají stanovenou základní mzdu, která odpovídá jimi zastávané pozici, výši pracovního úvazku a druhu práce v daném regionu.
3. Sociální firma má vypracovaný přehledný mzdový předpis (základní mzda, pohyblivé složky, zaměstnanecké výhody).

standard 8

Etické principy a vnitřní komunikace

Sociální firma má stanovené etické principy a pravidla vnitřní komunikace a dbá na informovanost svých zaměstnanců.

Kritéria:

1. Etické principy sociální firmy zahrnují zejména respekt k důstojnosti a ochraně soukromí zaměstnanců, deklaraci a uplatňování principu rovných příležitostí a principu solidarity. Tyto principy jsou obsaženy v pravidlech vnitřní komunikace.
2. Zaměstnanci jsou při nástupu do práce seznámeni s etickými principy a pravidly vnitřní komunikace sociální firmy.
3. Sociální firma má zaveden a využívá přehledný systém předávání informací.
4. Sociální firma pravidelně informuje zaměstnance o výsledcích hospodaření a dalším jejím směřování.

standard 9

Organizační struktura

Sociální firma má jasně stanovenou organizační strukturu a systém řízení, který je popsán a je srozumitelný.

Kritéria:

1. Sociální firma má zpracovaný organizační řád, který obsahuje vymezení pravomocí a odpovědností, které se vztahují k jednotlivým pracovním pozicím, a vztahy nadřízenosti a podřízenosti.
2. Všichni zaměstnanci jsou s organizačním řádem seznámeni, znají své povinnosti a odpovědnosti.

3. Sociální firma má zpracovaný popis jednotlivých pozic, včetně požadované kvalifikace a dalších požadavků pro danou pracovní pozici.

4. Ke každé pracovní pozici je vypracována náplň práce, která může být upravena na základě konkrétního znevýhodnění zaměstnance přijatého na tuto pozici.

5. Systém řízení zohledňuje rozlišnosti ve výkonu pracovní činnosti jednotlivých zaměstnanců.

Standardy v oblasti PODPORY

Zaměstnávání znevýhodněných není jediným cílem sociální firmy. Její sociální role spočívá také v tom, že poskytuje svým zaměstnancům zvýšenou míru pracovní a psychosociální podpory v období adaptace a následně dle individuálních potřeb zaměstnance. Cílem této podpory je udržet si práci v sociální firmě a podpořit další profesní rozvoj zaměstnanců.

standard 10

Adaptace

Sociální firma zohledňuje potřeby svých zaměstnanců a vytváří podmínky pro jejich úspěšnou adaptaci a výkon kvalitní práce.

Kritéria:

1. Existuje a je používán systém zaškolování a pracovní a psychosociální podpory, který umožňuje zohlednit individuální potřeby zaměstnance tak, aby se po zaškolení orientoval v novém prostředí a rozuměl své pracovní činnosti.

2. Jsou provedeny nezbytné úpravy pracovního prostředí v souladu s potřebami znevýhodněných zaměstnanců.

3. Všichni zaměstnanci jsou informováni o specifikách dané sociální firmy.

standard 11

Udržení

Sociální firma přiměřeně přizpůsobuje pracovní podmínky a prostředí potřebám svých zaměstnanců a zajišťuje jejich odborné vedení a pracovní rozvoj.

Kritéria:

1. V sociální firmě je zajištěno odborné vedení zaměstnanců v oblasti podnikání firmy.

2. Sociální firma průběžně vyhodnocuje a případně upravuje pracovní podmínky a míru potřebné pracovní a psychosociální podpory svých zaměstnanců.

3. Sociální firma předchází nadměrnému stresu na pracovišti a uplatňuje zásady prevence vyhoření.

4. Každý zaměstnanec sociální firmy ví, jak získat pracovní či psychosociální podporu, pokud se dostane do obtížné situace.

5. Každý zaměstnanec sociální firmy má právo na pravidelné hodnocení výkonu své práce.

standard 12

Profesní rozvoj

Sociální firma usiluje o profesní rozvoj svých zaměstnanců zejména v oblasti podnikání sociální firmy a dále o rozvoj dovedností a schopností, které mají vliv na pracovní výkonnost a zvyšují konkurenceschopnost a možnost uplatnit se na trhu práce.

Kritéria:

1. Sociální firma má zpracován plán dalšího vzdělávání zaměstnanců, včetně finančního, časového a provozního hlediska, a řídí se jím. Všichni zaměstnanci jsou s tímto plánem seznámeni.

standard 13

Spolupráce sociální firmy

Sociální firma spolupracuje s organizacemi a institucemi, které se zabývají problematikou zaměstnávání osob znevýhodněných na trhu práce či jejich podporou.

Kritéria:

1. Sociální firma využívá služeb organizací, které poskytují pracovní asistenční podporu při vstupu do sociální firmy, při výkonu práce a v problémových a krizových situacích znevýhodněného zaměstnance nebo konzultační služby, např. při výběru uchazečů o práci v sociální firmě.

2. Zaměstnanci jsou o případné spolupráci sociální firmy s organizacemi poskytujícími pracovní asistenční podporu předem seznámeni.

3. Sociální firma je napojena na síť služeb zaměstnávání znevýhodněných osob v daném regionu.

**Přepis rozhovoru se Simonou Bagarovou, zakladatelkou, PR manažerkou neziskové
organizace Rozmarýna a koordinátorkou projektu sociální firmy
Café Rozmar.**

Autorka: Za jakým cílem vznikla nezisková organizace Rozmarýna?

Simona Bagarová: Hlavním motivem bylo vybudování tréninkové kavárny, která by zaměstnávala mladé lidi po odchodu z dětského domova. Velmi náhodně jsme se tehdy potkali s lidmi, kteří čerstvě opustili dětský domov a zjistili tak, že na jejich podporu existuje opravdu minimum projektů, státní dokonce žádný. Veškeré aktivity, pokud už nějaké byly, byly realizovány neziskovými organizacemi, což trvá dosud.

A: V čem konkrétně spočívá vaše spolupráce s dětskými domovy?

S.B.: V odpovědi na další otázku jsou vyjmenované konkrétní projekty, které v dětských domovech i mimo ně realizujeme. Přímo s dětskými domovy se snažíme o maximálně individuální přístup a vytvoření spolupráce na míru. Díky dá se říci nadbytku aktivit pro menší děti se snažíme vyhnout dublování služeb a spíše po dohodě s vedením vhodně doplňujeme již realizované projekty v daném zařízení.

A: Jakým projektům se věnuje nezisková organizace Rozmarýna?

S.B.: Realizujeme program Za ruku, který podporuje menší děti v ústavních zařízeních a postupně je připravuje na situaci, kdy budou muset z dětského domova odejít. Dále pak realizujeme návazný program Ruku v ruce, který podporuje už ty mladé, kteří z dětského domova odešli a začínají žít svůj samostatný život. V rámci tohoto programu je realizován i projekt Café Rozmar a také bezplatné poradenství, tzv. průvodcovství, které mladým dospělým pomáhá řešit aktuální situace, nejčastěji v rovině osobních problémů, práce a bydlení. Postupně ale omezujeme aktivity v dětských domovech a chceme se soustředit ryze na podporu mladých dospělých a sociální podnikání. Tato změna je plánována na polovinu příštího roku.

A: Jak konkrétně připravují dětské domovy mladé lidi na odchod z jejich zařízení a vstup do života?

S.B.: Toto téma je bohužel spíše okrajové. Samozřejmě se personál zařízení snaží maximálně děti podpořit. Díky omezeným lidským i finančním kapacitám je ale potřeba uvědomit si, že personál v dětských domovech má na starosti především péči o děti, ne jejich individuální podporu při odchodu. To je v podstatě nad rámec jejich úvazku a není možné

tuto podporu poskytnout tak, jak by bylo potřeba. Probíhá spousta externích aktivit typu jak napsat životopis atd., ale ze zkušenosti vím, že efekt není až takový. Mladí lidé řeší problémy až když nastanou, spousta teorie předem v rámci krátkodobého kurzu není efektivní řešení.

A: Pomáhají dětské domovy s vyhledáním práce, bydlení? Pokud ano, tak jakým způsobem?

S.B.: Odpověď víceméně viz výše. Vždy záleží na vedení daného dětského domova. Jsou zařízení, která už si samostatně řeší bydlení formou tréninkových bytů, nebo přímo kontaktují neziskové organizace, které se těmto tématům věnují. V rámci svých možností se většinou maximálně snaží děti podpořit a pomoci jim v začátku. Stát tuto péči ale vůbec neposkytuje, chybí tedy systém, který by na dětské domovy, které jsou z 99% státní, navazoval následnou péčí, která by i personálu dětského domova ulehčila řešení situací spojených s odchodem dětí do samostatného života.

A: Z jakého důvodu jste se rozhodli založit sociální firmu?

S.B.: Naším prvotním záměrem bylo založit tréninkovou kavárnu. Protože nám ale několik let trvalo najít vhodné prostory, dozvěděli jsme se v mezích o sociálních firmách. Od samého vzniku Rozmarýny pro nás byla klíčovým faktorem maximální ekonomická soběstačnost, což sociální firma, která je více zaměřená na podnikání než chráněné kavárny, umožňovala. Druhým zásadním důvodem bylo, že prostředí sociální firmy je velmi podobné běžnému pracovnímu prostředí. Na rozdíl od tréninkových kaváren nepracují v sociální firmě terapeuti, ale běžní zaměstnanci z daného oboru. Tím vzniká přirozené prostředí a prostor pro řešení přirozených situací. Navíc naši klienti nejsou fyzicky ani mentálně handicapováni a většina z nich je schopná uspět na otevřeném trhu práce. Zkušenost z víceméně reálného pracovního prostředí je tedy výborným tréninkem.

A: Proč jste si vybrali zrovna tento obor podnikání?

S.B.: Byla to víceméně náhoda. Při zakládání Rozmarýny jsme obě zakladatelky pracovaly v Café baru, takže téma přišlo náhodně. Zpětně ale nepovažuji provoz restaurace za ideální formu sociálního podnikání. I běžnou restauraci je náročné provozovat dobře, natož tu, která je zčásti sociálně zaměřená, má nestabilní tým, zčásti nezkušený personál. Je zde spousta faktorů, které negativně ovlivňují fungování restaurace a je náročné je řešit.

A: Kde a jak jste získali finanční prostředky pro rozvoj sociální firmy?

S.B.: První podpora byla z ESF (OPPA). Část peněz byla na rekonstrukci a na mzdy tréninkových zaměstnanců. Tuto podporu jsme čerpali necelé první dva roky. Aktuálně žádnou dotaci nečerpáme ani nechceme. Dotace nám připadají smysluplné ve chvíli, kdy projekt vzniká a je v něm například právě rekonstrukce, vybavení prostor atd. Na měkkou

část práce je taková dotace spíše přítěží a naprosto neefektivním způsobem fungování, který brzdí přirozený rozvoj projektu.

Protože nejsou mladí lidé z ústavních zařízení státem oficiálně vnímáni jako znevýhodnění, jsme z pohledu státu vnímáni jako běžná restaurace a na státní podporu prakticky nedosáhneme. Snažíme se tedy o maximální soběstačnost. „Povinných“ 50% soběstačnosti, které uvádí mezinárodní standardy, splňujeme aktuálně na 65%. Zbylé peníze se snažíme získávat spíše od menších firemních nadací a firem jako takových.

A: Kdy zahájila sociální firma svoji činnost?

S.B.: Café Rozmar jsme otevřeli 15. 7. 2009.

A: Kde získáváte své zaměstnance? Spolupracujete v tomto smyslu s nějakými organizacemi, institucemi?

S.B.: Zaměstnanci se nám v podstatě hlásí sami. Jsme nejen první ale také dosud jediná sociální firma v ČR zaměřená na tuto cílovou skupinu, takže o klienty nouze není. Informace získávají buď ještě přímo v dětských domovech díky našim dalším projektům, případně z Domů na půli cesty, kde většina z nich po odchodu z dětského domova bydlí. Spolupráce s institucemi a organizacemi je tedy spíše ve smyslu informování se o vzájemných možnostech, detailněji služby provázané nemáme.

A: Kolik zaměstnanců bylo dosud zaměstnáno v sociální firmě od roku 2009?

S.B.: Od roku 2009 k dnešnímu dni bylo v Café Rozmar zaměstnáno něco málo přes 40 tréninkových zaměstnanců.

A: Kolik v současné době zaměstnává sociální firma zaměstnanců?

S.B.: Celkem máme aktuálně 9 zaměstnanců.

A: Jaký je poměr a zaměstnanců se znevýhodněním a bez znevýhodnění?

S.B.: Znevýhodněných zaměstnáváme 4 a bez znevýhodnění 5. Zaměstnanci jsou vždy nakombinováni tak, že je na směně vždy jeden běžný a jeden tréninkový zaměstnanec, jak v kuchyni, tak za barem. Běžný zaměstnanec je dá se říci v roli kouče, který vede a učí svého mladšího kolegu.

A: Jakým způsobem připravujete své zaměstnance na práci v kavárně?

S.B.: Vše se učí víceméně za pochodu, teoretické přípravy moc efekt nemají. První měsíc, respektive dle individuálního posouzení, se novému tréninkovému zaměstnanci věnuje větší péče a větší prostor pro zaučení se. Zároveň bereme větší ohledy na případné chyby. To znamená, že zkušenější kolega vysvětluje, opakuje a detailně představuje náplň práce atd. Tréninkový zaměstnanec za barem je první dny jen za barem a neobsluhuje. Tedy uklízí sklo, myje nádobí atd., postupně se učí odnášet talíře ze stolů, následně objednávat

a po cca třech měsících i kasíruje hosty. Nemáme vytvořený žádný manuál, je to čistě o posouzení možností a schopností daného tréninkového zaměstnance. Tréninkový zaměstnanec v kuchyni má situaci o něco lehčí, protože nemusí komunikovat s hosty. Víceméně myje nádobí a pomáhá s přípravou kuchaři. Případně se postupně více zapojuje přímo do vaření.

A: Jaké ukončení vzdělání mají zaměstnanci?

S.B.: Tréninkoví zaměstnanci jsou ve většině případů vyučení bez maturity.

A: Mají zaměstnanci se znevýhodněním možnost rekvalifikace?

S.B.: Přímou rekvalifikaci nezprostředkováváme, respektive je to opět velmi individuální. Téma dozdělávání má klient možnost řešit se svým průvodcem, který mu v začátcích po odchodu z ústavu pomáhá. V případě, že je klient pracovitý a snaží se, nabídneme mu možnost navštívit třeba kuchařský kurz nebo barmanský kurz, ale realita je taková, že většina z nich nemá příliš ambice se dále vzdělávat a tyto možnosti nevyužívá. Snažíme se proto nenásilnou formou přivést klienty k zájmu o obor vlastními prostředky. To znamená, že tréninkového kuchaře postupně více zapojujeme do vaření, samostatné přípravy dezertů atd. a snažíme se, aby si vztah k práci našel touto formou. Tréninkový číšník/servírka zase může zkoušet vymýšlet a vytvářet různé nápoje atd.

A: Jakou mají zaměstnanci se znevýhodněním předchozí pracovní zkušenost?

S.B.: Drtivá většina žádnou. Café Rozmar je víceméně přestupní stanicí mezi dětským domovem a samostatným životem. Také proto, že nemáme žádné požadavky na praxi nebo vzdělání, jsme často jedinou možností, kde tito lidé najdou práci.

A: Mají zaměstnanci (znevýhodnění i bez znevýhodnění) se sociální firmou uzavřenou pracovní smlouvu a na jaký pracovní úvazek obvykle pracují vaši zaměstnanci (znevýhodnění i bez znevýhodnění)?

S.B.: Ano, se všemi zaměstnanci uzavíráme bez rozdílu pracovní smlouvy na celý úvazek. Nemáme postižené klienty, ale pouze sociálně znevýhodněné, není tedy důvod úvazek krátit.

A: Na jak dlouho jsou uzavírány pracovní smlouvy s zaměstnanci se znevýhodněním?

S.B.: Nejprve jsme smlouvy uzavírali na dobu sedmi měsíců, následně jsme toto pravidlo změnili na jeden rok. Důvodů bylo více. Sedm měsíců je nejen krátká doba do životopisu klienta, ale také je časté střídání zaměstnanců náročné pro kvalitu provozu i stálý personál. Proto jsme dobu prodloužili.

A: Dostávají zaměstnanci (znevýhodnění i bez znevýhodnění) odměnu za vykonanou práci?

S.B.: Samozřejmě, máme naprosto standardní mzdy srovnatelné s dalšími gastronomickými provozy.

A: Vyskytují se nějaké konflikty se zaměstnanci, popř. mezi zaměstnanci?

S.B.: Konflikty jsou naprosto stejné jako v jakémkoliv jiném zaměstnání. Neprobíhají nijak nestandardně a jedná se spíše o drobnosti.

A: Jak jsou tyto konflikty řešeny?

S.B.: Tak jako všude jinde, tedy buď si je vyřikávají zaměstnanci mezi sebou, případně je řeší manažer provozu.

A: Bylo nutné ukončit předčasně s někým spolupráci?

S.B.: Ano, mnohokrát. Průměrná doba zaměstnání tréninkových zaměstnanců u nás jsou čtyři a půl měsíce. Tuto dobu výrazně ovlivňuje to, že započítáváme i ty, kteří zde absolvovali třeba jen jeden den a odešli. Ti, kteří vydrželi první měsíc (DPP) zpravidla následně podepsali pracovní smlouvu. Předčasný odchod pak nastal z důvodů nalezení stálého zaměstnání či nezvládnutých osobních problémů.

A: Máte nějaké informace o osobním životě zaměstnanců se znevýhodněním? (Např. kde bydlí, zda jsou v kontaktu se svými rodinami, jaké mají plány do budoucna?)

S.B.: Většina absolventů se čas od času do Café Rozmar vrací. Někdy jen pro to, aby se pochlubili, jak se jim daří, někdy proto, že jsou v těžké situaci a hledají podporu. Až na deset případů, o kterých nemáme žádné informace (zpravidla ti, kteří nevydrželi déle než den), víme o všech. Drtivá většina dívek je na neplánované mateřské dovolené, chlapani většinou pracují nebo jsou aktivními uchazeči o zaměstnání. S rodinami většinou v kontaktu nejsou, do budoucna příliš plánů nemají. Většina z nich ale žijí v relativně spokojené a stabilní životní situaci.

A: Je zaměstnancům se znevýhodněním poskytována psychosociální podpora?

S.B.: Ano, prostřednictvím zmíněných průvodců. Je to ryze individuální a dobrovolná služba, kterou nabízíme zdarma.

A: Pomáháte jim najít zaměstnání po odchodu ze sociální firmy?

S.B.: Ano, i toto téma řeší průvodci, případně kolegové z Café Rozmar. Za rok společné práce se samozřejmě vytváří přirozené přátelské vztahy, ke kterým patří i podpora v různých situacích, jako je třeba hledání práce.

A: Jste nadále v kontaktu s bývalými zaměstnanci?

S.B.: S některými více, s některými méně. Není to na bázi každodenního setkávání, spíše na bázi nárazových setkání, když se zastaví v Rozmaru.

A: Jaké je uplatnění zaměstnanců se znevýhodněním po odchodu ze sociální firmy na trhu práce?

S.B.: I po absolvování zaměstnání v Café Rozmar je to samozřejmě náročné. Roční praxe je pořád poměrně krátká doba, často se setkáváme i s etnickými problémy, které ztěžují hledání práce. Snažíme se proto situaci řešit s několika měsíčním předstihem a i za pomoci firemních partnerů, kteří nevytvářejí umělá pracovní místa, ale pokud vhodné volné místo mají, jsou ochotni ho absolventům Café Rozmar nabídnout.

Přepis rozhovoru se zaměstnancem sociální firmy Café Rozmar s panem Davidem

Autorka: Nejdříve se vás zeptám, vy jste vyrůstal v dětském domově?

p. David: Ano

A: Od kolika let?

D: Od dvou let.

A: Víte, proč jste tam byl?

D: Tak přibližně. Víím, že táta něco vyvedl a šel si sednout do basy. Mě mámě nechat nemohli, ani ségru, protože máma od malička je blázen, byla jako v blázinci, neměla na to se o nás starat, tak nás dali do ústavu a mámu vrátili zpátky do blázince. Tak od té doby tam jsme.

A: Takže jste byli se sestrou a celou dobu jste vyrůstali spolu?"

D: No takhle. Vyrůstali jsme spolu v kojeňáku. Pak já jsem občas někam jel, to si pamatuji mžikama, že jsem někde byl, pak jsem se zpátky vrátil, tam kde byla ségra, ale to už bylo ségře osm a šla do děcáku, já byl furt v kojeňáku, no a pak jsme se na chvíli rozdělili a pak jsme se zase spolu setkali v děcáku. V kojeňáku dělala ředitelku manželka ředitele z děcáku, tam, kde byla moje ségra, tak jsme se tam sešli spolu. A tam jsme byli ňák, když ségře bylo 15. Pak dodělala devítku, tak musela zase do past'áku a já jsem tam zůstal sám. A od té doby jsme rozdělení.

A: A jaký je mezi vámi věkový rozdíl?

D: Ségře je teď 21 a mně je 19.

A: A jste se sestrou v kontaktu?

D: Jo. Ségra bydlí tady v Praze na Barandově.

A: A ona pracuje?

D: Ne, ségra teď má dítě. Ona to měla trochu těžší, tak teď má dítě, stará se o něj, zkouší ňák taky nějak žít.

A: A partnera má?

D: Nemá.

A: Takže je na to sama?

Jo.

A: A vy jste v kontaktu se svými rodiči?

D: Ne, já jsem právě od nich utekl. Protože se ke mně chovali hnusně, nechtěl jsem s nimi být.

A: Vy jste se potom k nim vrátil?

D: Ne, takhle. Já jsem jezdil k rodičům na velký prázdniny z ústavu a oni se ke mně po nějaké době, když tátu pustili z basy, mámu jsem teda nikdy neviděl, ale tátu pustili z basy, začal se o nás zajímat, jezdili jsme domů, no a postupem se začal zhoršovat chování. Byl horší a horší. No, tak jsem pak k němu přestal jezdit. A když jsem byl v pastáku, tak jsem si schválně vymýšlel, že tam mám zůstat, že jedeme na hory. No a pak jsem se vyučil a utekl jsem rychle do Prahy, abych nemusel tam. On neví, že jsem vůbec tady.

A: A odkud tedy pocházíte?

D: Normálně jsem z Týna nad Vltavou.

A: A v těch 18-ti letech jste odešel sem do Prahy?

D: Jo, sem do Prahy. Co jsem se vyučil, jsem udělal školu a hned 27.6. jsem šel sem do Prahy.

A: A co máte za školu?

Kuchař, číšník.

D: Takže pracujete v oboru.

Jo, přesně tak.

A: A kdy jste šel sem, tak jste si našel hned práci?'

No, to byla náhoda. Já jsem přišel 27. a hned po dvou hodinách mi volal Standa, což je, tahle neziskovka spolupracuje ještě s Rozmarýnou, ta mi pomohla právě. Standa mi zavolal, že mají tady volno a Standa je můj průvodce, pomáhá mi sehnat práci, kdybych náhodou neměl a tohle. Takže on mi pomohl sehnat práci, takže jsem rychle sem šel, řekl jsem, že to vezmu, ale s tím, že budu dělat kuchaře, tak jsem sem přišel, řekli mi, že budu dělat číšníka, tak jsem to vzal a začalo mě to bavit více než kuchařina. Vlastně hned po dvou hodinách jsem měl práci, takže já jsem ani neměl prázdniny. Takže od té doby furt makám.

A: Takže jste tady od června, takže nějakých pět měsíců.

D: Ne, jako od minulého června, takže rok a něco.

A: Takže teď už jste normální zaměstnanec, teď již nejste tréninkový zaměstnanec. To se vám teda povedla úžasná věc.

D: No, povedla. Jsem ale neměl volno.

A: No, tak teď už volno máte.

D: No, teď už jo, no.

A: A byl jste aspoň někde? Využil jste toho?

D: Jo, byli jsme s přítelkyní v Hronově, tam, kde bydlí. A pak tady po různých památkách jsme byli.

A: Takže máte přítelkyni. A bydlíte spolu tady v Praze?

D: No, teď se chceme k sobě nastěhovat. Jsme spolu tři měsíce. Takže chceme k sobě jít, právě.

A: A vy jste tady sehnal hned bydlení nebo jste byl někde...?

D: Já jsem byl v domě na půl cesty, to je neziskovka, která nabízí dětem, co odejdou, domy, takže jsem tam šel, to mi taky sehnal Standa. No a tam to bylo dobrý. Až na to, že jsem pak dostal na pokoj nějakýho kluka, který mi hrozně kradl jídlo a takhle. Tak chtěl jít na pokoj k nějaký holce, ale k ní se mohl dostat jedině, když na mě něco řekne. No, tak na mě řekl, že jsem mu kradl jídlo já. Přitom on ho kradl mně. On chodil furt vožralej. Všechno řek na mě. No, já jsem se pak sebral a ten co tam byl v tom domě na půl cesty, tak mě hned odsoudil, že jsem to fakt udělal, ani se mě neptal, že jsem to nebyl. No, tak jsem, hnedka jsem si sehnal bydlení, ještě ten den. To bylo hrozný, jsem byl až na sídlišti Písnice. To je hrozně daleko za Prahou. No, tak jsem to sehnal. Pak oni mi řekli z tohoto domu na půl cesty, že mám jít zpátky, že ten ředitel už odešel, co tam byl. Já jsem řekl, že ne, že nechci, aby na mě koukali jako na šikanáře. Tak jsem se sebral a odešel jsem, no a od té doby bydlím sám. Koluju po bytech sám. Vždycky někde bydlím chvíli, tam se líbí, nelíbí, zase jdu jinam. Teď bydlím u té přítelkyně, tam je to dobrý.

A: A zvládáte to finančně?

D: Jo, to zvládám v pohodě. Jsme ve dvou. A já ani moc neutrácím, já jsem spíš takovej šetřivej. Takže v pohodě. Hlavně tady ty dýžka, takže vyžívám z dýžek spíše.

A: No, vy jste dost akční.

D: No, se snažím. Já se spíš hrozně bojím, že budu bezdomovec. To je vždycky moje, to je hrozná hrůza, já kdybych neměl domov, tak bych se snad zbláznil.

A: A jste v kontaktu s nějakýma děckama právě z toho ústavu?

D: Jo, píšeme si na internetu, setkáváme se někdy tady v Praze.

A: A jak jim se podařilo se uchytit?

D: Málo komu, právě že. Je jich málo hrozně. Co jsme odešli před dvouma rokama, tak jsme asi z toho jenom tři, co jsme zaměstnaný. A teď, co odešla ta parta z toho ústavu, tak není nikdo. Je to hrozně těžký. Dokonce tady bydlí v Praze klučina, co tady bydlel předtím v Kralupech. Tam odtad' se odstěhoval, protože ho nikdo nechtěl vzít do práce kvůli tomu, že je černej. No, tak prostě odešel. Šel sem do Prahy. A tady si myslel, že to bude lepší a zjistil, že to taky není lepší. Že tady ta práce taky není.

A: A přitom většina odchází do Prahy proto, že tady ta práce je.

D: No, tady je to plný. Tady je to hlavně o kamarádech. Když nemám kamaráda, tak to neseženu.

A: Sám jste říkal, že v tom dětském domově působila Rozmarýna se svými projekty. Vy sám jste se nějakým způsobem připravil na ten vstup do života?

D: No, jsme se učili připravit na nějaké pohovory. Jsme si dělali různé zkoušky. Jsme třeba jezdili do DHL, tam jsme zkoušeli pohovory. Oni nás na to připravovali, jak budou vypadat, abychom se nebáli. Brali nás na úřady, abychom viděli, jak se vyřizují ty věci. Takže oni hodně připravují. A pak je dobrý si na ně vzít kontakt a spolupracovat s nimi. Od té doby, co jsem věděl, že nebudu mít, kam bydlet, tak jsem začal spolupracovat se Standou, začal jsem se s ním scházet. No, a díky němu mám práci a všechno, takže mi hodně pomohl.

A: A ten Standa, to je zaměstnanec Rozmarýny?

D: No, ten mi fakt hodně pomohl. Bez něj bych neměl nic. I teď, i když mám práci a všechno, tak se spolu scházíme. On je takový můj pomocníček, že jdu a když nevím, cítím se blbě, tak si jdu s ním popovídat, takže je i jako psycholog, takže si s ním povídám, protože mi pomáhá řešit nějaké problémy, pomáhá, jak bych měl k tomu přistoupit, uklidňuje mě, pomáhá mi se spoustou věcí. Jsem si koupil auto, tak jsem zavolal Standovi a Standa mi hned dohodl levného opraváře. Hodně mi pomáhá, i když jsem vlastně odešel.

A: Každý z nás potřebuje nějakou vrbu.

D: No, jasně.

A: A myslíte si, že nebýt Rozmarýny, tak by vás ten dětský domov obtížně připravil?

D: No, určitě. Třeba já si myslím, že můj problém. V tom dětském domově, jak mají všichni všechno, tak jsem vyšel a říkám, jsem si udělal rozpočet, co všechno utratím, kolik mi zbude peněz. A teď si kupuju, kupuju a zjistím, že jídlo nemám. S tím jsem vlastně vůbec nepočítal. Protože tam dostávám snídani, svačinu, oběd, svačinu a večeři. Tak jsem úplně zapomněl, že nemám jídlo. Takže říkám, aha vlastně, já budu muset dávat peníze i za jídlo. No, tak jsem si ze začátku furt kupoval za 35 nějakou housku se řízkem, měl jsem to dennodenně, protože mi to chutnalo, pak jsem zjistil, že mi najednou ubývají peníze a že si to nemohu dovolit. Tak vlastně to bylo jediný, na co jsem si nezvykl, že vlastně to jídlo, že tam jsem ho měl a tady si ho už musím kupovat sám. A leze to hodně do peněz.

A: A to jste jeden z mála, který si to dokáže uvědomit.

D: No, to mi došlo úplně náhodou. Než jsem odešel, tak jsem se připravoval na spoustu věcí, co si budu muset kupovat. Třeba jsem se hrozně bál, že nebudu mít na holítko. To byla vždycky moje hrozná krize, abych se vůbec oholil.

A: Takhle zodpovědný jste byl vždycky? Nebo jste se to naučil až...

D: Já jsem byl vždycky. Jsem byl v ústavu nejlepší chovanec, na to, že jsem tam byl největší. I v pasťáku jsem byl nejlepší chovanec. Já jsem tam pak ani nebyl, jsem dostal od pasťáku svůj byt. Měl jsem svůj byt ve vesnici a tam jsem se chodil jenom učit. Já jsem byl vždycky takovejhle, že jsem měl vždycky všechno posichrovaný. Ale právě, že takovýhle věc, jako to holítko, jsem se bál už od 15-ti let, že až vyjdu, abych se měl jak vůbec oholit. Se hrozně bojím i doteďka. Třeba neseženu peníze a pak budu chodit jak.

A: A ještě jsem se chtěla zeptat. Když jste odcházel z toho dětského domova, obdržel jste nějakou finanční pomoc?

D: Mohl jsem si vybrat, co potřebuji. A plus mi zaplatil jeden nájem v domově na půl cesty.

A: Tam jste platil kolik nájem?

D: Tři a půl.

A: Tam taky můžete zůstat jen po určitou dobu.

D: Jenom rok. A když jsem student, tak si to mohu prodloužit.

A: Takže se tam normálně uzavírá nájemní smlouva. A předpokládám, že musíte chodit do práce.

D: Oni mají tu moc, že oni shání tu práci, obchází třeba se mnou úřady, obejdou se mnou ten úřad. A nebo máme různé programy, že každý den třeba dvě hodiny sháníme práci na internetu. Ukážu při každé schůzce, jsou tam schůzky dvakrát týdně, tak ukážu, co jsem obvolal.

A: A máte i nějaké kontakty z toho domu na půl cesty, kde jste byl?

D: No, já jsem byl jediný, kdo jsem šel z ústavu do domu na půl cesty. Jinak jsem s nimi v kontaktu.

A: A podařilo se jim sehnat práci?

D: Právě, že většině ne. Ten, co byl se mnou na tom pokoji, tak myslím, že ten ji doteď nesehnal. On to měl hrozně těžký, furt zaspal, furt chlastal, chodil furt vožralej.

A: Myslíte si, že je to i určité stigma, takový označení, že jste z dětského domova a že máte problém najít tu práci?

D: No, to nevím, právě. To, že jsem z ústavu, tak to je to výhodný třeba tady v Praze na pokuty. Já jezdím na černo, tak se vymlouvám, třeba jsem z ústavu a byl jsem hodněkrát

v časopisech, v novinách, tak říkám, určitě jste mě viděli. Takže ty pokuty ukecávám. Teď jsem měl pokutu. Včera jsem šel platit, ze čtyřech tisíc na sedm set jsem to udělal. Za tu dobu, co jsem tady, tak mě chytli revizoři asi tak osumdesátkrát a z toho jsem platil pokutu asi tak dvakrát. Jinak z toho byly pokuty nula, nula, nula nebo dvacetšest korun. Všechno ukecám. Všichni mi pak říkají, no, že jste to teda vy. Nebo mi řeknou třeba, jsem rád, že mi nelžete, mám rád upřímnost. Je to dobrá výmluva. U spousty věcí třeba. Když potřebuji něco slevit, tak se hned vymluvím, že jsem z ústavu. V tomhle je to dobrý. Zatím mi to prochází.

A: Já jsem právě myslela, jak jste říkal, že většina těch vašich známých nemůže najít práci...

D: Spíše je to tím, že se nesnaží spousta lidí. Myslím já. Já jsem byl hrozně snaživej, mně o tu práci hrozně šlo. Nechtěl jsem jako bezdřák skončit, to mě k tomu donutilo nejvíc. Oni ostatní, že ji nemůžou sehnat. No, tak když jsou černí, tak je to tím hodně. Spoustu lidí říká, že to tím není. Ale já to vidím sám, že když jdu někam, když třeba potkám po ulici starší ženskou, jak přede mnou schovávají peněženky, když se jich jdu na něco zeptat, tak ani nezastaví, utíkají, když na ně zavolám haló, haló, tak se hned strachují, jestli jim něco neudělám. Takže, když jsou černí, tak je to tímhle. No, a když jsou bílý, tak jestli je nevezmou kvůli tomu, že jsou z ústavu, tak je to jejich blbost, že jim to řeknou, nemusí to říkat, to nemá nikde napsaný. A je to i jejich lenost, si myslím. Protože spousta kluků zaspává a nemají zájem vůbec hledat práci. Furt to oddalují.

A: A není to tím, že nejsou zvyklý na nějaký režim z domova?

D: Právě, že tam musíte vstát...

A: A jak to tam tedy fungovalo?

D: No, v šest hodin budíček. Vstane se, když se nevstane hned, peníze, tam jsou nějaké body nebo zákazy. Třeba zákaz vycházek. Takže to ho vlastně donutí k tomu, aby vstal.

A: Nebo je to možná tím, že žili nějakou dobu v pravidlech a rádech a teď si chtějí užívat? Nemůže to být i tím?

D: No, to taky právě. Prostě, jak vyjdou, tak hned chce spousta kluků...

A: Jakože to brali za trest ten pobyt v dětském domovu a teď si chtějí užívat tu svobodu?

No, to právě, že ne. Oni třeba odejdou a říkají, já si seženu práci tady a tady. A se spoustu kluků, co jsem v kontaktu, tak, co pracuješ už? No, právě, že ne. A proč? No, není tady práce. Ale vidím, že o to ani nemají zájem. Mně taky nechtěli vzít. I když jsem pracoval tady, tak jsem hledal na začátku jinou práci, že bych šel makat fakt jako kuchař. A tam mě nevzali taky. Jen, co mě viděl, tak řekl ne. Bude to i tím, že je opravdu těžký

sehnat někde tu práci. Je jich fakt málo a taky ta jejich lenost. Oni to vůbec neberou ty kluci. Pak spoustu kluků zjistí, když vyjde z toho ústavu, tak jako já, že ten ústav byl nejlepší, co mohlo být. Kdyby to šlo, tak se tam vrátím. Kdyby to šlo, tak bych chtěl, aby takovýhle internát, takovýhle domov byl na furt, třeba do mých devadesáti let. Mně se tam hrozně líbilo. Bych se tam chtěl několikrát vrátit. I o tom přemýšlím, že bych tam chtěl zůstat. Mě tady moc nebaví ta svoboda. Jsem si hrozně zvyknul na to. Já jsem ani nejezdil domů, pro mě to byl hrozný domov. Já jsem to tam miloval. Víc než nějaká svoboda. Kolikrát si říkám, blbá svoboda. Tam jsem nikdy tu nudu neměl. S klukama jsme si vždycky nějakou akci našli, nějaký adrenalin, abychom se zabavili. Tam to bylo fakt dobrý, tady je to o ničem. Tady chodíte do práce...A když do práce nechodím, tak se nudím, nemám, co dělat.

A: Máte nějaké koníčky?

D: Já se teď učím angličtinu. A jinak koníčky už ani nejsou. Koníček byl udělat si autoškolu a auto sehnat, a to už mám. To jsem si udělal hned na začátku. Takže už nic nemám. Už akorát se podívat do ciziny, to jsem chtěl, jinak to je všechno. V tom ústavu to bylo o hodně lepší, s těma aktivitama a takhle. Spoustu kluků fakt píše, že jim to chybí. I ty největší grázlové, kteří chtěli odejít, tak teď píší, že by se teď chtěli vrátit, že to bylo úplně něco jiného. Já jsem tam byl od dvou let a vždycky, že už chci odejít. Já už jsem několikrát přemýšlel i o sebevraždě. Že už se zabiju. Tak dvanácti jsem se chtěl fakt zabít. No a teď jsem zjistil, že to bylo úplně něco jiného než je teď. Ty kluci, co tam jsou, by si toho měli vážit víc než svobody. Protože svoboda je fakt na prd. Tam to bylo stokrát lepší. No a vůbec mi nevadilo nějaký zákazy. Já vždycky tím, že jsem byl od dvou let, když jsem pak šel z děcáku do past'áku, tak všem vadili zákazy a já jedinej jsem je zvládal v klidu, protože jsem tam byl už dvou let, tak mi to nepřišlo nějaký zákaz. Spíš naopak. V děcáku mi to přišlo jako větší zákazy než v past'áku. V děcáku jsem mohl na vycházky jenom na hodinu, to jsme měli ještě město od sebe tři kilometry, takže to byla půlhodina cesty tam, půlhodina zpátky a měli jsme hodinu vycházku. Takže jsme to brali vždy cestou tak, abychom si prošli celý město a rovnou se vrátit. A mohli jsme jít na vycházku ve dvou nejvíc. A když jsem byl v past'áku, tak jsme mohli jít na vycházky na čtyři hodiny. A to je past'ák, tam jsou samí kluci, to je něco jako v base, a tam jsme mohli být na čtyři hodiny, když jsme byli hodní, tak i na šest, a mohl nás jít celý ústav třeba v jeden den. Já jsem snad byl v děcáku, který byl nejvíc zakazovanej. Tam se zakazovalo úplně všechno. Probíhala tam největší šikana, co kde mohla být. V past'áku tohle není. V děcáku mě třeba i mlátili vychovatelé a v past'áku si tohle vychovatel nedovolí.

A: Jak jste to zvládal takovou šikanu?

D: Právě, že nezvládal. Říkám, že jsem se chtěl ve dvanácti letech zabít. Já jsem uvažoval, že skončím z něčeho. A ani vlastně jsem nemohl utéct, protože, vždycky když jsem utekl z děcáku, tak jsem od těch velkých kluků dostal. A tam byl tak blbej ředitel, pardon, že tak mluvím, že, když byl průser... ten kluk řekl na nějakýho Pepu, že ho zbil, takže on pak zavolal Pepu a on byl tak blbej, že řek tomu Pepovi, no David mi říkal, že jsi ho zbil. Takže co ten Pepa udělal? Šel za mnou a šel mě zbit, protože věděl, že jsem to řek já.

Ne, aby to skryl jako v pasťáku. V pasťáku ředitel řek, dozvěděl jsem se, někdo viděl, jak biješ. Jako ředitel to tam hrozně kryl, jako v pasťáku. A i se snažil, aby tam ta šikana nebyla.

V děcáku vůbec. Tam to ten ředitel ani moc neřešil. Jakože věděl, že tam něco je. A když to vyřešil tak za hodně dlouho, takže jsme tu šikanu museli prožívat hrozně dlouho. Až potom na konci všechny, byl nějaký přelomový měsíc, že je všechny postupně odvezl. Ale trvalo to hrozně dlouho. My jsme hroznou dobu, třeba když jsme chtěli ven, tak jsme před vychovateli, tak jsme museli jít a museli jsme projít nenápadně. Ale jinak vůbec, třeba jsme skákali z okna kuchyně, abychom vůbec prošli ven. Když jsme tam byli, tak si do nás bouchli, dali nám pěstí. No a to bylo všechno. Takže buď s vychovateli. Buď to prošlo před vychovateli. Někdy ne, někdy nám dali i před vychovateli. Naopak, když jsme zlobili vychovatele, tak na nás vždycky poslali velké kluky ať nás jdou zbit. To bylo v děcáku.

A tohle v pasťáku nikdy není. V pasťáku jsou vychovatelé tak velký, že v děcáku bych si na nikdy nedovolil. V děcáku jim kluci řeknou, drž hubu vychovateli a vychovatel nejde jim dát přes držku.

A: Vidíte. A přitom je obecně ve společnosti zabydlený, že v dětském domově jsou hodný děti a v pasťáku jsou tam takový sígrové.

D: Přitom to se říká. Já jsem to taky zjistil. A já, když jsem byl v pasťáku, tak v pasťáku ty kluci si nedovolí nic. A v děcáku jo, protože v děcáku je nemá kdo.... V pasťáku je, ano pane, ne pane, ano pane, můžu jít na záchod. A v děcáku této jo, jo, jdi dopr... Tam se tyká. A v pasťáku se jenom vyká. A když se jde ven třeba kouřit. Tak vychovatel musí otevřít dveře, všichni projdou a vychovatel zavře dveře. A tam je takhle třeba deset dveří a takhle to musí u všech dveří udělat, takže třeba ten vychovatel začne s těma klukama vycházet. Řekne jim, kluci půjdeme všichni naráz nebo jim rovnou řekne zakuřte si na pokoji. Jo, my si zakouříme. Jsou rádi, protože vychovatel s nimi nemusí. V děcáku to bylo každému u p.... Takže ty kluci si víc dovolí, jsou drzí, třeba jdou, každému nadávaj, že je to magor, debil. A v pasťáku ty kluci dospějou k tomu, že se tohle nedělá, že je to dětinský, zbytečný provokování. Ty kluci tam jsou klidnější. Ne, že se tam nemlátí. Ale

jak mluví s námi ty vychovatelé už jako s dospělými, že jim i vykáme, tak je to něco jiného. A v děcáku, jak se jim tyká, tam je to rozdivočelý. Jsem se šel teď podívat do děcáku, kde jsem byl. A tam vychovatel, kterého jsme se všichni báli, protože nás řezal. Oni tam jdou a řeknou tomu vychovateli třeba drž hubu? Já, když to slyším, tak říkám, co to je. Nebo v pasťáku jsou děti, kteří přišli z děcáku, a oni vychovateli, na kterého si nikdo nedovolil, ať jde do p..... A já, cože? Tohle za nás nikdo neřek. A oni si teď ty děti na každého dovolujou, vychlubujou se jak jsou velký frajeři. Tohle prostě v pasťáku nebývá. Lidi, co pak vyjdou z pasťáku jsou úplně jiný než ty, co vyjdou z děcáku. V děcáku jsou drzejší. Jinak šikana tam byla hrozná. Museli jsme třeba velkým klukům prát ponožky, mohli jsme se třeba koupat jenom pět minut, oni u nás stáli, aby voda zbyla jenom na ně. Když jsme třeba hráli fotbal proti velkým klukům, tak jsme jim museli dát míč. I když jsme byli proti nim. A jak jsme jim ho nedali, tak večer byla sedmička, to byl velký pokoj, tam jsme se sešli všichni. Buď jsme spali. Kdo spal, měl štěstí, jak kdy, buď ho vzbudili nebo ho nechali spát. A když ho vzbudili, tak šel na sedmičku, tam jsme se všichni sešli. A tam se říkali chyby. Tak třeba mě, Davide, ty se zvedni, dneska jsme hráli fotbal, vzal jsi mi míč. Tak se zvedni a hned jsem dostal za to, že jsem mu nenahrál. Pak třeba další. Ty jsi mi dnes nedal oběd, tak se zvedni a dostal. A nebo řek, tak tys mi nedal oběd, tys mi nedal oběd, tak se zvedněte, oba dva se museli zvednout a museli se spolu porvat. No a vychovatelé ne, vychovatelé to věděli, ty seděli u sebe na kumbálku a koukali a nic. A bylo jim to jedno. Spíš naopak, protože věděli, že je klid, že se nic neděje, nechávali to tam. A ředitelovi nic neřekli nikdo, všechno to tajili, takže my jsme tam dostávali. Pak jsme třeba byli na táboře. To si pamatuji právě, že jsme byli na táboře. Jeden kluk šel ke mně, tak co líbí se ti tady, a já říkám, no líbí se mi tady a za chvíli jsem dostal pěstí. Já říkám za co, nelíbí se ti tady příště říkej, takže já jsem musel říkat, že se mi tady nelíbí. Mně se tam jako malému klukovi líbilo, ale já jsem musel říkat, že se mi nelíbí.

A: Takovýhle zkušenosti. To vás přece muselo nějakým způsobem poznamenat? Co to s Vámi udělalo?

D: No, neudělalo to se mnou to, že od té doby nemám rád prostě násilí. Vadí mi takovýhle násilí. Pak jsem bránil ty kluky. Jak jsem byl větší a větší, tak třeba přišel nový kluk, tak jsem si ho hnedka vzal k sobě, jakože chodil se mnou a nikdo ho nezbil. Protože tím jak jsem vyrůstal, tak ten ústav postupně zůstával mně, jak jsem tam byl největší, tak jsem si je pak bral k sobě ty kluky. I když jsem byl největší, tak jsem si je bral k sobě, jenom kvůli tomu, aby je prostě nemlátili. Odedávka jseš můj kámoš, tak se ti nic nestane. Já jsem je spíš bránil. Vždycky, když někdo chtěl někoho zbit, tak jsem ho šel bránit. To vychovatelé

z ústavu neviděli. Oni mě brali za to, že jsem největší, tak jsem za všechno mohl. To bylo ten ústav, kde byla ta šikana. Pak se na konci dohadovalo, kdo tam zůstane. Oni pak vždycky dělali to, že kdo se vyučil, tak šel pak do past'áku. No a pak se to změnilo jinak, že už se rozhodovalo o tom, kdo půjde do past'áku a kdo zůstane. A mě vybrali, že jsem jako hajzl, že půjdu do past'áku. No, ale že jsem za nic nemohl... Třeba tam vykradli krám a hned šli za mnou, že za to můžu já. Pak tam třeba vykradli nějaký květinářství, taky, že je to na mě nebo tam někoho zbili a hned šli za mnou, že za to můžu. Přitom já jsem byl ten, kdo za to nemoh. Jsem spíše bránil ty kluky. Ale oni to brali, že jsem to byl já.

No, tak mě dal do Kutný Hory, v Kutné Hoře mě nevzali, že jsem byl pro ně moc zlej, přitom nevím, jak zlej, protože v tom děcáku podle mě psali nesmysly. Tak jsem si vybral, kam chci, tak jsem si vybral, že půjdu do past'áku do Obořiště a tam se mi líbilo nejvíc. No a tady ten kluk, co ho tam nechali, že je hodnej, přitom chlastal furt, no tak za chvíli se za mnou ukázal taky v Obořišti. O všech, co si mysleli, že jsou hodný, tak si je tam nechali a postupně se všichni ukázali v past'áku. A já, který jsem byl nejhodnější v past'áku i v děcáku, tak mě prostě vyhodili. Přitom jsem byl v past'áku fakt nejhodnější, já jsem měl svůj byt, to nikdo z nich nedostal.

A: To by mě právě zajímalo s tím bytem. Jak to funguje?

D: Tam je to takhle, že. Tam jsou skupiny různý. Já, když jsem šel do past'áku, tak jsem byl největší a hned mě dali na tu nejhorší skupinu, co tam byla. Tam byly největší kluci, samí třet'áci. Takže nejhorší skupina. No a tím, že jsem byl největší, tak jsem měl výhodu u nich. Tak jsem tam byl, pak zjistili, že jsem hodnej, tak jsem hrozně dlouhou dobu odolával, že chci jít na tu nejlepší skupinu, já jsem tam nechtěl. No a hrozně dlouhou dobu jsem odolával, byl jsem na tý nejhorší skupině a přitom jsem byl nejhodnější. No a po nějakým třičtvrtě roce říkám, no tak já nakonec půjdu na ten domeček. Tak jsem šel na domeček, to je zase nejlepší skupina, tak jsem tam byl a pak oni na mě, jestli nechci na střechu. Říkám, já nechci na střechu, pak jsem tam furt byl, byl, byl, byl, tak jsem byl tak hodný a oni na mě, a nechceš ještě dál? Tak říkám, no tak já teda půjdu, tak jsem šel nakonec na byt. Dostanu byt od ústavu někde ve vesnici, budu tam bydlet, budu od nich dostávat peníze na jídlo, že všechno si budu dělat sám a budu jenom chodit do školy do toho ústavu.

A: A to jste byl jediný?

D: Já a ještě jeden kluk, který tam byl. To byl nejhorší kluk, co tam byl. No a já, jak jsem hodnej. Já jsem věděl, že je nejhorší, ale se mnou se bavil, protože jsem byl asi největší, já nevím. No, a já jsem ho naučil být hodnej. On byl hrozně agresivní, cholerik, no a já jsem ho naučil, jak se prostě naučit být hodnej. Já jsem byl taky dřív hrozně cholerik, jak jsem

vyrůstal mezi tím, tak jsem byl hrozně zlej, tak jsem se to odnaučil a naučil jsem to i tohohle kluka. No a prostě z nejhoršího se stal nejhodnější kluk jako jsem já. Měli jsme spolu svůj byt. Byli jsme nejlepší kamarádi a všichni koukali, že jsem ho prostě změnil. Takže vlastně jsme tam pak byli spolu.

A: A nikomu jinému už to nenabídli?

Ne, to už nikdo nezvlád. To se nedá, tohle zvládne fakt málo kdo. My jsme to zvládli úplně s přehledem. Protože jsem ho naučil, jaký to je být hodnej. Prostě jsem ho naučil odolávat věcem, naučil jsem ho, že když mu někdo něco řekne, ať se naučí to prostě přeslechnout, že nemusí všechno řešit hned násilím. Protože mi to vadilo, jak jsem v tom vyrůstal mezi tou šikanou, tak mi to vážně hrozně vadilo. Tak jsem to chvíli dělal a pak jsem s tím přestal, protože mi to vadilo, i kvůli tátovi. Tak jsem přestal.

A: Vy jste říkal, jak jste odešel z dětského domova, že jste se objevil tady v Praze, a máte toho přítele, Standu. Takže jste sociálního kurátora ani nenavštívil, neviděl jste důvod.

D: Ne

A: Jste tady spokojený?

D: Jo, jsem tady spokojený.

A: Nemáte důvod hledat nějaký jiný zaměstnání. Chcete tady zůstat, co nejdéle?

Jo. Protože je to těžký. Kdyby se mi nabídla nějaká dobrá nabídka a šlo by to, abych dělal tam i tady. Já bych to zvládal. To by byla motivace, že by tam bylo víc peněz.

A: Ještě se vás zeptám, máte nějaké plány do budoucna?

Nemám. Nechám to prostě, jak to půjde. Co vyjde, co nevyjde. Vždycky jsem si něco naplánoval a pak to nevyšlo, tak teď už neplánuji. Snad to nějak bude.

Já vám děkuji za rozhovor.

**Dotazníky s otevřenými otázkami vyplněné tréninkovými zaměstnanci sociální firmy
Café Rozmar**

Dotazník č. 1

Otázka: Pohlaví

Odpověď: Žena.

Otázka: Věk

Odpověď: 22 let

Otázka: Nejvyšší dosažené vzdělání

Středoškolské zakončené výučním listem.

Otázka: Od kolika let jste vyrůstala v dětském domově?

Odpověď: Od 12 let.

Otázka: Můžete uvést důvod, proč jste se ocitla v dětském domově?

Odpověď: Rodinné důvody.

Otázka: Naučila jste se v dětském domově hospodařit s penězi?

Odpověď: Rozhodně ano.

Otázka: Obdržela jste finanční pomoc při odchodu z dětského domova? Pokud ano, tak v jaké formě.

Odpověď: Ano.

Otázka: Obrátila jste se po odchodu z dětského domova na sociální kurátora v místě trvalého bydliště?

Odpověď: Ne.

Otázka: Ocitla jste se po odchodu z dětského domova v problémové situaci? (Práce, bydlení, finanční situace)

Odpověď: Ne.

Otázka: Kde jste bydlela po odchodu z dětského domova?

Odpověď: V domově na půl cesty.

Otázka: Kde v současné době bydlíte?

Odpověď: V nájemním bytě.

Otázka: Jste v pravidelném kontaktu se svými rodiči?

Odpověď: Ne.

Otázka: Jak jste se dozvěděla o možnosti zaměstnání v kavárně Rozmar?

Odpověď: Z domu na půl cesty.

Otázka: Byla jste před nástupem do kavárny Rozmar někde zaměstnána?

Odpověď: Ne.

Otázka: Byla jste před nástupem do kavárny Rozmar v evidenci Úřadu práce?

Odpověď: Ano.

Otázka: Na jakou dobu máte uzavřenou pracovní smlouvu?

Odpověď: Na rok.

Otázka: Jaká je Vaše pracovní pozice v kavárně Rozmar?

Odpověď: Servírka.

Otázka: Hledáte si již nyní práci, až ukončíte svoje zaměstnání v kavárně?

Odpověď: Ne.

Otázka: V jakém oboru by jste chtěl/a v budoucnu pracovat?

Odpověď: Ještě nevím.

Otázka: Jaké máte Vaše plány do budoucna? Co byste si přála?

Odpověď: Život neplánuji.

Dotazník č. 2

Otázka: Pohlaví

Odpověď: Žena.

Otázka: Věk

Odpověď: 20 let

Otázka: Nejvyšší dosažené vzdělání

Středoškolské zakončené výučním listem.

Otázka: Od kolika let jste vyrůstala v dětském domově?

Odpověď: Od 15 let.

Otázka: Můžete uvést důvod, proč jste se ocitla v dětském domově?

Odpověď: Když mi bylo 14, maminka zemřela na rakovinu. Šla jsem bydlet k babičce.

Přistěhoval se tam otec a dělal rozbroje mezi babičkou a mnou a ta už to nezvládala.

Otázka: Jaká Vás dle Vašeho názoru připravil dětský domov na vstup do života?

Pomohl Vám s vyhledáním práce, s bydlením?

Odpověď: Vše jsem si zařídila sama a oni to se mnou tety objezdily.

Otázka: Naučila jste se v dětském domově hospodařit s penězi?

Odpověď: Spíše ano.

Otázka: Obdržela jste finanční pomoc při odchodu z dětského domova? Pokud ano, tak v jaké formě.

Odpověď: Ano.

Otázka: Obrátila jste se po odchodu z dětského domova na sociální kurátora v místě trvalého bydliště?

Odpověď: Ano, jsme spolu v pravidelném kontaktu.

Otázka: Jaká forma pomoci Vám byla ze strany sociálního kurátora nabídnuta a poskytnuta?)

Odpověď: Spíše si povídáme, vše jsem si zařídila sama.

Otázka: Ocitla jste se po odchodu z dětského domova v problémové situaci? (Práce, bydlení, finanční situace)

Odpověď: Ano. Ztráta zaměstnání.

Otázka: Kde jste bydlela po odchodu z dětského domova?

Odpověď: V domově na půl cesty.

Otázka: Kde v současné době bydlíte?

Odpověď: S přítelem.

Otázka: Jste v pravidelném kontaktu se svými rodiči?

Odpověď: Ne.

Otázka: Jaký je Váš nynější vztah ke svým rodičům?

Odpověď: Otce raději nemám, protože se za něj stydím potom všem, co nám udělal.

Otázka: Jak jste se dozvěděla o možnosti zaměstnání v kavárně Rozmar?

Odpověď: Od spolubydlící.

Otázka: Byla jste před nástupem do kavárny Rozmar někde zaměstnána?

Odpověď: Ano. Jako kadeřnice.

Otázka: Byla jste před nástupem do kavárny Rozmar v evidenci Úřadu práce?

Odpověď: Ano. Jen 14 dní.

Otázka: Jak probíhala Vaše příprava na práci v kavárně?

Odpověď: Nijak, mám nějaké zkušenosti z brigád.

Otázka: Na jakou dobu máte uzavřenou pracovní smlouvu?

Odpověď: Na 2 měsíce a pak se snad prodlouží.

Otázka: Jaká je Vaše pracovní pozice v kavárně Rozmar?

Odpověď: Výpomoc v kuchyni.

Otázka: Jste spokojena v zaměstnání?

Odpověď: Ano. Máme super kolektiv a to je hlavní.

Otázka: Jak trávíte svůj volný čas?

Odpověď: Četba knih, poslech hudby, sledování filmů, s přáteli.

Otázka: Hledáte si již nyní práci, až ukončíte svoje zaměstnání v kavárně?

Odpověď: Ne.

Otázka: Co si myslíte, že Vás práce v kavárně Rozmar naučila?

Odpověď: Jelikož jsem měla brigády v kuchyni, tak to co tady potřebuji umět umím.

Otázka: V jakém oboru by jste chtěl/a v budoucnu pracovat?

Odpověď: Kadeřnice.

Otázka: Jaké máte Vaše plány do budoucna? Co byste si přála?

Odpověď: Chtěla bych mít vlastní salon a šťastnou, zdravou rodinu o kterou se s přítelem krásně postaráme.

**DOTAZNÍK URČENÝ PRO TRÉNINKOVÉ ZAMĚSTNANCE SOCIÁLNÍ FIRMY
CAFÉ ROZMAR**

Vážená slečno/paní/pane,

jsem studentka Univerzity Palackého v Olomouci, kde studuji obor Pedagogika - sociální práce.

Dovoluji se na Vás obrátit s dotazníkem, který je pro mě zdrojem informací pro výzkumnou část mé diplomové práce. Hlavním cílem výzkumu je upozornit na pozitiva sociálního podnikání a tedy sociální firmy pro budoucí uplatnění se na trhu práce mladých lidí opouštějící ústavní zařízení.

Dotazník je tedy určen pro Vás zaměstnance sociální firmy Café Rozmar.

Dotazování je anonymní a získaná data budou sloužit pouze pro studijní účely. Většina otázek je formulována tak, abyste měli možnost na ně odpovědět vlastními slovy. V některých případech pak můžete zakroužkovat odpověď, která je Vám nejbližší.

Za vyplnění dotazníku Vám předem děkuji.

Lucie Černíčková

Identifikační údaje respondentů:

Pohlaví

- a) žena
- b) muž

Věk

.....

Nejvyšší dosažené vzdělání (*zakroužkujte jednu z odpovědí*)

- a) základní
- b) středoškolské zakončené výučním listem
- c) středoškolské zakončené maturitou
- d) jiné uveďte.....

1. Od kolika let jste vyrůstal/a v dětském domově?

.....

2. Můžete uvést důvod, proč jste se ocitl/a v dětském domově?

.....
.....
.....

3. Jak Vás dle Vašeho názoru připravil dětský domov na vstup do života? Pomohl Vám s vyhledáním práce, s bydlením?

.....
.....
.....
.....

4. Naučil/a jste se v dětském domově hospodařit s penězi?

- a) rozhodně ne
- b) spíše ne
- c) spíše ano
- d) rozhodně ano

5. Obdržel/a jste finanční pomoc při odchodu z dětského domova?

- a) ano
- b) ne

6. Obrátil/a jste se po odchodu z dětského domova na sociální kurátora v místě trvalého bydliště?

- a) ano, ale pouze jednou
- b) ano, jsme spolu v pravidelném kontaktu
- c) ne

.....

Na otázku č. 7 odpovězte pouze v případě, pokud jste v předchozí otázce odpověděl a), popř. b)

7. Jaká forma pomoci Vám byla ze strany sociálního kurátora nabídnuta a poskytnuta? (Lze označit i více možností)

a) základní sociální poradenství

prosím konkrétně doplňte

.....
.....

b) odborné sociální poradenství

prosím konkrétně doplňte

.....
.....

c) finanční zabezpečení

prosím konkrétně doplňte

.....
.....

d) jiné.....

8. Ocitl/a jste se po odchodu z dětského domova v problémové situaci? (Práce, bydlení, finanční situace)

a) ano

prosím konkrétně doplňte

.....
.....

b) ne

9. Kde jste bydlel/a po odchodu z dětského domova?

a) u svých rodičů

b) u příbuzných

c) u přátel

d) v ubytovně

e) v nájemním bytě

f) v domově na půl cesty

g) v azylovém domě

h) jinde.....

10. Kde v současné době bydlíte?

a) u svých rodičů

b) u příbuzných

c) u přátel

d) v ubytovně

e) v nájemním bytě

f) v domově na půl cesty

g) v azylovém domě

h) jinde.....

Pokud jste na otázku č.10 zaškrtnuli písm. a), na tuto otázku neodpovídejte.

11. Jste v pravidelném kontaktu se svými rodiči?

- a) ano
- b) občas se navštěvujeme
- c) ne

12. Jaký je Váš nynější vztah ke svým rodičům?

.....
.....
.....
.....

13. Jak jste se dozvěděl/a o možnosti zaměstnání v kavárně Rozmar?

.....
.....
.....
.....

14. Byl/a jste před nástupem do kavárny Rozmar někde zaměstnán/a?

- a) ano
- prosím konkrétně doplňte*

.....
.....

b) ne

15. Byl/ jste před nástupem do kavárny Rozmar v evidenci Úřadu práce?

- a) ano
- b) ne

16. Jak probíhala Vaše příprava na práci v kavárně?

.....
.....
.....
.....
.....

17. Na jakou dobu máte uzavřenou pracovní smlouvu?

.....

18. Jaká je Vaše pracovní pozice v kavárně Rozmar?

.....

19. Jste spokojen v zaměstnání?

- a) ano
- prosím konkrétně doplňte*

.....

b) ne

prosím konkrétně doplňte

.....

20. Jak trávíte svůj volný čas?

- a) četba knih
- b) poslech hudby
- c) sledování filmů
- d) hra na hudební nástroj
- e) s přáteli
- f) jinak

prosím konkrétně doplňte

.....

21. Hledáte si již nyní práci, až ukončíte svoje zaměstnání v kavárně?

- a) ano
- b) ne

22. Co si myslíte, že Vás práce v kavárně Rozmar naučila?

.....
.....
.....
.....

23. V jakém oboru by jste chtěl/a v budoucnu pracovat?

.....
.....

24. Jaké máte Vaše plány do budoucna? Co byste si přál/a?

V partnerství, v rodině, v práci. Můžete se rozepsat o více oblastech.

.....
.....
.....
.....

Přehled právních norem a vládních dokumentů

Mezinárodní smlouvy a deklaráce

Mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas, jsou součástí právního řádu České republiky na základě článku 10 Ústavy ČR.²⁰⁰

Všeobecná deklaráce lidských práv

Všeobecná deklaráce lidských práv byla vyhlášena 10. 12. 1948 na Valném shromáždění Organizace spojených národů. Přestože se jedná o právně nezávazný dokument, je uznávána na celém světě. Deklarace obsahuje základní lidská práva (občanská, politická, hospodářka, sociální a kulturní práva), která by měla být na celém světě zajištěna a ochraňována. Jedná se o zajištění rovnosti a svobody všech lidí bez ohledu na rasu, pohlaví, jazyk, náboženství, politické přesvědčení, národnostní a sociální původ, majetek, rod. Zakotvuje právo na život; právo na svobodu, právo na osobní bezpečnost. Zakazuje otroctví a nevolnictví, mučení i kruté zacházení; vyhláší právo na rovnost před zákonem, právo na nezávislý soud, právo na soukromí, právo na svobodu pobytu, právo na opuštění vlastní země a návrat do ní, právo na azyl, právo na státní příslušnost, právo na uzavírání sňatku, právo na majetek; právo na svobodu myšlení a náboženského vyznání; právo na svobodu shromažďovací, právo na práci, právo na svobodnou volbu zaměstnání, právo na vzdělání, právo na sociální zabezpečení, právo na zajištění hospodářských, sociálních a kulturních práv.²⁰¹

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

Evropská úmluva byla sjednána v Římě dne 4. listopadu 1950, v platnost pro Českou republiku vstoupila v říjnu 1994. Úmluva, která je nejdůležitější lidsko-právní úmluvou sjednanou v rámci Rady Evropy, odkazuje na Všeobecnou deklaráci lidských práv OSN. Úmluva zaručuje práva pro všechny osoby, včetně dětí s možností obrátit se po vyčerpání vnitrostátních opravných prostředků na Evropský soud pro lidská práva, jehož rozhodnutí

²⁰⁰ ČESKO. Zákon č. 1 ze dne 16. prosince 1992 Ústava České republiky. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1993, částka 1, článek 10. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=z&id=22427>.

²⁰¹ Český helsinský výbor. *Všeobecná deklaráce lidských práv* [online]. [cit. 2012-03-09]. Dostupné z: <http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2005020101>.

jsou závazná. V otázce práv dětí a rodičů je významný zejména článek 6 (právo na spravedlivý proces) a článek 8 (právo na respektování rodinného a soukromého života) Úmluvy.²⁰²

Evropská sociální charta

Evropská sociální charta, která byla vyhlášena dne 18. 10. 1961 Radou Evropy v Turinu a dne 3. 12. 1999 vstoupila v platnost pro Českou republiku, doplňuje Evropskou úmluvu o lidských právech. Obsahem charty je zakotvení ochrany sociálních a hospodářských práv občanů, např. právo na práci; právo na spravedlivou odměnu za práci, právo na sociální zabezpečení, právo rodiny na sociální, právní a hospodářskou ochranu, právo dětí a mladistvých osob na ochranu před fyzickými a morálními riziky, právo na využívání služeb sociální péče.²⁰³

Deklarace práv dítěte

Deklarace, kterou lze považovat za předchůdkyni Úmluvy o právech dítěte, byla přijata dne 20. 11. 1959 Valným shromážděním Organizace spojených národů. Obsahem deklarace, jejíž hlavní zásadou je nejlepší zájem dítěte, je zajištění práv a svobod pro dítě, které pro svoji tělesnou a duševní nezralost potřebuje zvláštní péči a ochranu, aby se mohlo rozvíjet fyzicky, duševně i morálně, duchovně a sociálně zdravým způsobem, v podmínkách svobody a důstojnosti. Dítě má kromě jiného právo na jméno a státní příslušnost, na péči rodičů a pokud rodiče nemá, tak na náhradní rodinnou péči. Dále má právo na vzdělání, na ochranu před všemi formami zanedbávání, krutosti, vykořisťování a diskriminace.²⁰⁴

Úmluva o právech dítěte

Úmluva o právech dítěte je jedním ze stěžejních mezinárodních dokumentů v oblasti základních lidských práv, resp. v oblasti dětských práv. Úmluva o právech dítěte byla schválena Valným shromážděním OSN v listopadu 1989, jménem České a slovenské federativní republiky byla podepsána v září 1990, v platnost vstoupila v únoru 1991.

²⁰² ČESKO. Sdělení č. 209 federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících. In: *Sbírka zákonů České a slovenské federativní republiky*. 1992, částka 41, s. 1073-1087. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=2564>.

²⁰³ ČESKO. Sdělení č. 14 Ministerstva zahraničních věcí o Evropské sociální chartě. In: *Sbírka mezinárodních smluv Česká republika*. 2000, částka 7, s. 139-173. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=3336>.

²⁰⁴ Český helsinský výbor. *Deklarace práv dítěte* [online]. [cit. 2012-03-09]. Dostupné z: <http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2005020127>.

Preambule se odvolává na základní principy a ideály OSN a důležité smlouvy o lidských právech (Všeobecná deklarace lidských práv, Ženevská deklarace práv dítěte, Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, Deklarace práv dítěte). Zdůrazňuje, vzhledem ke zranitelnosti dětí, jejich zvláštní péči a ochranu, zejména před a po narození, úlohu rodiny (v zájmu plného a harmonického rozvoje musí vyrůstat v rodinném prostředí, v atmosféře štěstí, lásky a porozumění), respektování kulturních hodnot a nutnost mezinárodní spolupráce. Jednotlivé články Úmluvy pak přesně vymezují jednotlivá práva dětí, zavazují státy k respektování a zabezpečení práv stanovená Úmluvou, a to každému dítěti, bez jakékoliv diskriminace. S problematikou ústavní péče souvisí zejména článek 7, který uvádí, že každé dítě má od narození právo na jméno, právo na státní občanství a podle možností znát své rodiče a být v jejich péči. Článek 8 zavazuje státy k ochraně identity dítěte, tj. jména, státního občanství a rodinných svazků. Článek 18 zajišťuje rodičům společnou a primární odpovědnost za výchovu a vývoje dítěte a právo na podporu a poskytování přiměřené pomoci ze strany státu. Článek 20 udává povinnost státu chránit dítě zbavené rodinného prostředí, zajistit mu náhradní rodinnou péči nebo jej umístit v příslušném zařízení s ohledem na jeho kulturní zázemí.²⁰⁵

Evropská úmluva o výkonu práv dětí

Mezinárodní smlouva byla přijata 25. 1. 1996 ve Štrasburku, jménem České republiky byla podepsána dne 26. 4. 2000, v platnost pro ČR vstoupila 1. 7. 2001. Účelem Úmluvy je podporovat práva a zájmy dětí, poskytnout jim příležitost vykonávat procesní práva spočívající zejména v právo na informace a na vyjádření názoru v soudním řízení v rodinných věcech, které se dětí přímo týkají (výkon rodičovské zodpovědnosti, úprava styku rodiče s dítětem). Soud tak musí zabezpečit, většinou přes zástupce dítěte (kolizního opatrovníka), aby dítě obdrželo všechny relevantní informace, a umožnit mu vyjádřit svůj názor a vzít tento názor v úvahu.²⁰⁶

Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení

²⁰⁵ ČESKO. Sdělení č. 104 federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dětí. In: *Sbírka zákonů České a slovenské federativní republiky*. 1991, částka 22, s. 502-512. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=2434>.

²⁰⁶ ČESKO. Sdělení č. 54 Ministerstva zahraničních věcí o přijetí Evropské úmluvy o výkonu práv dětí. In: *Sbírka mezinárodních smluv Česká republika*. 2001, částka 21, s. 778-795. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=3540>.

Haagská úmluva byla přijata dne 29. 5. 1993 v Haagu, pro Českou republiku vstoupila v platnost dne 1. 6. 2000. Haagská úmluva jasně stanoví postup při osvojování dítěte do zahraničí, určuje povinnosti a kompetence jednotlivých institucí²⁰⁷, definuje právo dítěte na přednostní osvojení v zemi jeho původu, zaručuje biologickým rodičům jejich autonomitu a zásadně vylučuje jakékoliv zisky z adopce.²⁰⁸

Další mezinárodní smlouvy zajišťující práva nezletilých dětí

Evropská úmluva o osvojení dětí²⁰⁹

Evropská úmluva o uznávání a výkonu rozhodnutí o výchově dětí a obnovení výchovy dětí²¹⁰

Evropská úmluva o právním postavení dětí narozených mimo manželství²¹¹

Úmluva o pravomoci orgánů, použitelném právu, uznávání, výkonu a spolupráci ve věcech rodičovské zodpovědnosti a opatření k ochraně dětí²¹²

Úmluva o styku s dětmi²¹³

Právní normy České republiky

Ústava České republiky

Ústava České republiky je základní zákon, který byl přijat Českou národní radou 16. prosince 1992. Ústava se skládá z preambule a 8 hlav, které obsahují základní ustanovení, vymezují moc zákonodárnou, výkonnou a soudní, dále Nejvyšší kontrolní úřad, Českou

²⁰⁷ V souladu s článkem 13 Úmluvy je oprávněným orgánem České republiky ve smyslu článku 6 Úmluvy Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí se sídlem v Brně. ČESKO. Sdělení č. 43 Ministerstva zahraničních věcí o přijetí Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení. In: *Sbírka mezinárodních smluv Česká republika*. 2000, částka 25, oznámení II. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=3354>.

²⁰⁸ ČESKO. Sdělení č. 43 Ministerstva zahraničních věcí o přijetí Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení. In: *Sbírka mezinárodních smluv Česká republika*. 2000, částka 25, s. 930-955. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=3354>.

²⁰⁹ ČESKO. Sdělení č. 66 Ministerstva zahraničních věcí o přijetí Evropské úmluvy o uznávání a výkonu rozhodnutí o výchově dětí a obnovení výchovy dětí. In: *Sbírka mezinárodních smluv Česká republika*. 2000, částka 33, s. 1138-1159. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=3362>.

²¹⁰ ČESKO. Sdělení č. 132 Ministerstva zahraničních věcí o přijetí Evropské úmluvy o osvojení dětí. In: *Sbírka mezinárodních smluv Česká republika*. 2000, částka 55, s. 2074-2095. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=3384>.

²¹¹ ČESKO. Sdělení č. 47 Ministerstva zahraničních věcí o přistoupení České republiky k Evropské úmluvě o právním postavení dětí narozených mimo manželství. In: *Sbírka mezinárodních smluv Česká republika*. 2001, částka 19, s. 715-728. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=3538>.

²¹² ČESKO. Sdělení č. 141 Ministerstva zahraničních věcí o přijetí Úmluvy o pravomoci orgánů, použitelném právu, uznávání, výkonu a spolupráci ve věcech rodičovské zodpovědnosti a opatření k ochraně dětí. In: *Sbírka mezinárodních smluv Česká republika*. 2001, částka 58, s. 2330-2367. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=3577>.

²¹³ ČESKO. Sdělení č. 91 Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o styku s dětmi. In: *Sbírka mezinárodních smluv Česká republika*. 2005, částka 43, s. 5797-5819. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4583>. ISSN 1801-0393.

národní banku, územní samosprávu. Ústava rovněž stanovuje nadřazenost mezinárodních smluv o lidských právech a základních svobodách, jimiž je naše republika vázána, nad právní normy České republiky. Součástí ústavního pořádku je Listina základních práv a svobod.²¹⁴

Listina základních práv a svobod

Obsahem Listiny základních práv a svobod, která je součástí ústavního pořádku České republiky, je pět skupin práv, uspořádaných do 6 hlav a 44 článků. Každý má právo na zachování lidské důstojnosti, cti, pověsti, a na ochranu dobrého jména. Dále je deklarováno právo na vlastnění majetku, na nedotknutelnost obydlí, na svobodu myšlení, na soudní ochranu. Rovněž jsou upraveny práva národnostních a etnických menšin, hospodářská, sociální a kulturní práva. K právům dětí a rodičů se vztahuje především článek 32, který deklaruje, že rodičovství a rodina jsou pod ochrannou zákona; péče o děti a jejich výchova je právem rodičů, děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči, přičemž práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona a rodiče, kteří pečují o dítě, mají právo na pomoc státu.²¹⁵

Zákon o rodině

Zákon o rodině deklaruje zájem společnosti na řádné výchově dětí, upravuje vztahy mezi rodiči a dětmi, rodičovskou zodpovědnost (včetně jejího omezení, pozastavení a zbavení), vyživovací povinnost. Rovněž zavádí institut výchovného opatření, stanovuje podmínky pro nařízení ústavní výchovy (vážně ohrožena výchova dítěte zanedbáváním ze strany rodičů, nevhodným výchovným přístupem, popř. nemohou-li rodiče z jiných vážných důvodů výchovu řádně zabezpečit). Před nařízením ústavní výchovy je soud povinen přezkoumat, zda nelze zajistit výchovu dítěte prostřednictvím náhradní rodinné péče (osvojení, pěstounská péče, poručnictví).²¹⁶

²¹⁴ ČESKO. Zákon č. 1 ze dne 16. prosince 1992 ÚSTAVA ČESKÉ REPUBLIKY. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1993, částka 1, s. 3-16. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=z&id=22427>.

²¹⁵ ČESKO. Usnesení č.2 předsednictva České národní rady ze dne 16. prosince 1992 o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1993, částka 1, s. 17-23. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=z&id=22426>.

²¹⁶ ČESKO. Zákon č. 94 ze dne 4. prosince 1963 o rodině, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. 1963, částka 53, s. 340-350. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=1232>.

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí

Sociálně-právní ochrana dětí, která je vymezena v zákoně o sociálně-právní ochraně dětí, představuje zajištění práva dítěte na život, jeho příznivý vývoj, na řádnou výchovu v jeho přirozeném rodinném prostředí, na ochranu práv a oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění, ochranu před jakýmkoliv tělesným či duševním násilím, zanedbávání, zneužíváním a působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny. Základním principem při poskytování sociálně-právní ochrany je nejlepší zájem a blaho dítěte. Vymezuje orgány sociálně-právní ochrany dětí (Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí, obecní úřady a obecní úřady s rozšířenou působností a další právnické a fyzické osoby, jsou-li výkonem sociálně právní ochrany pověřeni). Tyto orgány mají za úkol poskytovat zvláštní ochranu a pomoc dětem, které byli dočasně nebo trvale zbaveni svého rodinného prostředí, a to prostřednictvím náhradní výchovy; sanovat rodinu; preventivně působit na vznik sociálně patologických jevů, sledovat výkon ústavní a ochranné výchovy.²¹⁷

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže

Zákon upravuje podmínky odpovědnosti mládeže za protiprávní činy uvedené v trestním zákoně, opatření ukládaná za takovéto protiprávní činy, postup, rozhodování a výkon soudnictví ve věcech mládeže. Za mládež se dle zákona považuje dítě mladší patnácti let a mladiství, tj. ten, který v době spáchání provinění dovršil patnáctý rok a nepřekročil osmnáctý rok svého věku. Za protiprávní čin může být mladistvému uloženo výchovné, ochranné nebo trestní opatření, přičemž smyslem těchto opatření je vytvoření podmínek pro sociální a duševní rozvoj mladistvého s přihlédnutím k jím dosaženému stupni rozumového a mravního vývoje, osobním vlastnostem, k rodinné výchově, i jeho ochrana před škodlivými vlivy a předcházení dalšímu páčání provinění. Zákon rovněž vymezuje pravomoci orgánů činných v trestním řízení, jimiž jsou policejní orgány, státní zástupci, soudy pro mládež.²¹⁸

²¹⁷ ČESKO. Zákon č. 359 ze dne 9. prosince 1999 o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1999, částka 111, s. 7662-7681. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=3328>.

²¹⁸ ČESKO. Zákon č. 218 ze dne 25. června 2003 o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2003, částka 79, s. 4030-4052. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4163>.

Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních

Zákon upravuje činnost ve školských zařízeních, jejich zřizovatelem je Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky, zabývajících se preventivní výchovnou péčí a zařízení, v nichž se provádí ústavní a ochranná výchova.²¹⁹

Zákon o sociálních službách

Zákon vymezuje poskytování sociálních služeb za účelem pomoci a podpory osobám k jejich sociálnímu začlenění nebo prevenci sociálního vyloučení. Rozsah a forma pomoci vychází z individuálně určených potřeb osob, podporuje rozvoj jejich samostatnosti a motivuje je k činnostem, které řeší jejich nepříznivou sociální situaci, a posiluje jejich sociální začleňování.

Sociální služby jsou vykonávány prostřednictvím státní správy (Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, krajské úřady, obecní úřad obce s rozšířenou působností) a další právnické a fyzické osoby.

Dále zákon definuje základní druhy sociálních služeb (sociální poradenství, služby sociální péče a služby sociální prevence). Sociální poradenství zahrnuje základní sociální poradenství a odborné sociální poradenství. Zatímco základní sociální poradenství poskytuje osobám potřebné informace, které přispívají k řešení jejich nepříznivé sociální situace, a je základní činností při poskytování všech druhů sociálních služeb, odborné sociální poradenství se zaměřuje potřeby jednotlivých cílových sociálních skupin v občanských poradnách, manželských a rodinných poradnách, poradnách pro seniory, poradnách pro osoby se zdravotním postižením, poradnách pro oběti trestných činů a domácího násilí. Odborné sociální poradenství obsahuje činnosti v podobě zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, sociálně terapeutické činnosti, pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.

Služby sociální péče mají za cíl pomáhat osobám k překonání jejich nepříznivé sociální situace a zabránit sociálnímu vyloučení, zajistit jejich fyzickou a psychickou soběstačnost a umožnit jim tak zapojení do běžného života společnosti.²²⁰

²¹⁹ ČESKO. Zákon č. 109 ze dne 5. února 2002, o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002, částka 48, s. 2998-2991. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=3867>.

²²⁰ ČESKO. Zákon č. 108 ze dne 14. března 2006 o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2006, částka 37, s. 1257-1289. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4883>. ISSN 1211-1244.

Další právní normy

Občanský soudní řád²²¹

Zákon o státní sociální podpoře²²²

Zákon o soudech a soudcích²²³

Zákon o zaměstnanosti²²⁴

Správní řád²²⁵

Zákon o pomoci v hmotné nouzi²²⁶

Trestní zákoník²²⁷

Zákon o Úřadu práce České republiky²²⁸

Vyhláška o soustavě zdravotnických zařízení zřizovaných okresními úřady a obcemi²²⁹

Vyhláška, kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních²³⁰.

Vládní dokumenty

²²¹ ČESKO. Zákon č. 99 ze dne 4. prosince 1963, občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. 1963, částka 56, s. 384-428. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=1235>.

²²² ČESKO. Zákon č. 117 ze dne 26. května 1995 o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1995, částka 31, s. 1634-1653. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=2842>.

²²³ ČESKO. Zákon č. 6 ze dne 30. listopadu 2001 o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích), ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002, částka 4, s. 162-215. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=3823>.

²²⁴ ČESKO. Zákon č. 435 ze dne 13. května 2004 o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2004, částka 143, s. 8270-8316. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4447>.

²²⁵ ČESKO. Zákon č. 500 ze dne 24. června 2004, správní řád, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2004, částka 174, s. 9782-9827. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4478>.

²²⁶ ČESKO. Zákon č. 111 ze dne 14. března 2006 o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2006, částka 37, s. 1305-1328. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4883>. ISSN 1211-1244.

²²⁷ ČESKO. Zákon č. 40 ze dne 8. ledna 2009, trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2009, částka 11, s. 354-461. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=5405>. ISSN 1211-1244.

²²⁸ ČESKO. Zákon č. 73 ze dne 9. února 2011 o Úřadu práce České republiky a o změně souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2011, částka 29, s. 778-798. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=5897>. ISSN 1211-1244.

²²⁹ ČESKO. Vyhláška č. 242 ministerstva zdravotnictví České republiky ze dne 3. května 1991, o soustavě zdravotnických zařízení zřizovaných okresními úřady a obcemi, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České a slovenské federativní republiky*. 1991, částka 47, s.1105-1108. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=2459>.

²³⁰ ČESKO. Vyhláška č. 438 ze dne 30. srpna 2006, kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2006, částka 142, s. 6074-6081. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=2842>. ISSN 1211-1244.

Současné podobě systému péče o ohrožené děti je odborníky, politiky i veřejností ovšem vytýkáno několik nedostatků. Za výchozí předmět kritiky je považována roztržitost agendy péče o ohrožené děti, kterou se zabývá pět ministerstev. Neexistuje tak jediný společný řídicí orgán a společná legislativní norma, která by systematicky řídila systém péče o ohrožené děti dle jednotných kritérií. Rovněž nerovnoměrné rozdělení mezi státní správu a samosprávu a mezi státní a nestátní sektor přispívají k nefunkčnosti systému. Aktivity těchto subjektů jsou nekoordinované, pracovníci jednotlivých institucí spolu nekomunikují, nespolupracují, a pokud ano, tak nikoliv z důvodu, že by jim to bylo systémově určeno, ale spíše díky snaze jednotlivých lidí a neformálním kontaktům mezi nimi. Zejména spolupráce a koordinace aktivit mezi státními a samosprávnými institucemi na straně jedné a nestátními organizacemi na straně druhé není funkčně nastolena. Příčinou je vzájemná nedůvěra a omezená součinnost při řešení konkrétních situací. Další rozdíly pak spočívají v kompetencích a míře odpovědnosti, nedostatečném personálním i finančním zajištění této agendy.²³¹

Dále je kritizována institucionální péče o děti, zejména vysoký počet dětí v ústavní péči a nedostatečná nabídka alternativních forem práce s ohroženým dítětem a jeho rodinou. Předmětem kritiky jsou rovněž důvody, pro které jsou děti umístěny do zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy, resp. že děti, které jsou umístěny z ekonomických nebo bytových důvodů, jsou umístěny ve stejných zařízeních jako ti, kteří byly umístěny pro své závadové či delikventní jednání. Další problematickou otázkou je dlouhodobé umístění v zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy, což negativně ovlivňuje pozdější vývoj jedince. Rovněž nedostatečná nabídka služeb sociální prevence neusnadňuje dětem, resp. mladým lidem bezkonfliktní integraci do života.²³²

Na základě tohoto neuspokojivého stavu byly zahájeny úkony ve věci transformace a sloučení systému péče o ohrožené děti, jež naplňují preferenci péče o děti v rodinném prostředí před ústavní péčí a záměr sjednotit agendu péče o ohrožené děti do gesce jednoho koordinujícího orgánu. Bylo zpracováno několik dokumentů a analýz obsahující návrh rámcových opatření a aktivit, které by měly směřovat k zajištění kvalitní a trvalé práce

²³¹ ČESKO. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Analýza současného stavu institucionálního zajištění péče o ohrožené děti* [online]. MPSV, ©2008 [cit. 2012-04-02]. Dostupné z: www.mpsv.cz/files/clanky/7305/Analýza.pdf.

²³² ČESKO. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 až 2011* [online]. MPSV, ©2009 [cit. 2012-04-02]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/9555/Narodni_akcni_plan.pdf

s rodinou, ke kvalitativnímu i kvantitativnímu rozvoji náhradní rodinné péče a snižování tak počtu dětí v ústavní péči.²³³

Návrhy opatření vztahující se k systému péče o ohrožené děti

Oblast sociálně právní ochrany, zejména v otázce náhradní rodinné péče v České republice je odborníky vnímána jako problematická. Z tohoto důvodu v posledních letech vzniklo několik dokumentů, které se zabývají problematikou péče o ohrožené děti a jež jsou důležitými podklady pro přípravu transformace a sloučení systému péče o ohrožené děti. Jedná se zejména o Analýzu současného stavu institucionálního zajištění péče o ohrožené děti, která byla přijata vládou České republiky v březnu roku 2008.²³⁴

Na základě této Analýzy byl vypracován a v roce 2009 vládou schválen Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti – základní principy.²³⁵

Na schválený materiál pak navázal Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti.²³⁶

Podstatnou součástí Národního akčního plánu je Koncepce Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy v oblasti transformace systému náhradní výchovné péče ve školských zařízeních.²³⁷

Z těchto dokumentů vyplývá několik nedostatků v systému péče o ohrožené děti, priorit a návrhů opatření.

Za základní prioritu je považováno právo dítěte na život ve vlastní rodině, které je nutné zajistit posilováním rodičovských dovedností a rodičovské odpovědnosti za výchovu

²³³ ČESKO. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti – základní principy [online]. MPSV, ©2009 [cit. 2012-04-02]. Dostupné z: www.mpsv.cz/files/clanky/9556/Navrh_opatreni_k_transformaci.pdf.

²³⁴ ČESKO. VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. *Usnesení Vlády České republiky ze dne 26. 3. 2008 č. 293* [online]. Vláda ČR, ©2008. [cit. 2012-04-02]. Dostupné z: [http://kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/29F52B1B77CABF4EC125755C0022E5DD/\\$FILE/293%20uv080326.0293.pdf](http://kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/29F52B1B77CABF4EC125755C0022E5DD/$FILE/293%20uv080326.0293.pdf)

²³⁵ ČESKO. VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. *Usnesení Vlády České republiky ze dne 19. 1. 2009 č. 76* [online]. Vláda ČR, ©2009. [cit. 2012-04-02]. Dostupné z: [http://kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/3E0EEA42A1D4FFC8C12575510054B57C/\\$FILE/76%20uv090119.0076.pdf](http://kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/3E0EEA42A1D4FFC8C12575510054B57C/$FILE/76%20uv090119.0076.pdf)

²³⁶ ČESKO. VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. *Usnesení Vlády České republiky ze dne 13. července 2009 č. 883* [online]. Vláda ČR, ©2009. [cit. 2012-04-02]. Dostupné z: [http://kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/8E39092569FEDECAC12575EF003A623E/\\$FILE/883%20uv090713.0883.pdf](http://kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/8E39092569FEDECAC12575EF003A623E/$FILE/883%20uv090713.0883.pdf)

²³⁷ ČESKO. MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Rámcová koncepce MŠMT ČR v oblasti transformace systému náhradní výchovné péče o ohrožené děti ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a pro preventivně výchovnou péči* [online]. MŠMT, ©2009 [cit. 2012-04-02]. Dostupné z: http://www.msmt.cz/uploads/Skupina_6/Odbor_61/Institucionalni_vychova/Ramcova_koncepce_institucionalni_vychova_2009.pdf

děti. Pokud není možné zajistit stabilní a bezpečný život dítěte ve vlastní rodině a je třeba umístit dítě mimo rodinu, je třeba garantovat dočasnost tohoto umístění, snahu o návrat do původní rodiny. Všechny formy ústavní péče je tak třeba považovat za nejzazší a dočasné řešení pro ohrožené děti a všechna opatření zaměřit na návrat dítěte do sanované rodiny. Pokud opatření vedoucí k návratu do původní rodiny selhávají, je nutné garantovat právo dítěte na pravidelný kontakt s rodiči.²³⁸

V oblasti terénní sociální práce s rodinou, která je vykonávána orgány sociálně právní ochrany dětí (obce a obce s rozšířenou působností), je upozorňováno převážně na nedostatečné personální zabezpečení agendy. Díky tomuto má orgán sociálně-právní ochrany dětí málo informací a poznatků o reáliích života ohrožené rodiny a mnohdy funguje pouze v oblasti kontrolní a represivní než v oblasti prevence, podpory a pomoci ohroženému dítěti a jeho rodině. Problém spočívá zejména v tom, že pracovníci sociálně-právní ochrany dětí jsou zaměstnanci územních samosprávných celků; nelze tak stanovit počet pracovníků závazným normativem. Rovněž je obtížné určit odpovídající počet pracovníků z důvodu rozmanitosti a rozsahu aktivit v rámci ochrany dětí a práce s rodinou.²³⁹

Celý systém péče o ohrožené děti je rovněž provázen nedostatkem finančního zabezpečení, kdy udržitelný systém financování by naopak zaručil kontinuitu a dostatečnou úroveň služeb a péče. Výkon sociálně-právní ochrany dětí je financován formou příspěvku ze státního rozpočtu, ovšem jeho výše neodpovídá požadavkům praxe, zejména ve vztahu k nárůstu počtu klientů. Podíl finančních prostředků plynoucích ze státního rozpočtu do jednotlivých oblastí péče o děti je nerovnoměrný. V oblasti péče o děti je nejvíce saturována ústavní péče, která je rovněž nejnákladnější. Výrazně menší finanční podíl směřuje k zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a náhradní rodinná péče je finančně téměř podhodnocena. Terénní sociální práce s rodinou v podobě prevence selhání rodiny a doprovázení ohrožené rodiny je zcela nezajištěna.²⁴⁰

V navržených rámcových opatřeních se tak odráží uvedené priority a řešení výše zmíněných nedostatků v oblasti péče o ohrožené dítě a rodinu. V kontextu, že rodina je nejlepším prostředím pro život a rozvoj každého dítěte, jsou za klíčové nástroje považovány

²³⁸ ČESKO. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Analýza současného stavu institucionálního zajištění péče o ohrožené děti* [online]. MPSV, ©2008 [cit. 2012-04-02]. Dostupné z: www.mpsv.cz/files/clanky/7305/Analýza.pdf.

²³⁹ ČESKO. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Navrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti – základní principy* [online]. MPSV, ©2009 [cit. 2012-04-02]. Dostupné z: www.mpsv.cz/files/clanky/9556/Navrh_opatreni_k_transformaci.pdf.

²⁴⁰ ČESKO. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Navrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti – základní principy* [online]. MPSV, ©2009 [cit. 2012-04-02]. Dostupné z: www.mpsv.cz/files/clanky/9556/Navrh_opatreni_k_transformaci.pdf.

preventivní práce s ohroženou rodinou včetně účinné sanace rodiny, podpora rozvoje a dostupnosti souvisejících služeb a multidisciplinární spolupráce, včetně vytvoření sítě specializovaných ambulantních služeb, kvantitativní a kvalitativní podpora pěstounské péče a snížení tak počtu dětí dlouhodobě umístěných ve všech typech ústavní péče.²⁴¹

Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí

V systému péče o ohrožené děti v České republice bylo potřeba zahájit reformu, jejímž cílem by bylo zabezpečení výchovy a všestranného rozvoje dítěte v jeho přirozeném rodinném prostředí nebo v náhradním rodinném prostředí.

Prvním výsledkem této transformace je novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí, která obsahuje mimo jiné změny v činnostech orgánů sociálně-právní ochrany dětí, profesionalizaci a úpravy hmotného zabezpečení pěstounské péče a další dílčí změny, které zkvalitní systém péče o ohrožené děti.

Orgány sociálně-právní ochrany dětí jsou v současné době personálně poddimenzovány a není ani dostatek funkční sítě služeb, které lze využít pro realizaci opatření sociálně-právní ochrany dětí. Cílem právní úpravy je vytvoření podmínek pro vznik sítě služeb pro práci v rodinách tak, aby byl zajištěn vývoj dítěte v jeho přirozeném prostředí, popř. v náhradním rodinném prostředí v situacích, kdy dítě nemůže být vychovááno ve své rodině. Rovněž bude činnost orgánů sociálně-právní ochrany dětí upravena standardy kvality práce, které budou podrobně stanoveny vyhláškou Ministerstva práce a sociálních věcí.

Dalšími instituty, které zkvalitní preventivní a poradenskou činnost v oblasti sociálně-právní ochrany dětí, je tzv. individuální plán ochrany dětí a případové konference na řešení konkrétních situací ohrožených dětí a jejich rodin, a to v součinnosti s rodiči nebo jinou osobou odpovědnou za výchovu a multidisciplinárním týmem subjektů a osob, kteří se podílejí na řešení problému dítěte a jeho rodiny.

V případě pěstounské péče dojde k několika změnám, které zkvalitní podmínky výkonu pěstounské péče. Nejzásadnější změnou je legislativní zakotvení o povinnosti sjednávání dohody o výkonu pěstounské péče, kterou bude uzavírat příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí se všemi fyzickými osobami, kterým na základě rozhodnutí soudu bylo dítě svěřeno do pěstounské péče, popř. do pěstounské péče na přechodnou dobu. Tato dohoda bude pěstounovi garantovat záruku konkrétní podoby a rozsahu odborné pomoci a podpory,

²⁴¹ ČESKO. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 až 2011* [online]. MPSV, ©2009 [cit. 2012-04-02]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/9555/Narodni_akcni_plan.pdf

včetně dohledu nad praktickým výkonem pěstounské péče. V souvislosti se zákonným zakotvením dohody o výkonu pěstounské péče bude zrušena dosavadní úprava v zákoně o sociálně-právní ochraně dětí o zařízení pro výkon pěstounské péče ve smyslu, že tato zařízení již nebudou mít status zařízení sociálně-právní ochrany dětí a rozsah nákladů hrazených pěstounovi již nebude vycházet ze zákona, ale ze vzájemné dohody mezi pěstounem stávajícím zřizovatelem zařízení.

Specifickým typem náhradní rodinné péče bude pěstounská péče na přechodnou dobu, kterou lze považovat za krizový a překlenovací institut. Pokud se dítě nebude moci co nejdříve vrátit do péče svých rodičů, bude pak nutné volit jiné, dlouhodobější řešení, např. pěstounská péče. Dítě bude na základě rozhodnutí soudu svěřeno pouze do péče pěstouna, který bude veden v krajské evidenci osob vhodných k výkonu pěstounské péče po přechodnou dobu.

Zároveň bude nově stanoven nejvyšší přípustný počet dětí, které mohou být současně v pěstounské péči. Odborníci poukazují na skutečnost, že vysoký počet dětí v jedné pěstounské rodině může negativně ovlivňovat vývoj dítěte; takovéto prostředí může být pro dítě rizikové zejména z důvodu nepřiměřené zátěže a náročnosti péče, které jsou na pěstouny kladené.

Rovněž dojde ke změně v oblasti hmotného zabezpečení pěstounské péče, zvýší se příspěvek na úhradu potřeb dítěte a odměna pěstouna a naopak bude zrušen nárok na odměnu pěstouna v případech svěřeni dítěte do pěstounské péče, popř. poručnické péče rodiče nebo prarodiče otce nebo matky dítěte. Důvodem ke zrušení je skutečnost, že prarodiče mají dle ustanovení § 88 zákona o rodině podpůrnou vyživovací povinnost ke svým vnukům a pravnukům za předpokladu, že vyživovací povinnost neplní rodiče dítěte.

V otázce nařízení ústavní výchovy bude možné svěřit dítě do institucionální péče pouze na dobu určitou s tím, že soud bude po třech letech od rozhodnutí o nařízení ústavní výchovy povinen provést nové úplné důkazní řízení.²⁴²

²⁴² ČESKO. Zákon č. 401 ze dne 27. listopadu 2012, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2012 částka 147, s. 5090-5139. ISSN 1211-1244. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=6292>